

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ

Π.Μ.Σ. ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ

Η ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΤΟΝ ΤΟΜΕΑ ΤΗΣ ΣΧΟΛΙΚΗΣ ΦΥΣΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ
ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ: ΟΙ ΘΕΣΜΙΚΕΣ ΑΛΛΑΓΕΣ ΚΑΤΑ ΤΗ ΔΕΚΑΕΤΙΑ ΤΟΥ 1980

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ: ΑΓΡΙΜΑΚΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ

ΤΡΙΜΕΛΗΣ ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

ΕΠΟΠΤΕΥΟΥΣΑ: ΦΟΥΡΝΑΡΑΚΗ ΕΛΕΝΗ

ΜΕΛΗ: ΓΚΟΥΝΗΣ ΚΩΣΤΑΣ- ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ ΣΚΕΥΟΣ

ΡΕΘΥΜΝΟ 2007

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	3
-----------------------	---

Α΄ ΜΕΡΟΣ : ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΗ ΟΡΙΟΘΕΤΗΣΗ ΤΟΥ ΘΕΜΑΤΟΣ

1.ΕΙΣΑΓΩΓΗ	5
2.ΥΠΟΘΕΣΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ-ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ-ΠΗΓΕΣ-ΚΑΘΟΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟΥ ΠΕΔΙΟΥ.....	6
3. Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ ΕΞΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ.....	9
4. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΥΣΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ ΑΠΟ ΤΙΣ ΑΡΧΕΣ ΤΟΥ 20 ^{ου} ΑΙΩΝΑ ΕΩΣ ΤΗ ΜΕΤΑΠΟΛΙΤΕΥΣΗ.....	17

Β΄ ΜΕΡΟΣ: Η ΦΥΣΙΚΗ ΑΓΩΓΗ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 1974-1990 (ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΕΣ ΡΥΘΜΙΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΝΑΛΥΤΙΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ)

1. ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΕΣ ΡΥΘΜΙΣΕΙΣ.....	31
2. ΤΑ ΑΝΑΛΥΤΙΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΤΗΣ ΦΥΣΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ 1974-1990.....	50
3. ΣΧΟΛΕΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΓΥΜΝΑΣΤΩΝ.....	73

Γ΄ ΜΕΡΟΣ: ΑΝΑΛΥΣΗ-ΕΡΜΗΝΕΙΑ

1. ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΩΝ ΠΡΟΘΕΣΕΩΝ ΕΞΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΣΧΟΛΙΚΗΣ ΦΥΣΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 1974-1990.....	81
2. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ-ΕΠΙΛΟΓΟΣ.....	99

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	102
---------------------------	-----

ΠΙΝΑΚΕΣ – ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ	114
------------------------------------	-----

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Το προσωπικό μου ενδιαφέρον για το θέμα της σχολικής Φυσικής Αγωγής εκκινεί από την πολυετή παρουσία μου στο χώρο, με την ιδιότητα του καθηγητή φυσικής αγωγής στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση. Κατά τη διάρκεια της επαγγελματικής μου ενασχόλησης, πολύ συχνά μου έχουν δημιουργηθεί προβληματισμοί σχετικά με τον ρόλο του μαθήματος και τις λειτουργίες που επιτελεί στο χώρο της εκπαίδευσης και στη διαδικασία αγωγής των νέων ανθρώπων.

Δεν είναι λίγες οι φορές που έχω την αίσθηση ότι η Φυσική Αγωγή είναι το πιο προνομιούχο και ταυτόχρονα το πιο αδικημένο μάθημα του σχολικού προγράμματος. Προνομιούχο γιατί είναι το μοναδικό που μπορεί σαν μέσο αγωγής να απευθύνεται συνολικά στον άνθρωπο χωρίς να τον διακρίνει σε πνεύμα ή σώμα. Αλλά και αδικημένο, γιατί λειτουργεί εντός ενός πλαισίου αυστηρά δομημένου στα πρότυπα και τις αξίες της νοησιαρχίας, με αναπόφευκτο συνεπακόλουθο - πέρα από τις επίσημες διακηρύξεις - την ουσιαστική υποβάθμιση του ρόλου του εντός της εκπαιδευτικής διαδικασίας.

Το θέμα του εξαθλητισμού που επιχειρώ να εξετάσω εδώ -και εφόσον επαληθευτεί ότι ισχύει στην ελληνική περίπτωση -, αποτελεί μία ακόμη εκτροπή, στις αλλεπάλληλες εκτροπές που έχει κατά καιρούς δεχθεί το μάθημα, από τις αληθινές και ουσιαστικές λειτουργίες που μπορεί να επιτελέσει στη διαδικασία της αγωγής.

Α΄ ΜΕΡΟΣ

ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΗ ΟΡΙΟΘΕΤΗΣΗ ΤΟΥ ΘΕΜΑΤΟΣ

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στην εργασία αυτή ασχολούμαστε με το θέμα της σχολικής Φυσικής Αγωγής (Φ.Α.) στην Ελλάδα κατά την περίοδο της μεταπολίτευσης, δηλαδή από το 1974 έως και το τέλος της δεκαετίας του 1980. Η συγκεκριμένη χρονική περίοδος μας ενδιαφέρει γιατί, σύμφωνα με τις εκτιμήσεις μας, τότε συνέβησαν σημαντικές αλλαγές στην ελληνική σχολική Φυσική Αγωγή, τόσο ως προς τους στόχους που επιδιώκονταν διαμέσου αυτής, όσο και ως προς το περιεχόμενο της. Επιπλέον, γενικότερα η περίοδος αυτή έχει ενδιαφέρον για τον μελετητή, γιατί τότε στην Ελλάδα, υπήρξαν σημαντικές αλλαγές σε πολιτικό, θεσμικό και κοινωνικό επίπεδο. Οι αλλαγές αυτές οφείλονται αφενός στην προσπάθεια των κυβερνήσεων να καλυφθεί το χαμένο έδαφος κατά την περίοδο της δικτατορίας -στην οποία η χώρα δεν παρακολούθησε τις διεθνείς εξελίξεις-, και αφετέρου στην είσοδο της χώρας στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα το 1981 όπου εκ των πραγμάτων τα πολιτικά, κοινωνικά και οικονομικά δεδομένα διαφοροποιήθηκαν κατά πολύ.

Η εργασία χωρίζεται σε τρία μέρη. Στο πρώτο μέρος αναφερόμαστε στην ερευνητική υπόθεση εργασίας, στη μεθοδολογία που ακολουθήσαμε και στις πηγές που ανατρέξαμε. Στη συνέχεια ορίζεται γενικότερα η έννοια του εξαθλητισμού και καθορίζεται το εννοιολογικό πλαίσιο βάσει του οποίου χρησιμοποιούμε τον όρο αυτόν στην εργασία. Παρουσιάζεται ακόμη μια σύντομη ιστορική επισκόπηση της πορείας της σχολικής Φυσικής Αγωγής, από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα έως και το 1974. Ιδιαίτερη αναφορά γίνεται στην πρώτη απόπειρα σημαντικής αναμόρφωσης της σχολικής Φυσικής Αγωγής, που έγινε το χρονικό διάστημα 1964-1967.

Στο δεύτερο μέρος παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της έρευνας σχετικά με το θέμα. Αναφέρονται οι νομοθετικές ρυθμίσεις που συνέτειναν άμεσα ή έμμεσα στη διαδικασία εξαθλητισμού της Φυσικής Αγωγής, τα Αναλυτικά Προγράμματα της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης της περιόδου 1975-1990, οι ανάλογες προς την κατεύθυνση εξαθλητισμού μεταβολές του προγράμματος σπουδών των σχολών εκπαίδευσης των γυμναστών, καθώς επίσης παρουσιάζονται και σχετικές με το θέμα αναφορές της δευτερογενούς βιβλιογραφίας στο χώρο της Φυσικής Αγωγής.

Στο τρίτο μέρος τέλος, γίνεται μια προσπάθεια ανάλυσης, ερμηνείας των λόγων, που έστρεψαν την επίσημη πολιτεία στο να προωθήσει την πολιτική του εξαθλητισμού στη σχολική Φυσική Αγωγή, καθώς και μια προσπάθεια ένταξης του φαινομένου στα ιστορικά και κοινωνικά συμφραζόμενα της χρονικής περιόδου που το εξετάζουμε.

2. ΥΠΟΘΕΣΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ - ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ - ΠΗΓΕΣ - ΚΑΘΟΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟΥ ΠΕΔΙΟΥ

Η εργασία έχει δύο κυρίως στόχους: πρώτος στόχος της είναι να παρουσιάσει τα στοιχεία-γεγονότα που προκύπτουν από τις πηγές, και να εξετάσει κατά πόσον τεκμηριώνουν ή όχι τη μετάβαση σε επίπεδο προθέσεων του κανονιστικού πλαισίου της σχολικής φυσικής αγωγής στη φάση του εξαθλητισμού. Ο δεύτερος στόχος είναι να επιχειρήσει να δώσει απαντήσεις, σχετικά με τους λόγους που αυτό συνέβη στο χώρο της ελληνικής σχολικής Φυσικής Αγωγής κατά τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο.

Βασική υπόθεση εργασίας που εξετάζουμε είναι εάν κατά τη χρονική περίοδο από τα μέσα της δεκαετίας του '70 έως και τα τέλη της δεκαετίας του '80 σε επίπεδο προθέσεων της πολιτείας, υπήρξε μια ουσιαστική μεταστροφή στο χώρο της ελληνικής σχολικής φυσικής αγωγής ως προς το περιεχόμενο και τη μέθοδο διδασκαλίας της, η οποία να δηλώνει μια σαφή μετάβαση από ποικίλες πρακτικές της φυσικής αγωγής προς τα ανταγωνιστικά σπορ και τις αθλοπαιδιές.

Μας ενδιαφέρει δηλαδή να διερευνήσουμε, κατά πόσο λαμβάνει χώρα μια διαδικασία εξαθλητισμού στο κανονιστικό πλαίσιο της Φυσικής Αγωγής, εκφράζοντας μια γενικότερη τάση προσομοίωσης της σχολικής άθλησης με τον οργανωμένο αθλητισμό υψηλών ανταγωνιστικών προδιαγραφών, φαινόμενο το οποίο είχε εκδηλωθεί νωρίτερα σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες.

Είναι απαραίτητο να διευκρινίσουμε εξ αρχής, ότι η μελέτη αυτή εστιάζει στις διαφαινόμενες προθέσεις της πολιτείας όπως διατυπώνονται στα επίσημα κείμενα, και όχι σε αυτά που πραγματικά συνέβησαν κατά την πρακτική εφαρμογή του μαθήματος στο σχολείο, τα οποία και κατά κανόνα αποκλίνουν σημαντικά από τα προβλεπόμενα.

Στην ερευνητική προσέγγιση του θέματος ακολουθήθηκε η μέθοδος της ανάλυσης περιεχομένου γραπτών τεκμηρίων, με σκοπό να διερευνηθεί το επίσημο κανονιστικό πλαίσιο του μαθήματος.

Προκειμένου να υπάρξει έγκυρη και τεκμηριωμένη απάντηση στην ερευνητική υπόθεση που θέσαμε, επιχειρούμε να παρουσιάσουμε στοιχεία από πρωτογενείς και δευτερογενείς πηγές, τα οποία να μας δίνουν με σαφήνεια το στίγμα της υπό εξέταση περιόδου στο θέμα που ερευνούμε. Οι πηγές οι οποίες εξετάστηκαν ήταν οι ακόλουθες: νομοθετικά κείμενα, εισηγητικές εκθέσεις νόμων, εγχειρίδια φυσικής αγωγής, Αναλυτικά Προγράμματα (Α.Π.) του μαθήματος, διευκρινιστικές οδηγίες του Υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων (ΥΠ.Ε.Π.Θ.) προς τους

καθηγητές φυσικής αγωγής, προγράμματα σπουδών των σχολών εκπαίδευσης των γυμναστών, η σχετική αρθρογραφία σε παιδαγωγικά περιοδικά, δευτερογενής βιβλιογραφία σχετικά με το περιεχόμενο, τη διδακτική και τη μεθοδολογία της σχολικής φυσικής αγωγής, καθώς και σχετικές ιστοσελίδες του διαδικτύου. Η διερεύνηση μας κινείται σε διαφορετικά επίπεδα και παρουσιάζεται ως εξής:

Αρχικά, παραθέτουμε τις νομοθετικές ρυθμίσεις της συγκεκριμένης χρονικής περιόδου, οι οποίες σχετίζονται άμεσα ή έμμεσα με το θέμα. Με την παράθεση των νομοθετημάτων, επιδίωξη μας είναι να αναδειχτεί η βούληση της επίσημης πολιτείας στον τομέα του αθλητισμού γενικότερα, αλλά και ειδικότερα στον τομέα της σχολικής Φυσικής Αγωγής. Ιδιαίτερη προσοχή αποδίδουμε στον επίσημο λόγο που αντλείται μέσα από τα κανονιστικά κείμενα, ο οποίος και καταδεικνύει τις επιδιώξεις, τις προθέσεις, των αρμόδιων φορέων της πολιτείας κατά τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο.

Το δεύτερο επίπεδο διερεύνησης, αφορά τη μελέτη του περιεχομένου των αναλυτικών προγραμμάτων σπουδών της συγκεκριμένης περιόδου, τόσο σε αυτά της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, όσο και σε αυτά των σχολών εκπαίδευσης των γυμναστών. Η μελέτη αυτή γίνεται αφενός απόλυτα, δηλαδή εξετάζεται αυτοτελώς το περιεχόμενο τους, αλλά γίνεται αφετέρου και σχετικά, δηλαδή εξετάζεται το περιεχόμενο τους σε σχέση με το περιεχόμενο των αναλυτικών προγραμμάτων σπουδών που υπήρχαν κατά την προηγούμενη περίοδο (από τις αρχές της δεκαετίας του '60 έως και τη μεταπολίτευση), έτσι ώστε να γίνει εμφανής ο βαθμός διαφοροποίησης που υπήρξε.

Τέλος, το τρίτο επίπεδο διερεύνησης, αφορά τη σχετική βιβλιογραφία στο χώρο της φυσικής αγωγής και τη γενικότερη συζήτηση που αναπτύχθηκε. Μας ενδιαφέρει συγκεκριμένα, ο τρόπος με τον οποίο αποτυπώνονται οι αλλαγές στο περιεχόμενο της σχολικής φυσικής αγωγής, κατά την περίοδο που εξετάζουμε. Πώς δηλαδή, έγιναν αντιληπτές από τους ανθρώπους που κινούνται στο πεδίο, οι αλλαγές που έλαβαν χώρα, πώς ερμηνεύθηκαν ή και πώς σε κάποιες περιπτώσεις αυτές 'νομιμοποιήθηκαν'.

Ιδιαίτερη προσοχή δίνεται σε κείμενα ανθρώπων, που η θέση τους στο χώρο της φυσικής αγωγής έχει μια ιδιαίτερη βαρύτητα, όπως καθηγητών της Εθνικής Ακαδημίας Σωματικής Αγωγής (Ε.Α.Σ.Α.) και των Τμημάτων Επιστήμης Φυσικής Αγωγής και Αθλητισμού (Τ.Ε.Φ.Α.Α.), συμβούλων του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου σε θέματα φυσικής αγωγής, σχολικών συμβούλων φυσικής αγωγής, καθώς και σε μέλη των ομάδων σύνταξης των αναλυτικών προγραμμάτων σπουδών της περιόδου που εξετάζουμε στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση.

Συχνά, εντός του κειμένου τα τρία αυτά πεδία διερεύνησης διαπλέκονται, προκειμένου να αναδειχθεί εναργώς η συνολική εικόνα της περιόδου στο υπό διερεύνηση ερώτημα. Άλλοτε πάλι, κρίνεται χρήσιμη, η απλή παράθεση των γεγονότων που αναδείχτηκαν μέσα από την έρευνα στις πηγές, κυρίως σε περιπτώσεις που αυτά, έχουν αυτόνομα μια ιδιαίτερη βαρύτητα σχετικά με το θέμα.

3. Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ ΕΞΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ

Τον όρο αθληματοποίηση (sportization) έχει χρησιμοποιήσει η κοινωνιολογία του αθλητισμού προκειμένου να εκφράσει τη διαδικασία μετασχηματισμού των λαϊκών ψυχαγωγικών παιχνιδιών σε αυτό που σήμερα αποδίδουμε με τον αγγλικό όρο “sport”, δηλαδή προς τα ανταγωνιστικά, κυρίως ομαδικά αθλήματα. Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με την προσέγγιση του Ελίας, το 18^ο αιώνα στην Αγγλία «ένας ιδιαίτερος τύπος δραστηριοτήτων τηςσχόλης, όπως το κυνήγι, η πυγμαχία, το τρέξιμο και ορισμένα παιχνίδια με μπάλα, απέκτησαν τα χαρακτηριστικά αθλήματος και αποκλήθηκαν ‘αθλήματα’»¹. Αυτή η διαδικασία μετασχηματισμού, αναπτύχθηκε παράλληλα με μια πρωτόγνωρη εξέλιξη της ευρύτερης κοινωνίας. Όπως αναφέρει ο Ελίας «οι κύκλοι της βίας καταλάγιασαν και οι συγκρούσεις συμφερόντων και αντιλήψεων εξομαλύνθηκαν με τρόπο που επέτρεψε στους δύο βασικούς διεκδικητές της πολιτικής εξουσίας², να διευθετούν τις διαφορές τους με μη βίαια μέσα και αμοιβαία συμφωνημένους κανόνες»³. «Η αύξουσα ευαισθησία όσον αφορά τη χρήση βίας είχε την αντανάκλαση της στο κοινωνικό habitus των ατόμων και βρήκε την έκφραση της στην εξέλιξη των παιχνιδιών τους. Η ‘κοινοβουλευτοποίηση’ των γαιοκτημόνων στην Αγγλία είχε ως σύστοιχο της την ‘αθληματοποίηση’ των παιχνιδιών τους»⁴.

Η συνάφεια ανάμεσα στις κοινοβουλευτικές και τις αθλητικές αναμετρήσεις υφίσταται με την έννοια ότι «οι αθλητικές αναμετρήσεις ήταν και αυτές μάχες όπου οι κύριοι απέτρεπαν εαυτούς από τη χρήση βίας. Αν ήταν θεατές σε αθλήματα, όπως οι ιπποδρομίες ή η πυγμαχία, προσπαθούσαν να την εξαλείψουν ή να τη μετριάσουν όσο το δυνατόν περισσότερο»⁵.

Η εξέλιξη του αθλητισμού επηρεάστηκε επίσης από το ότι στην Αγγλία οι τζέντλεμαν συνέρχονταν ελεύθερα συγκροτώντας κλαμπ. Σύμφωνα με τον Ελίας «η σύσταση των κλαμπ, από θεατές ή αθλητές που ενδιαφέρονταν για κάποιο άθλημα,

¹ Βλ. σχετικά Ελίας, Νόρμπερτ (1998), «Εισαγωγή», στο Νόρμπερτ Ελίας και Ερικ Ντάνινγκ., *Αθλητισμός και ελεύθερος χρόνος στην εξέλιξη του πολιτισμού*, μτφ. Σούζυ Χειρδάρη – Γιώτα Κακαρούκα, επιμ.-εισαγωγή Π.Κυπριανός, Αθήνα: Δρομέας, σ. 49.

² Πρόκειται για δύο φατρίες γαιοκτημόνων, τους Τόρυς και Γουίγκς, οι οποίες ήλεγχαν τη Βουλή των Κοινοτήτων και τη Βουλή των Λόρδων αντίστοιχα, και που αποτελούσαν μέλη της ίδιας κοινωνικής τάξης με κοινό τρόπο ζωής, στόχους και οικονομικά συμφέροντα. Βλ. σχετ. Ελίας, ό.π., σ. 50.

³ Στο ίδιο, σ. 47.

⁴ Στο ίδιο, σ. 56.

⁵ Στο ίδιο, σ. 60.

διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στην εξέλιξη του αθλητισμού»⁶. Μέχρι τότε τα ψυχαγωγικά παιχνίδια διεξάγονταν σύμφωνα με τις τοπικές παραδόσεις οι οποίες ήταν διαφορετικές από περιοχή σε περιοχή. Όμως «ένα από τα ειδοποιά γνωρίσματα των νεότευκτων αθλητικών παιχνιδιών ψυχαγωγικού χαρακτήρα έγκειται στο ότι οι κανονισμοί τους ίσχυαν και αποφασίζονταν σε διατοπικό επίπεδο χάρη στους ελεύθερους συλλόγους των τζέντλεμαν, τα κλαμπ»⁷. Αυτή η συμφωνία σχετικά με τους κανόνες διεξαγωγής των ψυχαγωγικών παιχνιδιών, σε υψηλό επίπεδο ενοποίησης αποτέλεσε έναν βασικό όρο για την αθληματοποίηση τους (τη μετατροπή τους δηλαδή σε αθλήματα). Επομένως, η ανάπτυξη του αθλητισμού στην Αγγλία ερμηνεύεται από τον Ελίαν, ως μια εξελικτική διαδικασία η οποία οδήγησε προς αυτή την κατεύθυνση.

Αν οι συγκεκριμένες εξελίξεις στο κοινωνικό επίπεδο στις οποίες αναφερθήκαμε, επέτρεψαν την ανάπτυξη του αθλητισμού με τη σημερινή του μορφή, η σημαντική θέση που καταλαμβάνει ως δραστηριότητα τηςσχόλης στις σύγχρονες κοινωνίες, οφείλεται στις συμπληρωματικές λειτουργίες που ο αθλητισμός επιτελεί. Για παράδειγμα, η δυνατότητα σωματικής άσκησης ενός πληθυσμού με καθιστική απασχόληση, είναι μία αρκετά διαδεδομένη συμπληρωματική λειτουργία του αθλητισμού. Ο Ελίαν αναδεικνύει μία εξίσου σημαντική συμπληρωματική λειτουργία του, αυτήν της εξισορρόπησης των εντάσεων και της άρσης του άγχους που προκαλείται στους πληθυσμούς των σύγχρονων, υψηλά διαφοροποιημένων κοινωνιών, από του ίδιους τους όρους της λειτουργίας τους. Απαραίτητη προϋπόθεση ώστε ο αθλητισμός να ανταποκριθεί στη σημαντική αυτή για τις κοινωνίες λειτουργία του, είναι ότι «πρέπει να συνάδει με την ευαισθησία στη βία που χαρακτηρίζει το κοινωνικό *habitus* των ανθρώπων στα τελευταία στάδια εξέλιξης του πολιτισμού»⁸. Επιβίωσαν μόνο δραστηριότητες τηςσχόλης που «μπόρεσαν να προσαρμοστούν σε μια κατάσταση έντονης αποστροφής των ατόμων που δεν σέβονταν τη σωματική ακεραιότητα των άλλων»⁹. Υπό την προϋπόθεση αυτή, οι δραστηριότητες τηςσχόλης «απαλλαγμένες από τον κίνδυνο ή την ενοχή, μπορούν να χρησιμεύσουν ως αντίδοτο στην ένταση και το άγχος που εγκυμονεί ένας αδιάκοπος και σταθερός έλεγχος, χαρακτηριστικός των ανθρώπων στις πολύπλοκες κοινωνίες»¹⁰. Επομένως «ο αθλητισμός ως δραστηριότητα τηςσχόλης

---

⁶ Στο ίδιο, σ. 61.

⁷ Στο ίδιο, σ. 61.

⁸ Στο ίδιο, σ. 65.

⁹ Στο ίδιο, σ. 65.

¹⁰ Στο ίδιο, σ. 68.

για αθλητές και θεατές και οι συνθήκες ζωής των ανθρώπων στη μη σχολή είναι συμπληρωματικοί»¹¹.

Συνοψίζοντας θα λέγαμε ότι σύμφωνα με την προσέγγιση του Ελίας, γίνονται δύο σημαντικές τομές οι οποίες προσδιορίζουν την παρουσία του φαινομένου του αθλητισμού στις σύγχρονες κοινωνίες. Αφενός η μετατροπή των λαϊκών ψυχαγωγικών παιχνιδιών τοπικής εμβέλειας σε αθλήματα και αφετέρου η ανάδειξη του αθλητισμού ως κυρίαρχης πρακτικής του ελεύθερου χρόνου. Ο όρος αθληματοποίηση (sportization) που χρησιμοποιεί ο Ελίας αφορά κυρίως αυτά τα στοιχεία.

Ο όρος sportivisation χρησιμοποιείται επίσης στη Γαλλία, αλλά διαφοροποιείται εννοιολογικά. Η διαφοροποίηση αυτή στη χρήση του όρου αποδίδεται στην ελληνική γλώσσα ως 'εξαθλητισμός', σε αντιδιαστολή προς τον όρο 'αθληματοποίηση' στην προσέγγιση του Ελίας. Προκειμένου να γίνει κατανοητή η χρήση του όρου στη Γαλλία, είναι χρήσιμο να αναφερθούμε συνοπτικά στο ιστορικό της εμφάνισης του. Τη δεκαετία του '60 η γαλλική κυβέρνηση επέβαλλε τα ανταγωνιστικά σπορ ως «πρωτεύουσα εκπαιδευτική πρακτική και ιδεολογία στο σχολείο»¹². Βασικός στόχος της κυβερνητικής πολιτικής στη Γαλλία ήταν, διαμέσου των επιτυχιών της χώρας στον αθλητισμό, η διασφάλιση «της εσωτερικής εθνικής ομοψυχίας και συνοχής όσο και της προς τα έξω ακτινοβολίας»¹³. Η ανάπτυξη αυτή θεωρήθηκε ότι μπορούσε να επιτευχθεί με την άντληση αθλητικών ταλέντων μέσα από τη μάζα των συμμετεχόντων στο σχολικό αθλητισμό. Για το λόγο αυτό επιδιώχθηκε η γενικευμένη εισαγωγή των σπορ στο χώρο της εκπαίδευσης, σε βάρος της παραδοσιακής έως τότε γυμναστικής. Διαμέσου των ομαδικών σπορ στη σχολική φυσική αγωγή, προωθήθηκαν «πρακτικές που είχαν τη τάση να προσομοιώνουν τη σχολική άθληση με τον οργανωμένο αθλητισμό υψηλών ανταγωνιστικών προδιαγραφών, αλλά και την άμεση επαφή του σχολείου με τα αθλητικά σωματεία»¹⁴. Η πολιτική αυτή στο χώρο του σχολικού αθλητισμού στη Γαλλία, συνδυάστηκε με δύο γεγονότα. Αφενός με την «πολιτισμική επανάσταση του ελεύθερου χρόνου»¹⁵, ως αποτέλεσμα της δραματικής μείωσης του χρόνου εργασίας που προοδευτικά παρατηρείται κατά τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο. Αφετέρου, συνδέεται με την ανάπτυξη μιας «μαρξιστικής επιστημολογίας των φυσικών και

¹¹ Στο ίδιο, σ. 84.

¹² Βλ. σχετ. στο: Φουρναράκη, Ελένη 2004, «Ένα κείμενο, μια ιστορία: Για το Γαλλικό ρεύμα της 'κριτικής θεωρίας του αθλητισμού'», *Σύγχρονα Θέματα*, 85 (Ιούλιος 2004), (αφιέρωμα: Αθλητισμός), σ.35.

¹³ Στο ίδιο, σ.35.

¹⁴ Στο ίδιο, σ.36.

¹⁵ Στο ίδιο, σ.35.

αθλητικών πρακτικών...[όπου] η ‘πρόοδος’, δηλαδή η εξέλιξη της τεχνολογίας λόγω της συσσωρευμένης εμπειρίας της ανθρώπινης εργασίας, προικίζοντας τον άνθρωπο με δεξιότητες που δεν είχε πριν, επιβάλλει την παιδαγωγική προσαρμογή στις πιο εξελιγμένες τεχνικές της ανταγωνιστικής άθλησης»¹⁶. Επομένως μέσα από τη «διάδοση των ανταγωνιστικών ομαδικών σπορ στην εκπαίδευση [συντελείται μια] βασική διαδικασία διαμόρφωσης του ‘κοινωνικού υποκειμένου’ αλλά και του ανθρώπου στην ‘ολότητα’ και ‘τελειότητα’ του, αφού ο σύγχρονος αθλητισμός ζητά, μέσα από τον ‘ανταγωνισμό’, την ‘επίμονη εργασία’, μέσα εν τέλει από την ‘υπέρβαση του εαυτού’, να ‘αυξήσει τις ανθρώπινες δυνατότητες’»¹⁷. Οι αντιλήψεις αυτές ταυτίζονται σε ένα βαθμό και εκφράζονται παράλληλα, με τις «φιλελεύθερες αξίες του αυτοδημιούργητου ανθρώπου που αποδίδονται στα σπορ»¹⁸.

Πρέπει επίσης να τονιστεί το γεγονός ότι διαμέσου της μεταβολής αυτής, δημιουργούνταν ένα είδος φαντασιακής ταύτισης για τη μεγάλη μάζα των καθηγητών σωματικής αγωγής με τα ανώτερα κοινωνικά στρώματα, καθώς τα ανταγωνιστικά σπορ προέρχονταν ιστορικά από τις ελίτ και τα ιδιωτικά κυρίως δευτεροβάθμια σχολεία, σε αντίθεση με την παραδοσιακή γυμναστική και τις πρακτικές της που ήταν συνυφασμένη με το δημόσιο, πρωτοβάθμιο, λαϊκό σχολείο. Με τον τρόπο αυτό, αφενός με τη συγχώνευση των δύο συστημάτων αξιών (μαρξιστικού και φιλελεύθερου) στο ιδεολογικό, και αφετέρου με τη φαντασιακή ταύτιση στο κοινωνικό πεδίο, έγινε τελικά δυνατή η γενικευμένη απήχηση της διαδικασίας εξαθλητισμού της εκπαίδευσης¹⁹.

Σε αυτό το κλίμα καθολικής αποδοχής, μια μικρή ομάδα εκπαιδευτικών επιχείρησε να αρθρώσει ένα συγκροτημένο λόγο αμφισβήτησης. Μέσα από την αυστηρή κριτική του, το ρεύμα της *κριτικής θεωρίας του αθλητισμού* όπως ονομάστηκε, αποζητούσε την ανατροπή αυτής της γενικευμένης αποδοχής του ανταγωνιστικού αθλητισμού και την εγκαθίδρυση νέων εναλλακτικών ελευθεριακών μορφών σωματικής έκφρασης. Επηρεασμένοι «από τον Ράιχ, τον Μαρκούζε [και] γενικά από τις φροϋδομαρξιστικές θεωρίες περί καταπίεσης του ‘λιμπιντιδικού σώματος’ στην καπιταλιστική κοινωνία, έθεταν στο στόχαστρο,...τον οργανωμένο ανταγωνιστικό αθλητισμό ως ‘αλλοτριωτικό’ μηχανισμό χειραγώγησης των ορμών και συγχρόνως εγχάραξης συμπεριφορών και αξιών που απαιτούνται για μια υποταγμένη και πειθήνια εργατική δύναμη, [αλλά] ... και ως προνομιακό αγωγό...επιβολής της ‘κυρίαρχης ιδεολογίας’»²⁰. Ο αθλητισμός έτσι καθίστατο

¹⁶ Στο ίδιο, σ.36.

¹⁷ Στο ίδιο, σ.36.

¹⁸ Στο ίδιο, σ.36.

¹⁹ Βλ.σχετ. στο ίδιο, σ.36.

²⁰ Στο ίδιο, σ.36-37.

αντικείμενο μιας κριτικής ανάλυσης, ως ένας θεσμός του κράτους που αποτελεί έναν κύριο ιδεολογικό μηχανισμό του και που παρουσιάζει δομικές αναλογίες με το βιομηχανικό καπιταλισμό ο οποίος τον δημιούργησε και τον επέβαλε ως κυρίαρχη πρακτική τηςσχόλης. Το ρεύμα αυτό-που αποτελούσαν κυρίως οι J.-M. Brohm, Georges Vigarello, Joh. Knief, Pierre Laguillaumie κ.α.- εναντιώθηκε όχι μόνο «προς το απόλυτο μέγεθος της εκπαιδευτικής αξίας του ανταγωνιστικού αθλητισμού, [αλλά και τον παρουσίαζε] ως καταπιεστικό σύστημα, το οποίο έπρεπε να τεθεί στο μικροσκόπιο της ανάλυσης και όχι να μεταρρυθμιστεί στις λειτουργικές του προοπτικές, κατά τις κυρίαρχες τότε τάσεις»²¹. Στο χώρο της εκπαίδευσης, οι λειτουργίες αυτές του αθλητισμού εκφράζονταν μέσα από τις πρακτικές των αγωνισμάτων και των ανταγωνιστικών, ομαδικών κυρίως, αθλημάτων οι οποίες κυριάρχησαν εις βάρος άλλων παραδοσιακών μορφών σωματικής αγωγής.

Στις παραδοσιακές μορφές σχολικής σωματικής δραστηριότητας, ο ανταγωνισμός είτε απουσίαζε, είτε παρουσιαζόταν σε πολύ χαμηλό βαθμό ανάπτυξης²². Στα αγωνίσματα και τις αθλοπαιδιές αντίθετα, ο ανταγωνισμός κατείχε κυρίαρχη θέση, καθώς θεσμοθετείται με αυστηρό και αδιαμφισβήτητο τρόπο στο όνομα της επίδοσης και του αποτελέσματος. Όπως σημειώνει ο Brohm: «Η φυσική ανθρώπινη δραστηριότητα έχει αντικειμενικοποιηθεί μέσω της προόδου των αθλητικών επιδόσεων»²³. Ο αντικειμενικός και πέρα κάθε αμφισβήτησης τρόπος ιεραρχικής κατάταξης του μαθητικού δυναμικού μέσω της επίδοσης και της

²¹ Στο ίδιο, σ.37.

²² Στη σουηδική γυμναστική το στοιχείο του ανταγωνισμού δεν υφίσταται, καθώς οι ασκούμενοι απλώς εκτελούν μια καθορισμένη σειρά ασκήσεων οι οποίες δεν είναι δυνατόν να τεθούν υπό το πρίσμα μιας κοινά αποδεκτής συγκριτικής αξιολόγησης (Αναλυτική αναφορά στο περιεχόμενο και τα χαρακτηριστικά του σουηδικού γυμναστικού συστήματος γίνεται στο κεφάλαιο της ιστορικής επισκόπησης, στη σελίδα 16). Σε ό,τι αφορά τις ενόργανες ασκήσεις του γερμανικού συστήματος γυμναστικής (εκτενέστερη αναφορά γίνεται στην υποσημείωση 29), η αξιολόγηση τους γίνεται με υποκειμενικά κριτήρια, όπως για παράδειγμα τον βαθμό έκτασης των μελών του σώματος, το εύρος των αιωρήσεων, τη συνέχεια και αρμονία κατά την εκτέλεση κ.τ.λ. Επομένως τα κριτήρια δεν είναι μετρήσιμα με απόλυτη ακρίβεια και για αυτό το λόγο ακόμη και σήμερα, στο ανώτερο αγωνιστικό επίπεδο της ενόργανης γυμναστικής, υπάρχουν έντονες αμφισβητήσεις σχετικά με τη βαθμολογία με την οποία οι κριτές αξιολογούν τις προσπάθειες των αγωνιζόμενων. Στα λαϊκά ψυχαγωγικά παιχνίδια τέλος, αν και το στοιχείο του ανταγωνισμού υπάρχει καθώς ανακηρύσσονται νικητές και ηττημένοι, δεν είναι δυνατόν να εκπονηθεί ένα αντικειμενικό, κοινά αποδεκτό, σύστημα αξιολόγησης. Αυτό συμβαίνει γιατί αφενός υπάρχουν αναρίθμητες παραλλαγές σε κάθε παιχνίδι, ενώ αφετέρου γιατί εξετάζεται μόνο το αποτέλεσμα των αναμετρήσεων χωρίς να υπάρχει αυστηρά προσδιορισμένο κανονιστικό πλαίσιο, ως προς τον τρόπο που αυτό θα επιτευχθεί. Έτσι είναι πολύ δύσκολο να αξιολογηθούν με ακρίβεια και ευρεία αποδοχή οι καλύτεροι, κι επομένως να καταταχθούν ιεραρχικά μέσα στο σύνολο των συμμετεχόντων.

²³ Jean-Marie Brohm, “Sociologie politique du sport”, στο Jean-Marie Brohm κ.άλ., Sport Culture et Repression, Παρίσι, Maspero, 1972, σ. 16-31 [«Πολιτική κοινωνιολογία του αθλητισμού», (μτφρ. αποσπασμάτων Βαγγέλης Πιτσιώρης, Λίζυ Τσιριμώκου), στο: Σύγχρονα Θέματα, 85 (Ιούλιος 2004), (αφιέρωμα: Αθλητισμός), σ. 45].

απόδοσης²⁴, είναι που θέτει τα αγωνίσματα και τις αθλοπαιδιές στο επίκεντρο της κριτικής. Δεν πρόκειται επομένως, για μια καθεαυτό κριτική στις αθλοπαιδιές και τα αγωνίσματα ως μορφές σωματικής δραστηριότητας, αλλά για μια κριτική στη νοοτροπία που προήγαγαν και επέβαλλαν αυτές οι κινητικές δραστηριότητες ως αντικείμενα διδασκαλίας στη σχολική γυμναστική²⁵.

Η επικράτηση εντός του ευαίσθητου χώρου της εκπαίδευσης, μιας τέτοιας αντίληψης καθορισμού της υπεροχής μεταξύ των ανθρώπων που μετέχουν σε ένα κοινό πεδίο δράσης, συμβάλλει σημαντικά στην παθητική αποδοχή και αναπαραγωγή των ανισοτήτων και των σχέσεων κυριαρχίας της ίδιας της καπιταλιστικής κοινωνίας. Όπως αναφέρει σχετικά ο Brohm, η λογική του εξαθλητισμού «είναι η αναπαραγωγή, στα πλαίσια του αθλητικού μικρόκοσμου, όλων των κυρίαρχων ιδεολογικών τάσεων που κυριαρχούν στα πλαίσια της παγκοσμιοποιημένης καπιταλιστικής κοινωνίας»²⁶. Ενώ όμως, η ιεραρχική κατάταξη στον αθλητισμό θεμελιώνεται στην επίδοση και την εν γένει αθλητική απόδοση, στις καπιταλιστικές κοινωνίες αυτό γίνεται στη βάση του κέρδους και της εν γένει οικονομικής αποδοτικότητας. Η διαφορά έγκειται στο ότι «ο αθλητικός

²⁴ Το σχολείο γενικότερα θέτει ως απόλυτα, σχετικά(κοινωνικά κατασκευασμένα) κριτήρια, τα οποία με τον τρόπο αυτό γίνονται ευρέως αποδεκτά. Όπως αναφέρει η Άννα Φραγκουδάκη: «Ο μύθος της φυσικής ανωτερότητας και της συνακόλουθης αποδοχής... επιτρέπει στο σχολείο να είναι ο κατεξοχήν κοινωνικός θεσμός μέσα στον οποίο γίνεται ο κοινωνικός καταμερισμός της εργασίας». Βλ. σχετ. στο: Φραγκουδάκη, Άννα 1985, *Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης: Θεωρίες για την Κοινωνική Ανισότητα στο Σχολείο*, Αθήνα: Παπαζήση, σ. 173.

²⁵ Οι ίδιες αυτές δραστηριότητες, υπό μια διαφορετική νοοτροπία και ιεραρχική κατανομή των στόχων κατά τη διδασκαλία τους, θα ήταν δυνατό να επιδράσουν με εντελώς διαφορετικό τρόπο στο μαθητικό δυναμικό. Οι αθλοπαιδιές και τα υπόλοιπα αθλήματα σε συνδυασμό με άλλες κινητικές δραστηριότητες (όπως παιχνίδια κιναισθησης, οπτικής και ακουστικής αντίληψης, φαντασίας και δημιουργικότητας, αυτενέργειας κ.α.), όταν στοχεύουν στην ανάπτυξη του σωματικού, συναισθηματικού και γνωστικού τομέα των μαθητών, χωρίς να επικρατούν σε αυτές τις δραστηριότητες ανταγωνιστικές τάσεις, μπορούν πράγματι να προσφέρουν πολλά. Έτσι στο σωματικό ή ψυχοκινητικό τομέα μπορούν να βοηθήσουν ουσιαστικά στην ανάπτυξη σύνθετων και περίπλοκων κινητικών δεξιοτήτων, στη βελτίωση της αντοχής, της δύναμης, της ταχύτητας, της ευλυγισίας, της επιδεξιότητας, στην προαγωγή της υγείας και της ευεξίας, στην καλλιέργεια του ρυθμού κ.α. Στο συναισθηματικό/κοινωνικό τομέα μπορούν οι δραστηριότητες αυτές να βοηθήσουν σημαντικά-σε συνδυασμό βέβαια με άλλα μαθήματα του σχολικού προγράμματος- στην ανάπτυξη της συνεργασίας, του ομαδικού πνεύματος, της αυτοπεποίθησης, της θέλησης, της υπευθυνότητας, της υπομονής και της επιμονής, στην αποδοχή των άλλων και στην αναγνώριση της διαφορετικότητας και μοναδικότητας τους, κ.α. Στο γνωστικό τομέα, μπορούν να προσφέρουν πολλά σε θέματα που αφορούν τους μηχανισμούς λειτουργίας του ανθρώπινου σώματος, σε θέματα διατροφής, στην ανάπτυξη της αναλυτικής και συνθετικής σκέψης, καθώς και σε ικανότητες σχεδιασμού και οργάνωσης του τρόπου δράσης των παιδιών, έτσι ώστε με βάση τα δεδομένα που κάθε φορά έχουν, να μπορούν να επιλύουν σύνθετα προβλήματα.

²⁶ Brohm, Jean-Marie 1997, «Ολέθρια ιδεολογία», (μτφρ. αποσπασμάτων Γιάννης Χρυσοβέργης, Αγγελική Στουπάκη, Μάγδα Κλαυδιανού, Τόνια Καφετζάκη), στο *Ελληνική Έκδοση του Maniere de voir 12*: (Οκτώβριος 1997), (αφιέρωμα *Le Monde diplomatique*: Ο αδυσώπητος πόλεμος των Σπορ), σ. 76.

συναγωνισμός δεν είναι –όπως ο οικονομικός συναγωνισμός- αναρχικός, τυφλός, κτηνώδης, [αλλά] είναι εξορθολογισμένος, δηλαδή έχει γίνει ηθικά αποδεκτός»²⁷. Επειδή μάλιστα χαρακτηρίζεται «από τη σταδιακή εισαγωγή του μέτρου, δηλαδή της ποσοτικής αντικειμενικότητας...μετέχει [ο αθλητισμός σε μεγάλο βαθμό στην] τυπική καπιταλιστική δομή: την αντικειμενικοποίηση»²⁸. Με τον τρόπο αυτόν(του αντικειμενικά και ηθικά αποδεκτού), -αν και η βαθύτερη ουσία παραμένει κοινή, δηλαδή η θέση υπεροχής και κυριαρχίας των ‘καλύτερων’, στη βάση της επίκλησης ‘αντικειμενικών’, αυστηρά κοινωνικά κατασκευασμένων στην πραγματικότητα κριτηρίων-, ο αθλητισμός επιτυγχάνει υψηλότερο βαθμό διείσδυσης και αποδοχής της συγκεκριμένης αντίληψης στη νοοτροπία των ανθρώπων.

Η κριτική που ασκείται στον εξαθλητισμό επομένως, δεν αφορά στο περιεχόμενο του, αλλά στις αξίες και επιδιώξεις που διαχέονται, προβάλλονται και αναπαράγονται διαμέσου αυτού. Εξάλλου το σχολείο όπως γενικότερα γίνεται αποδεκτό στην κοινωνιολογία της εκπαίδευσης, σύμφωνα με «όλες ανεξαιρέτως τις ερμηνείες, υπερασπίζεται την κοινωνική δομή και καλλιεργεί την αποδοχή της από τους νέους... νομιμοποιεί, με την βεμπεριανή σημασία, την πολιτική και οικονομική οργάνωση και τις κοινωνικές σχέσεις»²⁹. Πόσο μάλλον όταν στα παιδαγωγικά μέσα που χρησιμοποιεί το σχολείο συνυπάρχει και ο παιγνιώδης χαρακτήρας, όπως συμβαίνει στις αθλητικές δραστηριότητες (κυρίως στις αθλοπαιδιές). Όπως αναφέρει η Αλεξάνδρα Κορωνάου «το παιχνίδι...είναι μια προνομιακή μορφή εκπαίδευσης, μια παιδαγωγική διαδικασία που εισάγει στον πραγματικό κόσμο, τον κόσμο των μεγάλων,... χαρακτηριστικό της παιδαγωγικής πράξης που οδηγεί στην κατάκτηση της γνώσης»³⁰.

Η διαδικασία αυτή μάλιστα έχει βαρύνουσα σημασία, σε κοινωνίες ανισοτήτων που χαρακτηρίζονται από την κατηγοριοποίηση και την ιεραρχική κατανομή των ανθρώπων σε ελίτ και μάζες, κυρίαρχους και κυριαρχούμενους, στο όνομα ‘αντικειμενικών’ κριτηρίων, αυστηρά προσαρμοσμένων στα ‘μέτρα’ των ισχυρών και προνομιούχων. Ο ανταγωνιστικός αθλητισμός που προβάλλεται και διαχέεται μέσω του εξαθλητισμού, λειτουργεί προς την κατεύθυνση νομιμοποίησης και αποδοχής αυτών των ‘μέτρων’ και αξιών. Όπως αναφέρει ο Brohm: «η ιεραρχία

²⁷ Jean-Marie Brohm, “Sociologie politique du sport”, στο Jean-Marie Brohm κ.άλ., *Sport Culture et Repression*, Παρίσι, Maspero, 1972, σ. 16-31 [«Πολιτική κοινωνιολογία του αθλητισμού», (μτφρ. αποσπασμάτων Βαγγέλης Πιτσιώρης, Λίζυ Τσιριμώκου), στο: *Σύγχρονα Θέματα*, 85 (Ιούλιος 2004), (αφιέρωμα: Αθλητισμός), σ. 43].

²⁸ Στο ίδιο, σ. 44.

²⁹ Φραγκουδάκη, ό.π., σ. 170.

³⁰ Βλ. σχετ. Κορωνάου, Αλεξάνδρα (1996), «Κοινωνιολογικές Θεωρίες του Ελεύθερου Χρόνου», στο Κορωνάου, Αλεξάνδρα (επιμ), *Κοινωνιολογία του Ελεύθερου Χρόνου*, Αθήνα: νήσος, σ.90.

είναι η ουσία και η επίσημη καθιέρωση της ανισότητας μεταξύ των ανθρώπων...[και] ο αθλητισμός καθιερώνει πρώτα από όλα την ιεραρχία των αξιών στη βάση της ορατής αντικειμενικότητας»³¹.

Η έννοια του εξαθλητισμού κατά τη χρήση του όρου στη Γαλλία, είναι που κυρίως μας απασχολεί σε αυτή την εργασία και ειδικότερα σε ότι αφορά την εκπαίδευση. Συγκεκριμένα μας απασχολεί σε σχέση με το περιεχόμενο και τους σκοπούς της ελληνικής σχολικής Φυσικής Αγωγής κατά την περίοδο 1974-1990. Διερευνάται δηλαδή εάν το μάθημα της Φυσικής Αγωγής στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα, άλλαξε κατά το συγκεκριμένο χρονικό διάστημα το εννοιολογικό και ιδεολογικό του υπόβαθρο, προσαρμοσμένο στη διαφοροποίηση των επιδιώξεων της επίσημης πολιτείας στο ευρύτερο πεδίο του αθλητισμού. Επιδιώξεις οι οποίες, -όπως θα επιχειρήσουμε να αναδείξουμε- σε ότι αφορά το περιεχόμενο, τις στοχεύσεις και τη μεθοδολογία της σχολικής φυσικής Αγωγής, προσομοίαζαν στα πρότυπα οργάνωσης, τις μεθόδους και τις στοχεύσεις του ανταγωνιστικού αθλητισμού υψηλών προδιαγραφών, όπως αυτά κυρίως εκφράζονται στο σωματειακό αθλητισμό.

---

³¹ Στο ίδιο, σ.44.

4. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΣΧΟΛΙΚΗΣ ΦΥΣΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ ΑΠΟ ΤΙΣ ΑΡΧΕΣ ΤΟΥ 20^{ου} ΑΙΩΝΑ ΕΩΣ ΤΗ ΜΕΤΑΠΟΛΙΤΕΥΣΗ

Το 19^ο αιώνα στο χώρο της σχολικής γυμναστικής επικρατούσαν οι ασκήσεις στρατιωτικής προπαίδευσης, οι οποίες συνυπήρχαν παράλληλα με το γερμανικό σύστημα³², το οποίο ήταν το «κυρίαρχο γυμναστικό σύστημα στην Ελλάδα κατά τον 19^ο αιώνα»³³. Στο χρονικό αυτό διάστημα υπήρξαν ελάχιστες νομοθετικές ρυθμίσεις σχετικά με τη γυμναστική στην εκπαίδευση. Οι ρυθμίσεις αυτές ήταν αποσπασματικού χαρακτήρα, αφορούσαν την ανδρική εκπαίδευση και ταύτιζαν τη σωματική αγωγή με τη στρατιωτική προετοιμασία.

Η δεκαετία από το 1899 έως το 1909, ήταν μια καθοριστική περίοδος για την πορεία της σχολικής σωματικής αγωγής στην ελληνική εκπαίδευση. Αφενός γιατί για πρώτη φορά γίνεται υποχρεωτική η διδασκαλία του μαθήματος της γυμναστικής, αφετέρου γιατί κατά την περίοδο αυτή γίνονται ζυμώσεις σχετικά με το μοντέλο γυμναστικής άσκησης που θα επικρατήσει κατά τη διδασκαλία του μαθήματος στα σχολεία.

³² Το γερμανικό σύστημα γυμναστικής-προάγγελος του αθλήματος της ενόργανης γυμναστικής- ιδρύθηκε από τον Ludwig Jahn (1778-1852). Περιελάμβανε ασκήσεις σε σταθερά όργανα (μονόζυγο, δίζυγο, ίππο). Στην αρχική του μορφή προστέθηκαν και ασκήσεις νέων οργάνων (τραπέζια, δοκοί, σχοινιά αναρρίχησης), οι οποίες προέρχονταν από το ελβετικό σύστημα γυμναστικής. Επιπλέον στο γερμανικό σύστημα υπήρχαν και άλλες σωματικές δραστηριότητες (όπως ιπασία, κολύμβηση, κωπηλασία), οι οποίες όμως κατείχαν δευτερεύοντα ρόλο. Σκοπός του γερμανικού συστήματος γυμναστικής κατά την ίδρυση του, ήταν να δημιουργήσει μυώδεις και ικανούς στρατιώτες οι οποίοι θα έδιναν ξανά στη Γερμανία τη χαμένη της αίγλη, αποτέλεσμα της ήττας της στον πόλεμο με τους Γάλλους. Επρόκειτο για ένα περιοριστικό και μονοδιάστατο γυμναστικό σύστημα, αφού προοριζόνταν για εφήβους και άνδρες(στο αρχικό του στάδιο, μια και στη συνέχεια ο Adolf Spiess έκανε προσαρμογές ώστε να απευθύνεται και στα δύο φύλα), ενώ στόχευε αποκλειστικά στην ανάπτυξη της μυϊκής δύναμης και της εν γένει στρατιωτικής ικανότητας. Ακόμη είχε υψηλές απαιτήσεις σε εγκαταστάσεις και υψηλό βαθμό δυσκολίας και επικινδυνότητας. Από παιδαγωγικής πλευράς υστερούσε στον τομέα της ενίσχυσης της κοινωνικότητας, στην τόνωση του ομαδικού αισθήματος των ασκούμενων και στη βίωση συναισθημάτων χαράς και ψυχαγωγίας. Από φυσιολογικής πλευράς, καθώς επιδρά μονομερώς στη βελτίωση της μυϊκής δύναμης και ισχύος(η μέγιστη παραγωγή μυϊκής δύναμης στη μονάδα του χρόνου), δεν αποδίδει σημαντικά οφέλη στα λειτουργικά συστήματα του ανθρώπινου σώματος(κυκλοφορικό, αναπνευστικό κ.α.), ενώ θεωρείται ότι επιβαρύνει σημαντικά το κεντρικό νευρικό σύστημα και αναστέλλει τη σωματική ανάπτυξη σε νεαρούς αθλητές και αθλήτριες.

³³ Καρανταΐδου, Μαρία 2000, *Η φυσική αγωγή στην ελληνική μέση εκπαίδευση (1862-1990) και ιδρύματα εκπαίδευσης γυμναστών (1882-1982)*, Θεσσαλονίκη: Αδελφών Κυριακίδη, σ. 42.

Πιο συγκεκριμένα, το 1899 με το νόμο ΒΧΚΑ', επί υπουργίας Αθ. Ευταξία, ορίζεται η γυμναστική ως πρωτεύον και υποχρεωτικό μάθημα στα σχολεία όλων των βαθμίδων και στο πανεπιστήμιο, ενώ καθιερώνεται ενιαίο αναλυτικό πρόγραμμα για τη δημοτική και τη μέση εκπαίδευση³⁴. Σε αυτό περιλαμβάνονταν τακτικές ασκήσεις, ασκήσεις ελεύθερες και με φορητά όργανα, καθώς και παραδοσιακές εγχώριες παιδιές³⁵. Περιέχονταν δηλαδή ασκήσεις, τόσο από το γερμανικό-ελβετικό σύστημα, όσο και από το σουηδικό (παρακάτω θα αναφερθούμε αναλυτικά στα χαρακτηριστικά του σουηδικού γυμναστικού συστήματος). Η ταυτόχρονη παρουσία στοιχείων των δύο κυρίαρχων γυμναστικών τάσεων της εποχής στα Αναλυτικά Προγράμματα του 1899, είχε ως αποτέλεσμα την άρση της απόλυτης μέχρι τότε κυριαρχίας του γερμανικού συστήματος γυμναστικής³⁶.

Το 1907 η Ελλανόδικος Επιτροπή σχολικών αγώνων, υπέβαλλε έκθεση στην οποία «πρότεινε την εισαγωγή του σουηδικού γυμναστικού συστήματος στην Ελλάδα καθώς και ένα πλήρες σύστημα σχολικής σωματικής αγωγής», που περιλάμβανε «την παιδαγωγική γυμναστική, την αγωνιστική και τα παιχνίδια»³⁷. Το σουηδικό σύστημα γυμναστικής περιείχε ασκήσεις εκτάσεων (διατάσεων) του μυϊκού και ερειστικού συστήματος, περιφορές των άκρων του σώματος, αναπηδήσεις, ρυθμικές κρούσεις των παλαμών, περιστροφές στον οβελιαίο άξονα του σώματος, ισομετρικές ασκήσεις ενδυνάμωσης³⁸, κ.α. Οι μαθητές εκτελούσαν τις ασκήσεις ευρισκόμενοι σε αυστηρή παράταξη και χωρίς να έχουν δυνατότητα να κινηθούν στο χώρο. Οι ασκήσεις γίνονταν κατά ομάδες(κατηγορίες ασκήσεων: αναπηδήσεις, κρούσεις, δυναμικές κ.τ.λ.) και αφορούσαν ένα συγκεκριμένο μέρος του σώματος κάθε φορά (π.χ. άνω άκρα, κορμό, κάτω άκρα, κ.τ.λ.)³⁹. Από την άλλη

³⁴ Στο ίδιο, σ. 31-32.

³⁵ Στο ίδιο, σ. 39.

³⁶ Στο ίδιο, σ. 43.

³⁷ Κουλούρη, Χριστίνα 1997, «Η άσκηση του σώματος. Εκπαιδευτική πράξη και διάπλαση της νεότητας», στο Κουλούρη, Χριστίνα *Αθλητισμός και όψεις της αστικής κοινωνικότητας. Γυμναστικά και αθλητικά σωματεία 1870-1922*, Αθήνα, Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας (Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς) - Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών Ε.Ι.Ε., σ. 72.

³⁸ Ασκήσεις που δυναμώνουν το μυϊκό σύστημα χωρίς την παραγωγή κίνησης από τις αντίστοιχες αρθρώσεις. Το κυριότερο μειονέκτημα τους, είναι ότι έχουν περιορισμένο όφελος στο σύνολο του λειτουργικού εύρους μιας άρθρωσης. Οι ασκήσεις αυτές χρησιμοποιούνται σήμερα κυρίως για θεραπευτικούς σκοπούς (αποθεραπεία μυϊκών τραυματισμών, παθήσεις των αρθρώσεων κ.α.).

³⁹ Όσον αφορά τα οφέλη ή μη, που προσέφερε η σουηδική γυμναστική μπορούμε συνοπτικά να αναφέρουμε τα εξής: από φυσιολογικής πλευράς η σουηδική γυμναστική, προσέφερε ελάχιστο ή μηδενικό όφελος στη βελτίωση της αερόβιας ικανότητας (κάρδιο-αναπνευστική αντοχή) και της ταχύτητας των ασκούμενων. Πολύ χαμηλό όφελος επίσης, προσέφερε στη βελτίωση της επιδεξιότητας και της δύναμης, ενώ ουσιαστικό όφελος(όχι όμως το βέλτιστο), παρείχε μόνο στην ικανότητα της ευλυγισίας. Σε ότι αφορά το παιδαγωγικό όφελος επίσης, η συνεισφορά της σουηδικής γυμναστικής ήταν πολύ χαμηλή. Καθώς οι ασκούμενοι ευρισκόμενοι σε αυστηρή παράταξη εκτελούσαν ατομικά τις ασκήσεις, δεν αναπτύσσονταν η συνεργασία μεταξύ τους, ενώ επίσης δεν ενδυναμώνονταν το αίσθημα και η δυναμική της

πλευρά τα παιχνίδια είχαν έντονο ψυχαγωγικό χαρακτήρα, ενώ έδιναν επιπλέον τη δυνατότητα εκτόνωσης του αισθήματος καταπίεσης που δημιουργούσε η σουηδική γυμναστική στο μαθητικό δυναμικό, μια και οι κινήσεις ήταν ελεύθερες και δεν υπήρχε αυστηρός περιορισμός στο χώρο. Επιπλέον δημιουργούσαν έντονο αίσθημα ομαδικότητας και συνεργασίας, στοιχεία που όπως ήδη έχει αναφερθεί εξέλιπαν εντελώς από τη σουηδική γυμναστική. Σύμφωνα με την έκθεση της Ελλανοδικού Επιτροπής των σχολικών αγώνων, η χρησιμότητα για τις ασκήσεις του σουηδικού συστήματος αιτιολογήθηκε στη βάση της δημιουργίας υγιών και νομοταγών πολιτών, πειθήνιων στρατιωτών και υγιών συζύγων και μητέρων. Όσον αφορά την αγωνιστική, η χρησιμότητα που της αποδίδονταν στην ίδια έκθεση αφορούσε στη συμβολή της στην ανάπτυξη της μαχητικότητας και της γενναιότητας, ενώ για τα παιχνίδια προβάλλονταν ο ψυχαγωγικός τους ρόλος, αλλά και η σημαντική συνεισφορά τους στη χειραγώγηση της νεανικής κοινωνικότητας⁴⁰

Μέχρι και το 1909, όπου ο Ι. Χρυσάφης, κύριος εκφραστής του σουηδικού γυμναστικού συστήματος, συνέταξε το δεύτερο επίσημο Αναλυτικό Πρόγραμμα γυμναστικής των δημοτικών, των ελληνικών σχολείων και των γυμνασίων, στη σχολική σωματική αγωγή επικρατούσε «ένα κράμα γερμανικού και σουηδικού συστήματος»⁴¹. Με το Αναλυτικό Πρόγραμμα του 1909, όμως έχουμε «την επίσημη καθιέρωση του σουηδικού γυμναστικού συστήματος στην Ελλάδα»⁴². Η επικράτηση του σουηδικού συστήματος γυμναστικής στη φάση αυτή μπορεί να αιτιολογηθεί με βάση τα εξής:

-στην αλλαγή περιεχομένου, όσον αφορά το στόχο της στρατιωτικής προετοιμασίας διαμέσου της σχολικής σωματικής αγωγής κατά την συγκεκριμένη περίοδο⁴³.

ομάδας. Επιπλέον, η αυστηρή τυποποίηση των ασκήσεων, η μονοτονία και η ομοιομορφία στην εκτέλεση τους (να σημειώσουμε ότι τα προγράμματα άσκησης της σουηδικής γυμναστικής στην εκπαίδευση, με ελάχιστες και επουσιώδεις παραλλαγές, παρέμεναν ίδια για όλα τα μαθητικά χρόνια), δεν βοηθούσε τους μαθητές στο να αναπτύξουν τη δημιουργικότητα και τη φαντασία τους (δεν υπήρχαν προφανείς στόχοι ώστε να υπάρξει λειτουργική προσαρμογή προκειμένου να επιτευχθούν), στο να αναδείξουν τη μοναδικότητα τους μέσα στο σύνολο, αλλά και στο να αντλήσουν αίσθημα ευφορίας και να ψυχαγωγηθούν. Στο γνωστικό-μαθησιακό τομέα τέλος, η σουηδική γυμναστική προσέφερε ελάχιστα στους μαθητές, μια και οι κινητικές δεξιότητες που αποκτούσαν ήταν περιορισμένες και μονοδιάστατες, χωρίς να τους θέτουν προ της επιλύσεως σύνθετων κινητικών προβλημάτων ενταγμένων σε σύνθετα πεδία αλληλεπίδρασης.

⁴⁰ Κουλούρη, ό.π., σ. 72.

⁴¹ Καρανταΐδου, ό.π., σ. 42.

⁴² Στο ίδιο, σ. 49.

⁴³ Όπως αναφέρει η Χριστίνα Κουλούρη, στις αρχές του 20^{ου} αιώνα η στρατιωτική προετοιμασία ως στόχος της σχολικής σωματικής αγωγής δεν έπαψε να ισχύει. Απλώς άλλαξε περιεχόμενο σε σχέση με το 19^ο αιώνα, αφού πλέον δε στόχευε στην «εκμάθηση δεξιοτήτων απαραίτητων στο πεδίο της μάχης αλλά [σ]τη διάπλαση χαρακτήρων έτοιμων να πειθαρχήσουν και να αγωνισθούν και σωμάτων ικανών να ανταποκριθούν σε συνθήκες πολέμου». Βλ. σχετ. Κουλούρη, ό.π., σ. 73.

-στα επιστημονικά και μεθοδολογικά ερείσματα του σουηδικού συστήματος, σε σχέση με άλλες πρακτικές σωματικής αγωγής που στηρίζονταν σε εμπειρικά-τεχνικά μόνο στοιχεία.

-στο ότι δεν είχε τις ίδιες απαιτήσεις σε εγκαταστάσεις με το γερμανικό και ήταν πιο εύκολο στη διδασκαλία και στην εκτέλεση των ασκήσεων.

-στο ότι κατά την εφαρμογή του ήταν δασκαλοκεντρικό, επομένως ταίριαζε στις ευρύτερες διδακτικές αντιλήψεις του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος της συγκεκριμένης χρονικής περιόδου.

Μέχρι και το 1949 η κυριαρχία του σουηδικού γυμναστικού συστήματος στην ελληνική εκπαίδευση παραμένει αδιατάρακτη, πάντοτε σε συνδυασμό με τη στρατιωτική προπαίδευση ιδιαίτερα για τους μαθητές της μέσης εκπαίδευσης⁴⁴. Κατά τη διάρκεια της μακρόχρονης αυτής περιόδου, αξιοσημείωτα γεγονότα που μπορούν να αναφερθούν είναι:

-Οι δύο νόμοι του 1909 και του 1914, οι οποίοι συντάχτηκαν κατ' αντιγραφή του γαλλικού υποδείγματος στρατιωτικής οργάνωσης της μαθητιώσας νεολαίας και προέβλεπαν τη στρατιωτική προπαίδευση των μαθητών από την ηλικία των 16 και 14 ετών αντίστοιχα⁴⁵. Στο ίδιο πνεύμα κινήθηκε και διάταγμα του 1915 το οποίο έθετε κάθε σχολείο της μέσης εκπαίδευσης ως «σχολικό γυμναστικό και σκοπευτικό σύλλογο και ομάδα προσκόπων»⁴⁶.

- Την τριετία 1917-1920 επί κυβερνήσεως του κόμματος των Φιλελευθέρων ελήφθησαν σημαντικές αποφάσεις για τη γυμναστική. Το 1917 ιδρύθηκε στο Υπουργείο Παιδείας Τμήμα Γυμναστικής με τμηματάρχη τον Ι. Χρυσάφη. Σκοπός της ίδρυσης του ήταν «η ενίσχυση της σχολικής γυμναστικής, της σκοποβολής και της στρατιωτικής προπαίδευσης των νέων»⁴⁷. Το 1918 αναβαθμίστηκε η Σχολή των Γυμναστών σε ανώτερη σχολή τριετούς φοιτήσεως και μετονομάστηκε σε Διδασκαλείο Γυμναστικής⁴⁸. Το 1920 τέλος, με το νόμο 2476 λαμβανόταν μέριμνα για την εκγύμναση των μαθητριών της μέσης εκπαίδευσης, ενώ ενισχυόταν ο θεσμός των σχολικών γυμναστικών και αγωνιστικών επιδείξεων. Επίσης με την ίδια νομοθετική ρύθμιση αναβαθμιζόταν η δράση του ακαδημαϊκού γυμναστηρίου, ενώ προβλεπόταν και συνεχής περιοδική επιμόρφωση των διδασκόντων του μαθήματος της γυμναστικής⁴⁹.

⁴⁴ Καρανταΐδου, ό.π., σ. 57.

⁴⁵ Στο ίδιο, σ. 58-59.

⁴⁶ Στο ίδιο, σ. 59-60.

⁴⁷ Στο ίδιο, σ. 61.

⁴⁸ Στο ίδιο, σ. 61.

⁴⁹ Στο ίδιο, σ. 61.

-Την τρίτη δεκαετία του 20^{ου} αιώνα, σύμφωνα με την Καρανταΐδου «επιχειρήθηκαν ...απόπειρες παρέμβασης στην πορεία της σωματικής αγωγής από το υπουργείο των στρατιωτικών»⁵⁰, καθώς και «έντονες προσπάθειες ενοποίησης της σωματικής αγωγής και της στρατιωτικής προπαίδευσης των νέων»⁵¹. Η τάση αυτή θεσμοθετήθηκε με διάταγμα του 1925, το οποίο προέβλεπε την ίδρυση Διεύθυνσης Εθνικής Φυσικής Αγωγής, η οποία μεταξύ άλλων μεριμνούσε «για τη διασφάλιση ενιαίου συστήματος σωματικής αγωγής και στρατιωτικής προπαίδευσης»⁵².

Κατά τη διάρκεια της χρονικής αυτής περιόδου, εκτυπώθηκε το 1924 και κατοχυρώθηκε νομοθετικά με διάταγμα του 1925 ο οδηγός του διδασκάλου για τη σωματική αγωγή και τη στρατιωτική προπαίδευση των μαθητών της μέσης εκπαίδευσης⁵³. Ο οδηγός αυτός παρέμεινε σε ισχύ, παρά τις πολλές νομοθετικές ρυθμίσεις που παρεβλήθησαν, έως το 1949. Προέβλεπε «παράλληλα με την παιδαγωγική γυμναστική, καλλιέργεια της σχολικής αγωνιστικής ιδιαίτερα κατά τις απογευματινές ή ημερήσιες εκδρομές, την υποχρεωτική άσκηση των μαθητών των δύο ανώτερων τάξεων στη σκοποβολή σε σχολεία όπου είχαν διανεμηθεί σχολικά όπλα, καθώς και τη δυνατότητα διδασκαλίας της κολύμβησης, όπου οι συνθήκες το επέτρεπαν»⁵⁴. Όπως αναφέρει η Καρανταΐδου, ο οδηγός αυτός «στην πραγματικότητα λειτούργησε ως τυφλοσύρτης, όπου ο κάθε γυμναστής και δάσκαλος εφάρμοζε κατά γράμμα μέχρι και τη δεκαετία του '30 τουλάχιστον»⁵⁵.

-Το 1929 με το νόμο 4371 τον οποίο συνέταξε ο Ι. Χρυσάφης, καθιερώθηκε η διδασκαλία του μαθήματος της σωματικής αγωγής για 5 ώρες εβδομαδιαίως, προβλεπόταν η ειδική στρατιωτική προπαίδευση των μαθητών των δύο ανώτερων τάξεων του γυμνασίου από τους γυμναστές, ενώ οριζόταν η απαρέγκλιτη εφαρμογή του Αναλυτικού Προγράμματος του 1925 και η αυστηρή απαγόρευση οποιουδήποτε άλλου γυμναστικού συστήματος ή μεθόδου στην σχολική εκπαίδευση⁵⁶.

-Το 1932 επί υπουργίας Γ. Παπανδρέου, ψηφίστηκε ο νόμος 5620 του οποίου συντάκτης ήταν και πάλι ο Ι. Χρυσάφης. Σε αυτόν το νόμο επιχειρήθηκε «μια σύνθεση όλων των ήδη ισχυόντων νόμων για τη σωματική αγωγή, έτσι ώστε να αποτελέσει μια ενιαία νομοθεσία, με την προοπτική να λειτουργήσει ως καταστατικός χάρτης της σωματικής αγωγής»⁵⁷. Το περιεχόμενο του νόμου, πράγματι αφορούσε όλα τα θέματα της σωματικής αγωγής, οργανωτικά και

⁵⁰ Στο ίδιο, σ. 65.

⁵¹ Στο ίδιο, σ. 65.

⁵² Στο ίδιο, σ. 64-65.

⁵³ Στο ίδιο, σ. 75.

⁵⁴ Στο ίδιο, σ. 75.

⁵⁵ Στο ίδιο, σ. 76.

⁵⁶ Στο ίδιο, σ. 67.

⁵⁷ Στο ίδιο, σ. 68.

διοικητικά. Σε ό,τι αφορά τη μέση εκπαίδευση «προέβλεπε την καθιέρωση της πεντάωρης διδασκαλίας της παιδαγωγικής γυμναστικής, της αγωνιστικής και των παιδιών, καθώς και ενός δίωρου απογεύματος την εβδομάδα για τη διεξαγωγή οργανωμένων αγωνιστικών παιδιών, επέβαλλε την αυστηρή εφαρμογή του ισχύοντος αναλυτικού προγράμματος γυμναστικής, ενίσχυε τον θεσμό των γυμναστικών επιδείξεων και σχολικών αγώνων και χαρακτήριζε τα σχολεία μέσης εκπαίδευσης φίλαθλα γυμναστικά και αγωνιστικά σωματεία»⁵⁸.

Σημαντική διάταξη του νόμου αυτού, ήταν εκείνη που αφορούσε την απαγόρευση εγγραφής των μαθητών σε γυμναστικά και αθλητικά σωματεία ή σε εξωσχολικές προσκοπικές ομάδες, επί ποινή οριστικής αποβολής τους από το σχολείο. Στόχος της διάταξης αυτής ήταν η ενίσχυση και αυτονόμηση του σχολικού αθλητισμού, αλλά το αποτέλεσμα της στην πράξη ήταν η διακοπή της συνεργασίας των αθλητικών συλλόγων με τα σχολεία και η παύση της εξειδίκευσης των μαθητών σε κάποιο αγώνισμα⁵⁹.

-Το 1933 ψηφίστηκε ο νόμος 5780 ο οποίος περιόριζε τη διδασκαλία του μαθήματος της σωματικής αγωγής σε 3 από 5 ώρες (μείωση κατά 40%), ενώ επίσης μείωνε τα ελεύθερα απογεύματα για τις αθλοπαιδιές από 4 σε 2 το μήνα (μείωση κατά 50%). Ακόμη ρύθμιζε οργανωτικά και διοικητικά θέματα της σωματικής αγωγής στην εκπαίδευση⁶⁰.

-Την περίοδο 1936-1940 το δικτατορικό καθεστώς του Ι. Μεταξά, με τον Αναγκαστικό Νόμο (Α.Ν.) 334 της 7/11/1936 «Περί συστάσεως Εθνικής Οργανώσεως της Νεολαίας», έθεσε υπό την εποπτεία της Εθνικής Οργάνωσης Νεολαίας (Ε.Ο.Ν.) όλα τα αθλητικά σωματεία και τις ομοσπονδίες. Μέσω της Ε.Ο.Ν. επιδιωκόταν η προαγωγή της σωματικής και πνευματικής κατάστασης της νεολαίας, διά της διεξαγωγής γυμναστικών επιδείξεων, αγώνων και παρελάσεων⁶¹. Απώτερος στόχος ήταν η «χειραγώγηση της νεολαίας με βάση τις αρχές που ενστερνιζόταν το φασιστικό καθεστώς»⁶², και επομένως η αθλητική διαπαιδαγώγηση της «χρησιμοποιήθηκε ως πρόφαση για την πειθάρχηση και τον φρονηματισμό της...»⁶³. Φυσικό επακόλουθο των αντιλήψεων αυτών, ήταν ο «Κανονισμός Στρατιωτικής Προπαιδεύσεως» του 1938, σύμφωνα με τον οποίο στα σχολεία αφιερώνονταν ώρες της γυμναστικής και ειδικά απογεύματα για την εφαρμογή του. Προέβλεπε να γίνονται ασκήσεις πυκνής τάξεως(ασκήσεις σχηματισμών των

⁵⁸ Στο ίδιο, σ. 69.

⁵⁹ Στο ίδιο, σ. 69.

⁶⁰ Στο ίδιο, σ. 71.

⁶¹ Στο ίδιο, σ. 72.

⁶² Στο ίδιο, σ. 72.

⁶³ Στο ίδιο, σ. 72.

μαθητών σε παράταξη με πρότυπο τους σχηματισμούς στρατιωτικών σωμάτων), βολές, πορείες, επιθεωρήσεις, παρελάσεις κ.α.⁶⁴

-Κατά τη διάρκεια της περιόδου 1941-1945 στα πλαίσια της Ε.Π.Ο.Ν. και της Εθνικής Αντίστασης παρατηρήθηκε η εκδήλωση μιας διαφορετικής αντίληψης σχετικά με τη σωματική άσκηση. Λαϊκοί αγώνες, παραδοσιακοί χοροί και παιχνίδια λάμβαναν χώρα, όπου φυσικά αυτό ήταν δυνατό. Από την πλευρά των κρατικών παρεμβάσεων δεν υπήρξαν ουσιαστικές ρυθμίσεις, πέρα από κάποια οργανωτικά και διοικητικά θέματα⁶⁵. Το χρονικό διάστημα από το 1945 έως και το 1949, η παιδεία εν μέσω της εμφύλιας διαμάχης λειτουργούσε υποτυπωδώς και δεν υπήρξαν νομοθετικές ρυθμίσεις που να αφορούν τη σχολική σωματική αγωγή.

Κάνοντας μια συνολική αποτίμηση της περιόδου από το 1920 έως το 1949, θα λέγαμε ότι στην εκπαίδευση κυριάρχησε η σουηδική γυμναστική (βασισμένη στον αναλυτικό οδηγό του Χρυσάφη του 1925), πάντοτε όμως υπό τον ασφυκτικό εναγκαλισμό της στρατιωτικής προπαιδύσεως. Μάλιστα οι δραστηριότητες στρατιωτικής προετοιμασίας, κατά καιρούς και ανάλογα με την συγκυρία, προείχαν εντός της εκπαιδευτικής διαδικασίας ως πρακτική σωματικής άσκησης, σε σχέση με τη σουηδική γυμναστική.

Κατά τη δεκαετία του 1950 δεν υπήρξαν νομοθετικές παρεμβάσεις στη σχολική σωματική αγωγή. Τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο όμως η παραδοσιακή σουηδική γυμναστική που κυριαρχούσε στην εκπαίδευση από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα, προοδευτικά αντικαθίσταται από μια εξελιγμένη μορφή της, την παιδαγωγική-σουηδική γυμναστική όπως ονομάστηκε. Η παιδαγωγική-σουηδική γυμναστική, βασίζονταν στις ίδιες ακριβώς ασκήσεις και στα ίδια παραγγέλματα της σουηδικής γυμναστικής. Η διαφορά της βρισκόταν στον τρόπο εκτέλεσης, αφού οι ασκήσεις γίνονταν συνεχόμενα (εν ροή), δεν υπήρχαν ακραίες εκτάσεις του μυϊκού συστήματος και των αρθρώσεων, ενώ η έμφαση δινόταν στην αρμονικότητα των κινήσεων και στην μεγαλύτερη ελευθερία εκτέλεσης από πλευράς των ασκούμενων.

Όπως προαναφέρθηκε, δεν υπήρξαν νομοθετικές παρεμβάσεις την περίοδο αυτή, οι οποίες να θεσμοθετούν την παρουσία της παιδαγωγικής-σουηδικής γυμναστικής στα αναλυτικά προγράμματα της εκπαίδευσης (Το Αναλυτικό Πρόγραμμα βασιζόταν ακόμη στον Οδηγό του Ι. Χρυσάφη του 1925). Η εισαγωγή της ωστόσο στο σχολικό πρόγραμμα από τους εκπαιδευτικούς, έγινε δυνατή μέσω της ενημέρωσης τους σχετικά με αυτήν. Αυτό συνέβη, τόσο με την έκδοση σχετικών εγχειριδίων, όσο και με τη διδασκαλία της στην Ε.Α.Σ.Α. από διδάσκοντες της σχολής, οι οποίοι είχαν ειδικευθεί στη νέα παραλλαγή της μεθόδου στο εξωτερικό. Επίσης η παιδαγωγική-

⁶⁴ Στο ίδιο, σ. 72-73.

⁶⁵ Στο ίδιο, σ. 73-74.

σουηδική γυμναστική, προωθήθηκε ως πρακτική σωματικής άσκησης, από γυμναστές οι οποίοι κατείχαν καίριες διοικητικές θέσεις στο χώρο της σχολικής γυμναστικής. Το 1961 μόλις, με το Β.Δ. 672 «Περί του αναλυτικού και ωρολογίου προγράμματος των Γυμνασίων της πρώτης βαθμίδας», έχουμε νέο αναλυτικό πρόγραμμα για τα γυμνάσια της πρώτης βαθμίδας, στο οποίο μεταξύ άλλων εισάγονται οι ελεύθερες ασκήσεις που αντιπροσώπευαν την παιδαγωγική-σουηδική γυμναστική⁶⁶.

Την περίοδο 1964-1966, έγινε απόπειρα σημαντικής μεταρρύθμισης του περιεχομένου και των στόχων της σχολικής Φυσικής Αγωγής. Η προσπάθεια αυτή έχει ιδιαίτερη αξία, μια και σε ένα βαθμό προετοίμασε το έδαφος για τις εξελίξεις της σχολικής Φυσικής Αγωγής κατά τη μεταπολιτευτική περίοδο⁶⁷.

Τον Οκτώβριο του 1964 η κυβέρνηση της Ένωσης Κέντρου ψηφίζει το Ν.Δ. 4379 «Περί οργάνωσης και διοικήσεως της Γενικής (Στοιχειώδους και Μέσης) Εκπαιδύσεως», επιχειρώντας μια συνολική μεταρρύθμιση στο χώρο της παιδείας. Μεταξύ των ρυθμίσεων του νομοθετήματος, ήταν η ίδρυση του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου του οποίου οι τομείς δραστηριότητας αφορούσαν την επιστημονική έρευνα των εκπαιδευτικών ζητημάτων, την επιμόρφωση του διδακτικού και εποπτικού προσωπικού της δημόσιας εκπαίδευσης και την εποπτεία όλων των σχολικών μονάδων⁶⁸.

Σύμβουλος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου για θέματα Φυσικής Αγωγής διορίστηκε το 1965 ο Ίωνας Ιωαννίδης. Ο Ιωαννίδης υποστήριξε «την αντικατάσταση του σουηδικού γυμναστικού συστήματος από τις αθλοπαιδιές και από την αγωνιστική του κλασικού αθλητισμού, της κολύμβησης και της ενόργανης γυμναστικής»⁶⁹. Πεποίθηση του ήταν ότι οι αθλοπαιδιές και η αγωνιστική βρίσκονταν κοντά στη φύση των παιδιών και με τα έντονα βιώματα που τους παρείχαν θα τους προσέφεραν ένα ευρύτερο πεδίο δράσης και αγωγής⁷⁰. Πίστευε, δηλαδή, ότι με «αυτόν τον τρόπο γύμνασης μπορούν να αναπτυχθούν αρμονικά οι ψυχικές, πνευματικές και σωματικές αρετές των παιδιών»⁷¹. Προς την κατεύθυνση

⁶⁶ Στο ίδιο, σ. 85-90.

⁶⁷ Μελετητές έχουν εκφράσει την άποψη, ότι πολλές από τις αλλαγές στο χώρο της εκπαίδευσης κατά τα πρώτα χρόνια της μεταπολίτευσης, ουσιαστικά επανέφεραν το μεγαλύτερο μέρος των διατάξεων της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης του 1964. Βλ. σχετ. στο: Κυπριανός, Παντελής 2004, Συγκριτική Ιστορία της Ελληνικής Εκπαίδευσης, Αθήνα: Βιβλιόραμα, σ. 307.

⁶⁸ Βλ. σχετ. στο Καντζίδης, Δ.Σ., *Ο Ίων Ιωαννίδης και η συμβολή του στη μεταρρύθμιση της Φυσικής Αγωγής*, Θεσσαλονίκη 2002 [Διδακτορική Διατριβή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο - Τμήμα Επιστήμης Φυσικής Αγωγής και Αθλητισμού], σ.70-71.

⁶⁹ Στο ίδιο, σ.107.

⁷⁰ Στο ίδιο, σ.108.

⁷¹ Στο ίδιο, σ.109.

αυτή προχώρησε στην κατάρτιση Αναλυτικών Προγραμμάτων Φυσικής Αγωγής για τα Δημοτικά, τα Γυμνάσια, τα Λύκεια, τις Σχολές Νηπιαγωγών και τις Παιδαγωγικές Ακαδημίες. Κοινό γνώρισμα αυτών των αναλυτικών προγραμμάτων ήταν η αλλαγή του περιεχομένου και των στόχων τους, με την κατάργηση του σουηδικού συστήματος και την καθιέρωση των αθλοπαιδιών και της γυμναστικής⁷².

Σε αυτά τα Αναλυτικά Προγράμματα δεν υπήρξε πλήρης νομοθετική κατοχύρωση. Στα σχετικά διατάγματα που θεσπίστηκαν κατά την περίοδο αυτή οι αναφορές σχετικά με τις νέες εφαρμογές στο πρόγραμμα της Φυσικής Αγωγής δεν ήταν σαφείς. Παρέμειναν πολλά στοιχεία από τα ήδη ισχύοντα, ίσως και εξαιτίας των σημαντικών αντιδράσεων που υπήρξαν. Οι διαφοροποιήσεις εκφράζονταν κυρίως με προτροπές και επισημάνσεις, παρά με συγκεκριμένες μεταβολές στο περιεχόμενο των προγραμμάτων. Συγκεκριμένα στο Β.Δ. 72 (14-1-1966) του 1966 («Περί Ωρολογίων και Αναλυτικών Προγραμμάτων τάξεων τινών Δευτεροβαθμίου Εκπαιδύσεως»)-το οποίο ήταν το πρώτο σχετικά με τα ωρολόγια και αναλυτικά προγράμματα που ψηφίστηκε μετά το Ν.Δ. 4379- συστήνονταν απλά η εφαρμογή των διατάξεων του 1961, με την επισήμανση να δοθεί έμφαση στους τομείς της αγωνιστικής και των αθλοπαιδιών. Την ίδια χρονιά (4-5-1966), ψηφίστηκε το Β.Δ. 425 «Περί ωρολογίου και αναλυτικού προγράμματος της Γ΄τάξεως Γυμνασίων, Ημερησίων και Νυκτερινών». Σε αυτό η διδακτέα ύλη προέβλεπε τη διδασκαλία γυμναστικών ασκήσεων, κολύμβησης, αθλοπαιδιών, αγωνιστικής κλασικού αθλητισμού, εθνικούς χορούς καθώς και υπαίθριες δραστηριότητες που θα έφερναν τους μαθητές κοντά στη φύση. Χαρακτηριστικό στοιχείο αυτού του Αναλυτικού Προγράμματος, ήταν η επισήμανση ότι η ενασχόληση με τις γυμναστικές ασκήσεις θα έπρεπε να καταλαμβάνει ένα μέρος μόνο της διδακτικής ώρας, το υπόλοιπο της οποίας θα αφιερώνονταν στα αγωνίσματα του κλασικού αθλητισμού και στις αθλοπαιδιές, δραστηριότητες στις οποίες έπρεπε να δίδεται ιδιαίτερη έμφαση. Τέλος στο Β.Δ. 1074 «Περί ωρολογίου και αναλυτικού προγράμματος της Β΄τάξεως Λυκείων» του 1966 (15-12-1966) που αναφέρονταν στο μάθημα της σωματικής αγωγής της Β΄ τάξης όλων των τύπων Λυκείου περιλαμβάνονταν ελεύθερες γυμναστικές ασκήσεις, ασκήσεις ενόργανης γυμναστικής, κλασικός αθλητισμός, κολύμβηση, αθλοπαιδιές, εθνικοί και τοπικοί χοροί, αλλά και άλλες αθλητικές δραστηριότητες όπως διεγκυστίδα, πάλη, τοπικές αθλοπαιδιές κ.λ.π. Για τις αθλοπαιδιές και την αγωνιστική κλασικού αθλητισμού επισημαίνονταν και πάλι ότι θα έπρεπε να καταλαμβάνουν σημαντικό μέρος του ημερήσιου μαθήματος.

---

⁷² Στο ίδιο, σ.109-110.

Σε αντίθεση με τις αλλαγές στα Αναλυτικά Προγράμματα οι οποίες δεν έγινε δυνατό να κατοχυρωθούν πλήρως νομοθετικά, ο Ι. Ιωαννίδης πέτυχε τη θεσμοθέτηση μιας σειράς μέτρων για το μάθημα της σωματικής αγωγής, οι οποίες αφορούσαν την οργάνωση και τη λειτουργία του εντός του σχολικού προγράμματος. Τα μέτρα αυτά στόχευαν στην παρακολούθηση των σωματομετρικών χαρακτηριστικών και των αθλητικών επιδόσεων των μαθητών, καθώς επίσης και στη θέσπιση ισχυρών κινήτρων για τη συμμετοχή τους στο μάθημα. Τα μέτρα που έλαβε (εγκρίθηκαν σε συνεδρίαση του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου στις 2/8/1966) ήταν ο καταρτισμός ατομικού αθλητικού δελτίου των μαθητών, η καθιέρωση των αθλητικών ευσήμων, καθώς και η δημιουργία του Μαθητικού Αθλητικού Συλλόγου (Μ.Α.Σ.). Στο αθλητικό δελτίο υπήρχαν δύο όψεις, στη πρώτη αναγράφονταν σωματομετρικά χαρακτηριστικά και η κατάσταση της υγείας των μαθητών, στη δεύτερη όψη καταχωρούνταν οι αθλητικές επιδόσεις τους σε ατομικά αγωνίσματα, οι οποίες ελέγχονταν με συγκεκριμένα τεστ δύο φορές το χρόνο. Τα αθλητικά εύσημα ήταν διακριτικά σήματα τα οποία αποκτούσαν οι μαθητές των τριών κατώτερων βαθμίδων, εφόσον ξεπερνούσαν κάποια όρια επίδοσης σε ορισμένα αγωνίσματα του κλασικού αθλητισμού και της κολύμβησης. Εκτός του αθλητικού ευσήμου καθιερώθηκε και το εύσημο ήθους το οποίο αποκτούσαν μαθητές με ξεχωριστές επιδόσεις τόσο στα αγωνίσματα όσο και στον τομέα της πειθαρχίας, της συμμετοχής τους στο μάθημα της γυμναστικής και στο αθλητικό πνεύμα. Όποιοι μαθητές είχαν βαθμό κάτω του δέκα στο γυμνάσιο αποκλείονταν από τη διεκδίκηση των ευσήμων. Ο Μ.Α.Σ. έδινε τη δυνατότητα στους μαθητές να οργανώνουν και να προετοιμάζουν όλα τα σχολικά πρωταθλήματα και τις αθλητικές εκδηλώσεις με το συμβουλευτικό ρόλο των γυμναστών⁷³.

Ο Ιωαννίδης οργάνωσε και μια σειρά σεμιναρίων για τους λειτουργούς της εκπαίδευσης προκειμένου να εκσυγχρονισθεί το μάθημα της σωματικής αγωγής και να απαλλαγεί από την επίδραση του παλαιού και νέου σουηδικού συστήματος. Στα σεμινάρια αυτά οι γυμναστές ενημερώνονταν για τις αρχές και τις νέες τάσεις που επικρατούσαν στις ανεπτυγμένες ευρωπαϊκές χώρες, με στόχο να προωθηθεί η νέα αντίληψη της σχολικής γυμναστικής που αποφάσισε να εφαρμόσει το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο στο πλαίσιο του μεταρρυθμιστικού του προγράμματος. Σεμινάρια-συγκεντρώσεις έγιναν στην Αρχαία Ολυμπία, στην Αθήνα, στο Ηράκλειο Κρήτης, στη Θεσσαλονίκη, στα Ιωάννινα, στη Βέροια, στη Μελίκη, στην Αλεξάνδρεια και Νάουσα Ημαθίας, στη Ρόδο, στην Καρδίτσα και στο Μέτσοβο. Ο Ιωαννίδης στο πρώτο σεμινάριο της Ολυμπίας μίλησε με θέμα «Προγραμματισμός και οργάνωση

⁷³ Στο ίδιο, σ.110-113.

της εργασίας μας με βάση την αγωνιστική». Επίσης στο σεμινάριο της Αθήνας δίδαξαν οι Γερμανίδες L. Diem και I. Nikolai, με θέμα τη διδακτική της κίνησης και της άθλησης του μικρού παιδιού. Ενδεικτικό στοιχείο της κατάστασης της σχολικής σωματικής αγωγής κατά την περίοδο εκείνη στην Ελλάδα, αποτελεί η δήλωση της Diem η οποία ανέφερε ότι «η σωματική αγωγή οφείλει να αλλάξει τη μονοκόμματη μορφή της. Λείπουν όμως τα εποικοδομητικά αναλυτικά προγράμματα και οι αθλητικές μέθοδοι»⁷⁴.

Ένα ακόμη θέμα με το οποίο ασχολήθηκε ο Ιωαννίδης κατά την θητεία του στο Παιδαγωγικό Ινστιτούτο κατά την περίοδο 1964-66 ήταν αυτό των γυμναστικών επιδείξεων που γίνονταν στο τέλος της χρονιάς. Ο Ιωαννίδης πρότεινε να αντικατασταθούν από μια αθλητική γιορτή η οποία θα ήταν προσανατολισμένη στην αγωνιστική και τις αθλοπαιδιές, τα κύρια δηλαδή στοιχεία που διδάσκονταν στους μαθητές κατά τη διάρκεια του έτους⁷⁵.

Η προσπάθεια αυτή του Ιωαννίδη δεν ολοκληρώθηκε εξαιτίας των ταραγμένων πολιτικών εξελίξεων της περιόδου. Με την παραίτηση του Πρωθυπουργού Γ. Παπανδρέου τον Ιούλιο του 1965 ανακόπηκε ουσιαστικά η μεταρρυθμιστική προσπάθεια στην παιδεία. Με την επικράτηση της δικτατορίας τον Απρίλιο του 1967 η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση απαξιώθηκε συνολικά ως αντεθνική και αντιχριστιανική και επανήλθε η ελληνική εκπαίδευση στον ορθό δρόμο του 'ελληνοχριστιανικού πολιτισμού'⁷⁶. Με τον Α.Ν. 59/24/6/1967 καταργήθηκε το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, διατηρήθηκε ο θεσμός της δωρεάν εκπαίδευσης, αλλά ο υποχρεωτικός της χαρακτήρας επανήλθε σε έξι έτη. Με τον Α.Ν. 129 25/9/1967 επανήλθε το εξαετές γυμνάσιο, οι εισαγωγικές εξετάσεις των μαθητών του δημοτικού σε αυτό, ενώ οριζόταν η καθαρεύουσα ως γλώσσα της παιδείας εκτός από τις τρεις πρώτες τάξεις του δημοτικού.

Μέσα σε αυτό το κλίμα, στο χώρο της σχολικής γυμναστικής με το Β.Δ. 673 «Περί των ωρολογίων προγραμμάτων των μαθημάτων των σχολείων Μέσης Εκπαιδευσεως» του 1968, επανήλθε το πρόγραμμα των σχολείων της μέσης εκπαίδευσης στα ισχύοντα προ του 1964, στο οποίο μάλιστα γινόταν διάκριση ως προς το φύλο στις ώρες διδασκαλίας του μαθήματος, αφού τα αγόρια προβλεπόταν να διδάσκονται 3 ώρες εβδομαδιαίως και τα κορίτσια 2. Επιπλέον με το Β.Δ. 723 «Περί των ωρολογίων και αναλυτικών προγραμμάτων των μαθημάτων των σχολείων Μέσης Εκπαιδευσεως» του 1969 καθορίζονταν ως στόχοι του μαθήματος η τάξη, η πειθαρχία και η μεγιστοποίηση των αθλητικών επιδόσεων, αναφέροντας ως

⁷⁴ Στο ίδιο, σ.113-119.

⁷⁵ Στο ίδιο, σ.121-123.

⁷⁶ Στο ίδιο, σ.124.

περιεχόμενο τον κλασικό αθλητισμό, τις αθλοπαιδιές, τους εθνικούς χορούς και την παιδαγωγική γυμναστική (τη μετεξέλιξη της σουηδικής γυμναστικής), στην οποία όμως δόθηκε η μέγιστη βαρύτητα. Σε αυτήν κυριάρχησαν ασκήσεις από την εκπαίδευση των στρατιωτών, όπως ασκήσεις πυκνής τάξης και ποικίλων σχηματισμών κινούμενου ή σταθερού τμήματος με προτεραιότητα στη συγχρονισμένη και ακριβή εκτέλεση από την πλευρά των μαθητών⁷⁷. Ενδεικτικό στοιχείο της επικρατούσας νοοτροπίας, το οποίο έχει αξία να αναφερθεί, είναι ότι για τη βελτίωση της μυϊκής δύναμης των μαθητών προβλέπονταν ασκήσεις με βάρη (πρακτική η οποία αντενδείκνυται στην παιδική και προεφηβική ηλικία, εξαιτίας του ότι ανακόπτει την εξέλιξη της σωματικής ανάπτυξης), ενώ πολλές από τις ασκήσεις στα όργανα παρουσίαζαν μεγάλο βαθμό δυσκολίας και επικινδυνότητας. Επίσης, προβλέπονταν ομοιόμορφες αθλητικές φόρμες για τους μαθητές και αυστηρές εντολές σχετικά με την εξωτερική εμφάνιση και την διαγωγή τους⁷⁸.

Η αναστροφή των εξελίξεων στο χώρο της σχολικής γυμναστικής κατά την περίοδο της επταετίας, δεν φαίνεται τελικά ότι ήταν ικανή να σταματήσει τις επερχόμενες αλλαγές στο χώρο. Όπως αναφέρει η σύζυγος του Ι. Ιωαννίδη Μαίρη: «τα καταλυτικά προγράμματα του Ιωαννίδη μπορεί να τα άλλαξε (όχι εντελώς) η χούντα, όμως η πόρτα είχε πια ανοίξει στον δρόμο της αλλαγής. Οι γυμναστές, προοδευτικοί και μη, πρόλαβαν να πάρουν το μήνυμα- το πήραν και με τα σεμινάρια που έγιναν τότε για πρώτη φορά, και μάλιστα σε όλες τις σχολικές περιφέρειες-και το πισωγύρισμα έστω και μερικό δεν μπορούσε να κρατήσει για πολύ»⁷⁹.

Με την αποκατάσταση της δημοκρατίας στις 20/7/74 όλα τα μέλη του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου επανήλθαν στη θέση τους και μεταξύ αυτών και ο Ι. Ιωαννίδης. Έτσι δρομολογήθηκε και πάλι η προσπάθεια ανανέωσης στον τομέα της σχολικής σωματικής αγωγής, η οποία όμως ήταν περισσότερο δύσκολη, γιατί στο Υπουργείο Παιδείας και στο Παιδαγωγικό Ινστιτούτο δεν επικρατούσε πλέον το προοδευτικό πνεύμα της περιόδου 1965-67. Αν και επανήλθαν οι στόχοι των Αναλυτικών Προγραμμάτων προ του 1967 που απέβλεπαν στη δημιουργία ολοκληρωμένης και ελεύθερης προσωπικότητας του παιδιού, καθώς και η ατομική καρτέλα μαθητή, τα αθλητικά εύσημα και η λειτουργία των μαθητικών αθλητικών συλλόγων, η εφαρμογή συναντούσε προβλήματα καθώς πολλοί γυμναστές επέμεναν να εφαρμόζουν το σουηδικό σύστημα. Παρόλα αυτά, όπως θα δούμε αναλυτικά στο

⁷⁷ Στο ίδιο, σ.126.

⁷⁸ Στο ίδιο, σ.123-128.

⁷⁹ Βλ. σχετ. Ιωαννίδη, Μαίρη, «Σύντομη Ιστορία και Κριτική των Γυμναστικών Συστημάτων που Επικράτησαν στη Νεώτερη Ελλάδα», στο: *Λόγος και Πράξη*, 33-35 τομ. Έννατος (Φθιν.1987-Άνοιξη 1988), σ. 165-166.

επόμενο κεφάλαιο, στις 19/9/1975 καταργήθηκαν οι γυμναστικές επιδείξεις και αντικαταστάθηκαν από μια μικρή αθλητική γιορτή δύο ωρών κατά τη διάρκεια της οποίας διεξάγονταν αγωνίσματα κλασικού αθλητισμού και αθλοπαιδιές⁸⁰. Εντός αυτού του μεταβατικού κλίματος στο χώρο της σχολικής Φυσικής Αγωγής, στο οποίο συνυπήρχαν οι τάσεις του ‘παλιού’ και του ‘νέου’, φτάνουμε στη χρονική περίοδο που θα εξετάσουμε αναλυτικά στην εργασία αυτή.

---

⁸⁰ Καρανταΐδου, ό.π., σ. 133-138.

Β΄ ΜΕΡΟΣ**Η ΦΥΣΙΚΗ ΑΓΩΓΗ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 1974-1990****(ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΕΣ ΡΥΘΜΙΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΝΑΛΥΤΙΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ)**

1. ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΕΣ ΡΥΘΜΙΣΕΙΣ

Κατά την περίοδο 1974-90 στο χώρο του αθλητισμού και της Φυσικής Αγωγής, έγιναν συγκεκριμένες νομοθετικές ρυθμίσεις οι οποίες οδήγησαν σε σημαντικές αλλαγές. Στην ενότητα που ακολουθεί παρουσιάζονται, με βάση τη χρονολογική τους κατάταξη, οι σημαντικότερες από αυτές, ειδικότερα εκείνες που σχετίζονται άμεσα ή έμμεσα με τη σχολική Φυσική Αγωγή.

Το 1975 στις Βρυξέλες υιοθετήθηκε από την συνδιάσκεψη των Ευρωπαίων υπουργών αθλητισμού, η Ευρωπαϊκή Διακήρυξη με τίτλο ‘Αθλητισμός για όλους’. Σύμφωνα με το πνεύμα της διακήρυξης αυτής, γίνεται φανερό ότι σε ανώτερο πολιτικό επίπεδο οι ευρωπαϊκές χώρες δίνουν ιδιαίτερη βαρύτητα στον αθλητισμό, διακηρύσσοντας μάλιστα επίσημα την ανάγκη διασύνδεσης του με τομείς όπως αυτοί της εκπαίδευσης και της υγείας. Συγκεκριμένα, μεταξύ άλλων αναφέρεται ότι «κάθε άνθρωπος έχει δικαίωμα στην άθληση»⁸¹, η οποία επειδή «είναι ένας σπουδαίος παράγοντας για την ανθρώπινη ανάπτυξη θα πρέπει να ενθαρρύνεται και να διατίθενται δημόσιοι πόροι για την υποστήριξη της»⁸². Σε άλλο σημείο αναφέρεται ότι «η άθληση θα πρέπει να σχετίζεται από πλευράς κοινωνικό-πολιτιστικής ανάπτυξης με άλλους τομείς πολιτικής και προγραμματισμού όπως η εκπαίδευση, η υγεία...σε τοπικό, περιφερειακό και εθνικό επίπεδο»⁸³. Για την επίτευξη των παραπάνω «κάθε κυβέρνηση ...θα πρέπει να ενθαρρύνει την δημιουργία ενός εθνικού μηχανισμού για την ανάπτυξη και τον συντονισμό του ‘Αθλητισμού για όλους’»⁸⁴. Ο αθλητισμός, επομένως, φαίνεται ότι κατά την περίοδο αυτή αποκτά σημαντικές πολιτικές διαστάσεις, αφού για την ανάπτυξη του καλούνται να δραστηριοποιηθούν οι κεντρικές κυβερνήσεις των ευρωπαϊκών κρατών, ενεργοποιώντας σημαντικούς μηχανισμούς τους. Η διαφοροποίηση σε σχέση με το παρελθόν, έγκειται στο ότι το ενδιαφέρον δεν στρέφεται μόνο στον πρωταθλητισμό υψηλού επιπέδου για τους λίγους, αλλά στην ενασχόληση μεγάλων τμημάτων του πληθυσμού με τον αθλητισμό ως πρακτική του ελεύθερου χρόνου. Η μαζική αθλητική ενασχόληση σημαίνει την εξοικείωση των πληθυσμών με το αθλητικό φαινόμενο, στοιχείο που σε ένα βαθμό σηματοδοτεί και την πιο εύκολη διείσδυση των αρχών του αθλητισμού υψηλών προδιαγραφών –έστω και με πλάγιο

⁸¹ Βλ.σχετ. ‘Αθλητισμός για όλους’, άρθρο 1, στο Νικηταράς, Νικήτας *χχχχ*, *Μαζικός Αθλητισμός I Θεωρητικό Πλαίσιο*, Αθήνα: Τελέθριον, σ. 25.

⁸² Στο ίδιο, άρθρο 2, σ. 25.

⁸³ Στο ίδιο, άρθρο 3, σ. 25.

⁸⁴ Στο ίδιο, άρθρο 4, σ. 25.

τρόπο-στην καθημερινή ζωή των ανθρώπων. Η διακήρυξη αυτή πάντως, χρησιμοποιήθηκε αργότερα ως πρότυπο εναρμόνισης προκειμένου να αιτιολογηθούν νομοθετικές παρεμβάσεις της ελληνικής πολιτείας⁸⁵.

Την ίδια χρονιά στην Ελλάδα, στο Σύνταγμα του 1975 καθιερώνεται για πρώτη φορά στην ορολογία της σχετικής νομοθεσίας ο όρος ‘Φυσική Αγωγή’, αντικαθιστώντας τον όρο ‘Σωματική Αγωγή’ που επικρατούσε μέχρι τότε. Ο όρος αυτός απετέλεσε μετάφραση του διεθνούς όρου ‘Physical Education’. Η εναρμόνιση της σχετικής ορολογίας με τα διεθνή πρότυπα, δείχνει σε ένα βαθμό την επιδίωξη για εκσυγχρονισμό του μαθήματος τόσο σε επίπεδο ονομασίας, όσο και σε ό,τι αφορά το περιεχόμενο του⁸⁶.

Στο Ν.75/1975 ‘Περί οργανώσεως του εξωσχολικού αθλητισμού και ρυθμίσεως συναφών θεμάτων’ και συγκεκριμένα στο άρθρο 42⁸⁷ του κεφαλαίου ΣΤ’, με τίτλο ‘Περί κινήτρων διά την ανάπτυξιν του Αθλητισμού’, λαμβάνονται μια σειρά από μέτρα για την ανάπτυξη του πρωταθλητισμού. Έτσι προβλέπεται η καθ’ υπέρβαση εισαγωγή των αθλητών που πετυχαίνουν σημαντικές διεθνείς και εγχώριες αθλητικές νίκες στα ιδρύματα της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Δηλαδή, πέραν του προβλεπόμενου αριθμού εισακτέων σε σχολές της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, εγγράφονται ως υπεράριθμοι σε αυτές οι διακριθέντες αθλητές σε καθορισμένο ποσοστό επί του συνόλου των εισακτέων. Για την Ε.Α.Σ.Α. (Εθνική Ακαδημία Σωματικής Αγωγής) το ποσοστό αυτό καθορίζεται στο 30%. Για τις Παιδαγωγικές Ακαδημίες, τις σχολές νηπιαγωγών, τις σχολές οικιακής οικονομίας, τις ανώτερες τεχνικές και επαγγελματικές σχολές κ.α., το ποσοστό καθορίζεται στο 5%. Για τις σχολές και τα τμήματα σχολών των Ανώτατων Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων το ποσοστό καθορίζεται στο 3%. Προβλέπεται επίσης, η καθ’ υπέρβαση πρόσληψη των διακριθέντων αθλητών (ως υπεράριθμοι σε ποσοστό 3% επί του συνόλου των προσληφθέντων), «εις Υπηρεσίας του Δημοσίου ή Ν.Π.Δ.Δ. ή Ν.Π.Ι.Δ. εποπτευόμενων ή επιχορηγούμενων παρά του Δημοσίου»⁸⁸.

⁸⁵ Για παράδειγμα στην εισηγητική έκθεση του Ν.75/1975 αναφέρει ο νομοθέτης ότι όσον αφορά τη διοίκηση των αθλητικών σωματείων λειτουργεί «κατ’ εφαρμογή του καταστατικού χάρτη του Συμβουλίου της Ευρώπης διά την ανάπτυξιν του προγράμματος «Αθλητισμός δι’ όλους». Βλ. σχετ. Εισηγητική Έκθεση του Νόμου 75 της 12/16 Ιουλίου 1975, στο Παναγιωτόπουλος, Δ.Π. 1990, *Αθλητικός Κώδικας*, Αθήνα-Κομοτηνή: Α. Ν. Σάκκουλα, σ.20.

⁸⁶ Όπως αναφέρει ο Ιωάννης Σεραφειμίδης, σχολικός σύμβουλος Φυσικής Αγωγής, και ένας εκ των πέντε συντακτών των αναλυτικών προγραμμάτων του 1988-1990 του μαθήματος στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση, η αλλαγή της σχετικής ορολογίας συνέβη «γιατί θεωρήθηκε σκόπιμο να εναρμονισθεί το σχολικό αυτό μάθημα - από άποψη ονομασίας και περιεχομένου- με την αντίστοιχη διεθνή ονομασία». Βλ. σχετ. Σεραφειμίδης, ό.π., σ. 17.

⁸⁷ Βλ. σχετ. στο Παναγιωτόπουλος, Δ.Π., ό.π., σ. 101-103.

⁸⁸ Στο ίδιο, σ. 102.

Επίσης στα άρθρα 43 και 44 του ίδιου νόμου⁸⁹, αποφασίζεται να δίνονται υποτροφίες σε μαθητές των γυμνασίων και λυκείων της δευτεροβάθμιας γενικής και τεχνικής επαγγελματικής εκπαίδευσης, καθώς και σε σπουδαστές Α.Ε.Ι. ή Τ.Ε.Ι., οι οποίοι παρουσιάζουν ταυτοχρόνως υψηλή απόδοση στις σπουδές τους και στον αθλητισμό. Συγκεκριμένα προβλέπονται υποτροφίες διάρκειας ενός έτους για τους μαθητές της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και υποτροφίες μετεκπαίδευσης ή εξειδίκευσης για τους φοιτητές, στο εσωτερικό και το εξωτερικό «σε θέματα που προωθούν τις επιλογές του εθνικού αθλητικού σχεδιασμού»⁹⁰. Επιπλέον, σε αθλητές που πετυχαίνουν σημαντικές διεθνείς νίκες ή πανελλήνιες επιδόσεις, παρέχεται ισοβίως η δωρεάν είσοδος στους αθλητικούς χώρους «και εις ειδικήν θέσιν»⁹¹.

Τέλος, με τα άρθρα 46 και 47 του Ν.75/1975⁹², προβλέπονται δασμολογικές απαλλαγές κατά την εισαγωγή αθλητικών ειδών και οργάνων για τα εθνικά αθλητικά κέντρα και τα σωματεία, ενώ απαλλάσσονται από τη φορολογία εισοδήματος οι αποζημιώσεις των ερασιτεχνών αθλητών «εντός των πλαισίων των διατάξεων περί φιλάθλου ιδιότητος»⁹³.

Όπως αναφέρεται στην εισηγητική έκθεση του νόμου, «επιδίωξις της κυβερνήσεως...[είναι] η θεσμοθέτησις κανόνων, κοινώς αποδεκτών, δι'ων θα θεμελιούνται ασφαλείς βάσεις, επιτρέπουσαι την καλλιέργειαν εις κάθε Έλληνα της εφέσεως διά την άσκησιν και εντεύθεν, την ταχύρρυθμον κατά πλάτος και καθ' ύψος ανάπτυξιν του Εθνικού Αθλητισμού»⁹⁴. Στη φράση αυτή εκφράζεται η διττή στόχευση της πολιτείας σε σχέση με τον αθλητισμό. Αφενός στην εξάπλωση του ως ενασχόληση του ελεύθερου χρόνου ('κατά πλάτος'), και αφετέρου ως δραστηριότητα για τους λίγους και εκλεκτούς πρωταθλητές ('καθ' ύψος')⁹⁵. Επιπλέον τα κίνητρα αυτά αποβλέπουν «εις την προστασίαν των καλών αθλητών και εις ηθικάς ανταμοιβάς των διά την υπ'αυτών καταβαλλομένην προσπάθειαν προς όφελος του εθνικού μας γοήτρου»⁹⁶.

⁸⁹ Στο ίδιο, σ. 103-105.

⁹⁰ Στο ίδιο, σ. 104.

⁹¹ Στο ίδιο, σ. 105.

⁹² Στο ίδιο, σ. 106-107.

⁹³ Στο ίδιο, σ. 106.

⁹⁴ Στο ίδιο, σ. 20.

⁹⁵ Σήμερα έπειτα από 32 χρόνια, φαίνεται ότι οι αντιλήψεις της επίσημης πολιτείας για τον αθλητισμό δεν έχουν διαφοροποιηθεί. Ο νέος Υφυπουργός Αθλητισμού Γιάννης Ιωαννίδης στην τελετή ανάληψης των καθηκόντων του δήλωσε: «Ο αθλητισμός χωρίζεται σε δύο τομείς: Στον αθλητισμό και στον αγωνιστικό αθλητισμό. Ο αθλητισμός είναι κομμάτι της παιδείας και του πολιτισμού. Αποτελεί την άμυνα των νέων προς παραδρόμους. Ο αγωνιστικός αθλητισμός είναι για λίγους. Θέλουμε να τραβήξουμε τα παιδιά στον αθλητισμό. Η χώρα μας πάσχει από παιδεία. Και με τον αθλητισμό αποκτάς παιδεία». Βλ.σχετ. Εφημερίδα 'Ελευθεροτυπία', Αρ. φύλλου 9.666, Έτος 33^ο, (20 Σεπτεμβρίου 2007), σ.59.

⁹⁶ Βλ. σχετ. στο Παναγιωτόπουλος, Δ.Π., ό.π., σ. 25.

Ο νομοθέτης προσδίδει και μια άλλη διάσταση στη νομοθετική αυτή διάταξη. Θεωρεί ότι μπορεί να αποτελέσει κίνητρο που θα δίνει ώθηση στους αθλητές να μην παραμελούν τα μαθήματα τους, κατευθύνοντας τους κατά κάποιο τρόπο στο πώς να διαχειρίζονται το χρόνο τους εκτός σχολείου. Πιστεύει ταυτόχρονα, ότι μπορεί να αποτελέσει ένα ισχυρό μέτρο προς την κατεύθυνση της προβολής της ισχύος και του γοήτρου του έθνους. Συγκεκριμένα στην εισηγητική έκθεση αναφέρεται: «Ανεξαρτήτως του ότι αι διατάξεις τούτου αποτελούσιν ισχυρά κίνητρα διά την ανάπτυξιν του αθλητισμού, παραλλήλως επιδιώκεται όπως ο ικανός μαθητής-αθλητής, αφ' ενός μεν παρακολουθεί μετ' επιμελείας τα μαθήματα του,...αφ' ετέρου δε να απασχολείται κατά τας ελευθέρας ώρας του ουχί εις το φροντιστήριον αλλ' εις το γυμναστήριον διά την βελτίωσιν της αθλητικής του αποδόσεως επί σκοπώ την προβολήν της αλκής του λαού μας»⁹⁷.

Ακόμη, ο νομοθέτης, θέτει το ζήτημα της αναζήτησης ικανών προπονητών -ως αναγκαίου παράγοντα για την 'παραγωγή' αθλητών υψηλών προδιαγραφών: «προσέτι επιδιώκεται η προσέλκυσις εις τας Ακαδημίας Σωματικής Αγωγής των καλών αθλητών, ίνα ούτοι κατόπιν επιστημονικής εκπαιδεύσεως καταστάσιν ικανοί προπονηταί αθλημάτων των οποίων τόσο στερείται η πατρίς μας»⁹⁸.

Από τις παραπάνω διατάξεις του Ν.75/1975, αλλά και από τα αναφερόμενα στη σχετική εισηγητική έκθεση, αναδεικνύονται τα ακόλουθα:

α) υπάρχει έντονο κρατικό ενδιαφέρον για την ανάπτυξη του αθλητισμού υψηλών προδιαγραφών, όπως και για τον αθλητισμό ως μαζική ενασχόληση του ελεύθερου χρόνου.

β) το ενδιαφέρον για τον αθλητισμό υψηλών προδιαγραφών αποβλέπει στην προβολή ενός ισχυρού έθνους με αυξημένο γοήτρο στο διεθνή χώρο

γ) η ανάπτυξη του πρωταθλητισμού συνδέεται με την εκπαιδευτική διαδικασία, τόσο από πλευράς κινήτρων (εισαγωγή στην τριτοβάθμια εκπαίδευση), όσο και από πλευράς χειραγώγησης της μαθητιώσας νεολαίας (προτείνει όπως αναφέραμε παραπάνω, να περνούν οι μαθητές τον ελεύθερο χρόνο τους στο γυμναστήριο ή το φροντιστήριο, προκρίνοντας τις με τον τρόπο αυτό σαν τις καλύτερες δυνατές 'αποδεκτές' επιλογές). Άλλωστε στην εισηγητική έκθεση του Ν.75/1975 χρησιμοποιείται ο όρος του 'μαθητή-αθλητή', ο οποίος τονίζει την επιθυμητή διττή ιδιότητα για τη μαθητιώσα νεολαία (ο όρος αυτός χρησιμοποιείται και σε μεταγενέστερες νομοθετικές ρυθμίσεις).

⁹⁷ Στο ίδιο, σ. 25.

⁹⁸ Στο ίδιο, σ. 25.

Στα άρθρα αυτά (42-47) του Ν.75/1975, έγιναν αλληπάλληλες τροποποιήσεις τα έτη που ακολούθησαν (1976-1992)⁹⁹. Οι τροποποιήσεις αυτές αφορούσαν επιπλέον κίνητρα ή διαφοροποιήσεις στα ήδη υπάρχοντα. Ενδεχομένως μάλιστα, να συνδέονταν συχνά και με τις πελατειακές σχέσεις που χαρακτηρίζουν τη λειτουργία του πολιτικού συστήματος της χώρας. Όλες αυτές οι τροποποιήσεις ρυθμιστικού χαρακτήρα, δεν αλλάζουν επί της ουσίας το πνεύμα που διέπει το Ν.75/1975. Δεικνύουν ωστόσο, το συνεχές και αυξανόμενο κρατικό ενδιαφέρον για το θέμα του πρωταθλητισμού και των κινήτρων που το κράτος θεσπίζει για την προαγωγή του, καθ' όλη τη διάρκεια της υπό εξέταση περιόδου.

Τον Απρίλιο του 1975 αυξάνονται από 3 σε 4 τα έτη φοιτήσεως στην Εθνική Ακαδημία Σωματικής Αγωγής (Ε.Α.Σ.Α.)¹⁰⁰, ενώ το Σεπτέμβριο του ίδιου έτους ορίζεται ως υποχρεωτική για όλους τους φοιτητές και τις φοιτήτριες η παρακολούθηση ειδικότητας¹⁰¹. Επίσης προβλέπεται η δυνατότητα να λειτουργήσουν εντός της Ε.Α.Σ.Α., ειδικά τμήματα «μετεκπαιδύσεως και ειδικεύσεως καθηγητών Σωματικής Αγωγής και προπονητών διαφόρων κατηγοριών αθλημάτων». Το στοιχείο αυτό είναι ενδεικτικό του αυξανόμενου ενδιαφέροντος της πολιτείας κατά τη συγκεκριμένη περίοδο για την 'παραγωγή' ικανών προπονητών, προκειμένου να επιτευχθεί η ανάπτυξη αθλητισμού υψηλών αγωνιστικών προδιαγραφών και απαιτήσεων.

Το Σεπτέμβριο του 1975 καταργείται ο θεσμός των γυμναστικών επιδείξεων, ο οποίος αντικαθίσταται από αθλητική γιορτή. Όπως αναφέρεται σε διευκρινιστική εγκύκλιο του Υπουργείου Παιδείας τον Ιανουάριο του 1976¹⁰²: «ο θεσμός των γυμναστικών επιδείξεων ...εξεπλήρωσεν ήδη την ιστορικήν του αποστολή». Η αθλητική γιορτή που αντικαθιστά τις γυμναστικές επιδείξεις, θα έχει μικρή διάρκεια

⁹⁹ Στο άρθρο 42, έγιναν αλληπάλληλες τροποποιήσεις με το άρθρο 23 παρ.8 του Ν.423/76 και στη συνέχεια με το άρθρο 3 ιβ' του Ν.665/77 και το άρθρο ιζ' του Ν.1070/1980. Επίσης για το ίδιο θέμα έγιναν τροποποιήσεις και προσθήκες στο άρθρο 9 του Ν.1070/1980, στο εδ. δ'παρ.3 του άρθρου 4 του Ν.1771/88 και στο άρθρο 22 του Ν.2009/92. Αλλά και στα άρθρα 43, 44, 45, 46 που ακολουθούν, υπήρξαν αντικαταστάσεις και προσθήκες από τους Ν.665/1977 στο άρθρο 1 ι', Ν.1646/1986 στο άρθρο 28, στην Υπ.Απ.Αριθ.5257/82, ΦΕΚ 155, τ.Β', το Π.Δ. 921/1977 κ.α. Οι αναφορές μας αυτές δεν είναι εξαντλητικές, επειδή ενδεχομένως να υπάρχουν επιμέρους τροποποιήσεις, εμβόλιμες και σε άλλες νομοθετικές ρυθμίσεις. Βλ. σχετ. στο Παναγιωτόπουλος, Δ.Π., ό.π., σ. 101-107.

¹⁰⁰ Π.Δ. 222 8/4/1975 «Περί αυξήσεως των ετών φοιτήσεως εις την Εθνικήν Ακαδημίαν Σωματικής Αγωγής», ΕτΚ., Α.Φ.Ε.Κ. 65.

¹⁰¹ Π.Δ. 592 4/9/1975 «Περί ενάρξεως και λήξεως του ακαδημαϊκού και διδακτικού έτους, του εορτολογίου, των διδασκομένων μαθημάτων, του ωρολογίου προγράμματος, του προγράμματος σπουδών, των τμηματικών και πτυχιικών εξετάσεων της Εθνικής Ακαδημίας Σωματικής Αγωγής (Ε.Α.Σ.Α.)», ΕτΚ., Α.Φ.Ε.Κ. 194.

¹⁰² Βλ. σχετ. ΥΠ.Ε.Π.Θ.-Φ. 712.31/194/96813/19.9.75 και ΥΠ.Ε.Π.Θ.-Φ.712.31/1/5639/19.1.76 στο Χατζηχαριστός, Δημήτρης 1990, *Σύγχρονο Σύστημα Φυσικής Αγωγής*, Αθήνα: Α.Ν. ΣΑΚΚΟΥΛΑ, σ. 344-345.

και θα περιλαμβάνει αγώνες σε κάποιο εκ των δημοφιλών αθλημάτων(στίβο, κολύμβηση, καλαθοσφαίριση, πετοσφαίριση, χειροσφαίριση, ενόργανη γυμναστική) ή εθνικούς χορούς. Η κατάργηση των γυμναστικών επιδείξεων που βασιζόνταν στη σουηδική γυμναστική, και η αντικατάσταση τους από αθλήματα, δείχνει την τάση ‘εξαθλητισμού’ της σχολικής φυσικής αγωγής της περιόδου, αλλά και το καινούργιο πνεύμα που την διέπει.

Το 1976 επιτρέπεται με κοινή απόφαση των Υπουργών Παιδείας και Προεδρίας της Κυβερνήσεως η απόσπαση κατά πλήρη ή μερική απασχόληση των καθηγητών Φυσικής Αγωγής «εις τα πάσης φύσεως γυμναστήρια, πλην των Σωματειακών» ως διευθυντών ή προπονητών αθλημάτων, ακόμη και πέραν του κανονικού ωραρίου τους. Η μισθοδοσία τους βαρύνει το Υπουργείο Παιδείας, ενώ μόνο η αποζημίωση σε περίπτωση υπερωριακής τους απασχόλησης βαρύνει τους φορείς στους οποίους αποσπώνται¹⁰³.

Η συγκεκριμένη διάταξη δείχνει αφενός ότι το κράτος αναζητεί επιτακτικά προπονητές (κάτι που όπως θα δούμε αργότερα αποτυπώνεται και στα αναλυτικά προγράμματα σπουδών της Ε.Α.Σ.Α.) προκειμένου να αναπτυχθεί ο αγωνιστικός αθλητισμός, ενώ αφετέρου δείχνει ότι ο τομέας της εκπαίδευσης και αυτός του πρωταθλητισμού αποτελούν στην ουσία κατά την επίσημη κρατική αντίληψη της περιόδου, συγκοινωνούντα δοχεία, όπου κατά κανόνα ο πρώτος με το μανδύα νομιμοποίησης που τον επικαλύπτει, λειτουργεί ποικιλοτρόπως ως τροφοδότης του δεύτερου.

Ενδεικτικό του κλίματος προαγωγής και αναβάθμισης του αθλητισμού, που επικρατεί στην επίσημη ελληνική πολιτεία, αποτελούν οι νόμοι 594/1977 και 595/1977, οι οποίοι κυρώνουν διμερείς συμφωνίες συνεργασίας με τις κυβερνήσεις της Πολωνίας και της Ρουμανίας αντίστοιχα, στον τομέα του αθλητισμού¹⁰⁴. Είναι σημαντικό να υπενθυμίσουμε από τη μία πλευρά το ανώτατο επίπεδο αγωνιστικού αθλητισμού στο οποίο βρίσκονταν οι δύο αυτές χώρες κατά τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο - όπως άλλωστε, όλα σχεδόν τα μέλη του τότε λεγόμενου «ανατολικού μπλοκ»-, ενώ από την άλλη την κρατική προσπάθεια για τεχνογνωσία

¹⁰³ Βλ.σχετ. άρθρο 21 παρ.1 του Ν. 423/1976 «Περί Γυμναστηρίων και ρυθμίσεως θεμάτων αφορώντων εις τον εξωσχολικόν αθλητισμόν», στο Παναγιωτόπουλος, Δ.Π., ό.π., σ. 189-190.

¹⁰⁴Βλ.σχετ. άρθρο 1 του Ν. 594/1977 «Περί κυρώσεως της εν Αθήναις την 31^η Μαρτίου 1976 υπογραφείσης συμφωνίας μεταξύ της κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας και της κυβερνήσεως της Λαϊκής Δημοκρατίας της Πολωνίας, περί μορφωτικής και επιστημονικής συνεργασίας», και άρθρο 7 του Ν. 595/1977 «Περί κυρώσεως της εν Βουκουρεστίω την 27^η Νοεμβρίου 1972 υπογραφείσης συμφωνίας μεταξύ της κυβερνήσεως της Ελλάδος και της κυβερνήσεως της Σοσιαλιστικής Δημοκρατίας της Ρουμανίας αφορώσης εις την πολιτικήν και επιστημονικήν συνεργασίαν», στο Παναγιωτόπουλος, Δ.Π., ό.π., σ. 238-239.

στα θέματα της προπονητικής αθλημάτων, η οποία τότε στην Ελλάδα-με βάση τουλάχιστον τις διακρίσεις της στις διεθνείς αγωνιστικές αναμετρήσεις-βρισκόταν σε χαμηλό επίπεδο.

Κατά την περίοδο που εξετάζουμε υπάρχει και άλλη μια σημαντική διεθνής εξέλιξη που αφορά τον αθλητισμό, εξέλιξη που και αυτή, στον βαθμό που της αναλογεί, μπορεί να ερμηνεύει ή και να πυροδοτεί τις εγχώριες εξελίξεις. Στις 21 Νοεμβρίου του 1978 στο Παρίσι διακηρύσσεται ο 'Διεθνής Καταστατικός Χάρτης για τη Φυσική Αγωγή και τον Αθλητισμό' ως έργο της γενικής διάσκεψης των Ενωμένων Εθνών, Εκπαιδευτικής, Επιστημονικής και Πολιτιστικής Οργάνωσης (U.N.E.S.C.O.). Σε αυτόν τον καταστατικό χάρτη αναφέρεται χαρακτηριστικά: «Διακηρύσσουμε αυτό το Διεθνές Καταστατικό με σκοπό να τοποθετήσουμε την ανάπτυξη της φυσικής αγωγής και του αθλητισμού στην υπηρεσία της ανθρώπινης προόδου, προβάλλοντας την εξέλιξη τους, παρακινώντας κυβερνήσεις, μη κυβερνητικούς οργανισμούς, εκπαιδευτές, οικογένειες και άτομα να οδηγούνται από αυτόν, να τον διαδώσουν και να τον θέσουν σε εφαρμογή»¹⁰⁵. Εκεί, μεταξύ άλλων χαρακτηρίζεται ως «θεμελιώδες δικαίωμα»¹⁰⁶ για κάθε ανθρώπινη ύπαρξη η φυσική αγωγή και ο αθλητισμός, που θα πρέπει να κατοχυρωθούν στο εκπαιδευτικό σύστημα ως μέσα που «θα συμβάλλουν περισσότερο στην εμφύτευση των θεμελιωδών ανθρώπινων αξιών που υπογραμμίζουν την πλήρη εξέλιξη των ανθρώπων»¹⁰⁷. Η τοποθέτηση αυτή που θέτει τον αθλητισμό ως αναπόσπαστο τμήμα της εκπαιδευτικής διαδικασίας, νομιμοποιείται με την φράση η οποία αναφέρει ότι «ακόμη και όταν διατηρεί τα θεαματικά του χαρακτηριστικά, ο αγωνιστικός αθλητισμός πρέπει να σκοπεύει, σε σχέση με το Ολυμπιακό ιδεώδες, να εκπληρώνει το σκοπό του εκπαιδευτικού αθλητισμού του οποίου αντιπροσωπεύει τη χρυσή τομή»¹⁰⁸.

Εξάλλου, στον ίδιο καταστατικό χάρτη θεμελιώνεται η αθλητική έρευνα ως απαραίτητο μέσο που σχετίζεται με την υγεία και την ασφάλεια των συμμετεχόντων σε αθλητικές δραστηριότητες, αλλά και ως μέσο βελτίωσης του ρόλου που επιτελεί η φυσική αγωγή στο εκπαιδευτικό σύστημα, μέσα από «την ανάπτυξη καλύτερων μεθόδων διδασκαλίας και άλλων δεδομένων της απόδοσης»¹⁰⁹.

Επιπλέον, ο καταστατικός χάρτης προτρέπει τις δημόσιες αρχές σε όλα τα επίπεδα καθώς και τους μη κυβερνητικούς φορείς, «να ενθαρρύνουν αυτές τις

¹⁰⁵ Βλ.σχετ. Προοίμιο, στο «U.N.E.S.C.O., Διεθνής Καταστατικός Χάρτης της Φυσικής Αγωγής και του Αθλητισμού», στο Παναγιωτόπουλος, Δημήτρης 1990, *Θεωρία Αθλητικού Δικαίου*, Αθήνα-Κομοτηνή: Α.Ν. Σάκκουλα, σ.355.

¹⁰⁶ Στο ίδιο, άρθρο 1, παράγραφος 1.1, σ. 355.

¹⁰⁷ Στο ίδιο, Προοίμιο, σ. 354.

¹⁰⁸ Στο ίδιο, άρθρο 3, παράγραφος 3.4, σ. 357.

¹⁰⁹ Στο ίδιο, άρθρο 6, παράγραφος 6.1, σ. 359.

δραστηριότητες της φυσικής αγωγής και του αθλητισμού των οποίων η εκπαιδευτική τους αξία είναι φανερή»¹¹⁰, αλλά και «να προσφέρουν στη φυσική αγωγή και τον αθλητισμό σπουδαιότερη σημασία κατά τη διεθνή διμερή και πολυμερή συνεργασία»¹¹¹.

Σχολιάζοντας τα αναφερθέντα στον καταστατικό χάρτη της U.N.E.S.C.O., θα μπορούσαμε να επισημάνουμε ως κύρια χαρακτηριστικά του την προτροπή διασύνδεσης του αθλητισμού με το χώρο της εκπαίδευσης και την ανάγκη διεθνούς συνεργασίας των αρμόδιων φορέων για την προβολή και ανάπτυξη του. Οφείλουμε επίσης να επισημάνουμε, ότι εξισώνονται τα κράτη σε ό,τι αφορά την ευθύνη εκπλήρωσης των επιδιώξεων που αναφέρονται στο χάρτη. Αυτό συμβαίνει αν και αναγνωρίζεται η ύπαρξη ανισοτήτων μεταξύ των κρατών, χωρίς όμως να γίνεται οποιαδήποτε αναφορά στην ανάγκη απαλοιφής τους και στις ευθύνες που οφείλουν να αναλάβουν τα περισσότερα αναπτυγμένα κράτη προς αυτή την κατεύθυνση. Αναφέρεται χαρακτηριστικά στο προοίμιο: «Δεχόμαστε ότι οι ευθύνες και υποχρεώσεις είναι καθήκον και στις βιομηχανικές και στις αναπτυσσόμενες χώρες το ίδιο για να μειωθεί η ανομοιότητα που συνεχίζει να υπάρχει μεταξύ τους, με σεβασμό της ελεύθερης και παγκόσμιας προσέλευσης στη φυσική αγωγή και τον αθλητισμό»¹¹².

Το 1979 με το Ν.879/1979 «Περί Ποδοσφαιρικών Ανωνύμων Εταιρειών»¹¹³, θεσμοθετείται η οργάνωση σε επαγγελματική βάση του αμειβόμενου ποδοσφαίρου στη χώρα. Η νομοθετική αυτή ρύθμιση είναι αποτέλεσμα των διαστάσεων που λαμβάνει σε επίπεδο προβολής και οικονομικών μεγεθών το άθλημα, του αυξανόμενου κρατικού ενδιαφέροντος για τον αθλητισμό, αλλά και της ευρύτερης προσπάθειας εναρμόνισης του εσωτερικού αθλητικού γίνεσθαι με τα ισχύοντα διεθνώς.

Στις αρχές της δεκαετίας του 1980, το νεοσύστατο τότε Υφυπουργείο Νέας Γενιάς και Αθλητισμού, δίνει ιδιαίτερη βαρύτητα στην ανάπτυξη του μαζικού αθλητισμού. Ως ιδεολογικό υπόβαθρο των προγραμμάτων μαζικής άθλησης που προωθεί ανακοινώνει το «Δικαίωμα στον Αθλητισμό». Εκεί μεταξύ άλλων αναφέρεται: «Εμείς οφείλουμε να εξυγιάνουμε θεσμικά τον αθλητισμό. Να διαμορφώσουμε την κατάλληλη υποδομή. Να αναδείξουμε νέα πρότυπα. Να συμβάλλουμε στην αναβάθμιση της αθλητικής ζωής και συνείδησης. Να μεταλλάξουμε βαθμιαία, αλλά σταθερά, τις νοοτροπίες, συμπεριφορές και σχέσεις.

¹¹⁰ Στο ίδιο, άρθρο 9, παράγραφος 9.1, σ. 360.

¹¹¹ Στο ίδιο, άρθρο 10, παράγραφος 10.1, σ. 361.

¹¹² Στο ίδιο, Προοίμιο, σ. 354.

¹¹³ Βλ. σχετ. το Νόμο 879 της 20/21 Μαρτίου 1979, «Περί Ποδοσφαιρικών Ανωνύμων Εταιρειών», στο Παναγιωτόπουλος, Δ.Π., ό.π., σ. 253-279.

Οφείλουμε στα πλαίσια ενός εθνικού σχεδιασμού για τον αθλητισμό, να αναπτύξουμε ένα Μαζικό Αθλητισμό στο σχολείο, στη συνοικία, στην ύπαιθρο και την πόλη, ..., υιοθετώντας τις αποφάσεις του Συμβουλίου της Ευρώπης»¹¹⁴.

Τη δεκαετία του '80 για πρώτη φορά στην Ελλάδα θεσμοθετούνται και λαμβάνουν χώρα προγράμματα Μαζικού Λαϊκού Αθλητισμού (Μ.Λ.Α.). Συγκεκριμένα γίνονται τα προγράμματα αθλητισμός και παιδί¹¹⁵, αθλητισμός και τρίτη ηλικία, αθλητισμός για παιδιά με ειδικές ανάγκες, αθλητισμός και γυναίκα, στρατιωτικός αθλητισμός, εργασιακός αθλητισμός, αθλητισμός για υποψηφίους Τ.Ε.Φ.Α.Α., παιδί και θάλασσα, αθλητισμός στις φυλακές, παιδί και βουνό.

Όπως αναφέρει ο Νικήτας Νικηταράς: «έτσι πυροδοτήθηκε ουσιαστικά η διαδικασία μαζικής ανάπτυξης του ελληνικού αθλητισμού»¹¹⁶. Συμπληρώνει λέγοντας: «Αναμφίβολα η έλλειψη του ολοκληρωμένου αθλητικού σχεδιασμού, σημάδεψε ουσιαστικά την πορεία του ελληνικού αθλητισμού. Δεν είναι καθόλου τυχαίο που η πιο καθοριστική ηλικία έμεινε ανεκμετάλλευτη. Αυτό είχε αναπόφευκτα πολύπλευρες αρνητικές συνέπειες στην ανάπτυξη του αθλητισμού, στην κοινωνικότητα των νέων, στη διάπλαση του χαρακτήρα και την υγεία των νέων»¹¹⁷.

Αυτό το παράθεμα είναι χαρακτηριστικό, γιατί δείχνει ότι ο Μ.Λ.Α., αν και ενδεδυμένος με κοινά αποδεκτές αξίες¹¹⁸, συνδέεται με τις έννοιες του αθλητικού σχεδιασμού και της ανάδειξης πρωταθλητών, ιδιαίτερα κατά την εφαρμογή του στην παιδική ηλικία. Ο αθλητικός σχεδιασμός που επικαλείται το παράθεμα, σημαίνει τη

¹¹⁴ Νικηταράς, ό.π., σ.118-119. (Ο Νικήτας Νικηταράς είναι καθηγητής του Τ.Ε.Φ.Α.Α. Αθηνών στο διδακτικό αντικείμενο του Μ.Λ.Α. (Μαζικός Λαϊκός Αθλητισμός), τέως Δ/ντής Ανάπτυξης Αθλητισμού του Υφυπουργείου Νέας Γενιάς και Αθλητισμού (ΥΓ.Ν.Α.), ενώ επίσης είναι και ένας εκ των συγγραφέων της Διακήρυξης του ΥΓ.Ν.Α., «Δικαίωμα στον Αθλητισμό»).

¹¹⁵ Το πρόγραμμα αθλητισμός και παιδί, ξεκίνησε το 1982 στο Δήμο της Αθήνας με τη συμμετοχή 7.000 παιδιών, και μόλις σε δύο χρόνια, το 1984, επεκτάθηκε σε ολόκληρη την επικράτεια με τη συμμετοχή 200.000 παιδιών. Η ιδιαίτερη αναφορά στο πρόγραμμα αυτό γίνεται γιατί συνέβαλε αποφασιστικά στη διδασκαλία του μαθήματος της φυσικής αγωγής στο δημοτικό σχολείο από γυμναστές, καθώς μέχρι και το 1986, ένα μεγάλο μέρος του εφαρμόστηκε εντός του ωρολογίου προγράμματος του δημοτικού σχολείου. Σταδιακά μάλιστα περνάει αποκλειστικά η εφαρμογή του στο χώρο του δημοτικού σχολείου. Η μετεξέλιξη αυτή αποδεικνύεται και από το γεγονός ότι ενώ έως το 1989-90 το πρόγραμμα ήταν υπό την αιγίδα της Γ.Γ.Α., από το 1990-91 περνάει υπό την εποπτεία του ΥΠ.Ε.Π.Θ.

¹¹⁶ Νικηταράς, ό.π., σ. 122.

¹¹⁷ Νικηταράς, ό.π., σ. 121-123.

¹¹⁸ «Η άθληση οφείλει να είναι μια απελευθέρωση των φυσικών δυνατοτήτων του ανθρώπου. Οφείλει να είναι πράξη αυτογνωσίας. Δάσκαλος της ομαδικότητας, της πειθαρχημένης δύναμης της συνεργασίας, της αλληλεγγύης και της άμιλλας. Ο αθλητισμός- σ' όλες του τις εκφράσεις- πρέπει να αξιοποιηθεί σαν μέσο επικοινωνίας των ανθρώπων, των χωριών, των πόλεων, των εθνών, των λαών. Είναι μέσο Συναδέλφωσης, Συνεργασίας και Ειρήνης». Παράθεμα από το «Δικαίωμα στον Αθλητισμό» του ΥΓ.Ν.Α., στο Νικηταράς, ό.π., σ. 119.

συστηματική άντληση ‘ταλέντων’ από τη ‘μάζα’ των παιδιών που συμμετέχουν, στοιχείο που επιμελώς αποτελεί βασική επιδίωξη προγραμμάτων αυτού του είδους. Συγκεκριμένα μέσα από ειδικά τεστ επιλέγονται τα πιο ταλαντούχα παιδιά για κάθε άθλημα, τα οποία και διοχετεύονται στις αγωνιστικές ομάδες για εξειδικευμένη προπόνηση. Αυτός είναι και ο λόγος που ο συντάκτης του παραθέματος αναφέρει ότι «η πιο καθοριστική ηλικία έμεινε ανεκμετάλλευτη», μια και η απουσία προγραμμάτων μαζικής άθλησης πριν τη δεκαετία του ’80 δεν επέτρεψε τη γενίκευση της διαδικασίας αυτής.

Επιπλέον αξίζει να σημειώσουμε, ότι αν και οι διακηρύξεις σχετικά με τη μαζική λαϊκή άθληση φαίνεται να διέπονται από μια νέα ιδεολογική πνοή, δεν μπορούν εντέλει να απαλλαχθούν πλήρως από συμφύσεις και βάρη του παρελθόντος. Χαρακτηριστικά μπορούμε να αναφερθούμε στην πρόταση για την περαιτέρω ανάπτυξη του Μ.Α.Α. στην Ελλάδα, όπου γίνεται φανερό ότι οι αθλητικές δραστηριότητες συνεχίζουν να συνδέονται με την άρτια στρατιωτική εκπαίδευση και ετοιμότητα: «Για εθνικούς λόγους το Υπουργείο Εθνικής Άμυνας οφείλει να προχωρήσει με την ΓΓΑ στην υλοποίηση του προγράμματος για τον Στρατιωτικό Αθλητισμό όπως συμφωνήθηκε μεταξύ των υπηρεσιών το 1985. Η βελτίωση της βιολογικής στάθμης του ‘Στρατού’ μας είναι το τελειότερο όπλο»¹¹⁹.

Το 1981 δόθηκε εντολή από το ΥΠ.Ε.Π.Θ. να καταργηθούν οι μαθητικές παρελάσεις, με το αιτιολογικό ότι αποτελούσαν κατάλοιπο των στρατιωτικών και δικτατορικών καθεστώτων. Στην απόφαση αυτή όμως, όπως αναφέρει ο Σεραφειμίδης υπήρξαν έντονες διαμαρτυρίες κυρίως από τις περιοχές της περιφέρειας ως γεγονός που «θα υποβάθμιζε ουσιαστικά τις εθνικές, θρησκευτικές και πολιτιστικές εκδηλώσεις, που τόσο σημαντικές και απαραίτητες είναι στην εθνική και κοινωνική ζωή του τόπου μας.»¹²⁰. Έτσι, η απόφαση του ΥΠ.Ε.Π.Θ. ανακλήθηκε, και μάλιστα «καθιερώθηκε ειδικός έπαινος για τα σχολεία που διακρίνονταν στις εθνικές και άλλες παρελάσεις»¹²¹. Το γεγονός αυτό αναφέρεται στην παρούσα εργασία, για να αναδειχθεί η τάση που επικρατούσε κατά τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο, για οριστική αποκοπή της σχολικής Φυσικής Αγωγής από τις συμφύσεις του παρελθόντος, αλλά και για να αναδειχθεί η νοοτροπία μιας μερίδας του κοινωνικού σώματος σχετικά με το ρόλο της σχολικής γυμναστικής.

¹¹⁹ Το παράθεμα αυτό προέρχεται από τη «Νέα πρόταση ανάπτυξης του Μ.Α. στην Ελλάδα», για το οποίο βλ. σχετ. στο: Νικηταράς, ό.π., σ. 143.

¹²⁰ Σεραφειμίδης, ό.π., σ. 133.

¹²¹ Στο ίδιο, σ. 133.

Το Μάιο του 1981 υπογράφεται πενταετής αθλητική συμφωνία με την Επιτροπή Φυσικής Αγωγής και Αθλητισμού της Ε.Σ.Σ.Δ., -η οποία κυρώνεται το 1982- για συνεργασία στον τομέα της φυσικής αγωγής και του αθλητισμού. Η συμφωνία αυτή αποσκοπεί στην ανταλλαγή τεχνογνωσίας για τον αθλητισμό υψηλών προδιαγραφών προκειμένου να συμβάλει στην «τελειοποίηση της τέχνης των αθλητών της Ε.Σ.Σ.Δ. και της Ελλάδας» αλλά και στον ευρύτερο τομέα της Φυσικής Αγωγής. Εντός αυτού του πλαισίου, μεταξύ άλλων προβλέπει: «Την ανταλλαγή προπονητών, επιστημόνων και ειδικών, με σκοπό την αλληλοενημέρωση και τη μελέτη των εμπειριών, των σχετικών με την προετοιμασία των αθλητών»¹²².

Είναι προφανές, ότι και από τη συμφωνία αυτή αναδεικνύεται το έντονο κρατικό ενδιαφέρον της Ελλάδας, για τον αθλητισμό υψηλών αγωνιστικών προδιαγραφών, έναν τομέα όπου η Σοβιετική Ένωση κατά τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο ήταν η κορυφαία παγκοσμίως. Αξίζει να σημειώσουμε, ότι διμερείς συμφωνίες ανάλογου περιεχομένου, χωρίς όμως να κυρωθούν με νομοθετικές ρυθμίσεις, υπογράφηκαν με την Τσεχοσλοβακία το 1984, τη Λαοκρατική Δημοκρατία της Γερμανίας το 1985, τη Σουηδία και τη Συρία το 1986, την Ιταλία και την Ισπανία το 1987¹²³.

Το 1982 με το άρθρο 47 του Ν.1268 της 16/7/1982 «Για τη δομή και λειτουργία των Ανώτατων Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων», ιδρύθηκαν στα πανεπιστήμια Αθηνών και Θεσσαλονίκης τα Τμήματα Επιστήμης Φυσικής Αγωγής και Αθλητισμού (Τ.Ε.Φ.Α.Α.)¹²⁴. Με το Π.Δ. 107/1983 η Εθνική Ακαδημία Σωματικής Αγωγής (Ε.Α.Σ.Α.) Αθηνών και το παράρτημα της Θεσσαλονίκης εντάχθηκαν στα

¹²² Βλ. σχετ. το Νόμο 1265/1982, «Περί κυρώσεως της αθλητικής συμφωνίας που υπογράφηκε την 7^η Μαΐου 1981 στη Μόσχα μεταξύ της Γενικής Γραμματείας Αθλητισμού της Ελληνικής Δημοκρατίας και της Επιτροπής Φυσικής Αγωγής και Αθλητισμού της Ε.Σ.Σ.Δ. για συνεργασία στον τομέα της Φυσικής Αγωγής και του Αθλητισμού», στο Παναγιωτόπουλος, Δ.Π., ό.π., σ. 240-243.

¹²³ Παναγιωτόπουλος, Δ.Π., ό.π., σ. 240-241.

¹²⁴ Η αναβάθμιση σε Α.Ε.Ι. της Ε.Α.Σ.Α. αιτιολογείται με βάση τα εξής: στην «αλματώδη ανάπτυξη του αθλητισμού και ταυτόχρονα [στην] ζωτική αναγκαιότητα για σωματική άσκηση, που γίνεται όλο και πιο έντονη μέσα στις συνθήκες βιομηχανοποίησης του τρόπου ζωής του σύγχρονου ανθρώπου, [που] είχαν σαν αποτέλεσμα να αναπτυχθεί διεθνώς η επιστήμη του Αθλητισμού και της Φυσικής Αγωγής σε επίπεδα πανεπιστημιακά». Στο ότι «η ένταση της άμιλλας και του συναγωνισμού, αλλά και το γεγονός ότι ο Αθλητισμός αποτέλεσε σοβαρό μέσο γενικότερης προβολής μιας χώρας, είχαν σαν συνέπεια την ανάπτυξη μιας ολόκληρης νέας επιστήμης, η οποία αποσκοπεί κατά κύριο λόγο στην εξασφάλιση των προϋποθέσεων για τη βελτιστοποίηση της τεχνικής και της απόδοσης του ανθρώπινου σώματος, και βέβαια στη διασφάλιση της άρτιας φυσικής κατάστασης του αθλούμενου ανθρώπινου οργανισμού». Αλλά και στο ότι το «επιστημονικό επίπεδο της Ε.Α.Σ.Α. διατηρήθηκε όλες αυτές τις δεκαετίες (από την ίδρυση της το 1933) πολύ χαμηλά... [εξαιτίας του ότι] α) τα έτη σπουδών παρέμειναν τρία (ως το 1975), β) το διδακτικό προσωπικό αποτελείται στη συντριπτική πλειοψηφία από απλούς αποσπασμένους γυμναστές, γ) δεν ήταν δυνατό να υπάρξει καμία ερευνητική δραστηριότητα, δ) η υλικοτεχνική υποδομή ήταν πάντοτε σχεδόν όμοια με εκείνη των σχολείων μέσης εκπαίδευσης». Βλ. σχετ. στο: Εισηγητική Έκθεση Προσθήκης Άρθρου στο σχέδιο νόμου 'Για τη δομή και λειτουργία των Ανωτάτων Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων', σ. 1-2.

αντίστοιχα Πανεπιστήμια ως τμήματα¹²⁵. Από το ακαδημαϊκό έτος 1983-1984 άρχισαν τη λειτουργία τους. Η νομοθετική αυτή ρύθμιση αποτελεί συνέχεια του Π.Δ. 222 του 1975 (στο οποίο έχουμε ήδη αναφερθεί) με το οποίο αυξάνονταν τα έτη φοίτησης της Ε.Α.Σ.Α. από 3 σε 4.

Η αναβάθμιση των σχολών εκπαίδευσης των γυμναστών με τη μετατροπή τους σε Πανεπιστημιακά Τμήματα, είναι ενδεικτική αφενός του συνεχώς αυξανόμενου ενδιαφέροντος της επίσημης Πολιτείας-αλλά και της κοινωνίας-για θέματα αθλητισμού, ενώ αφετέρου δείχνει και την διαφοροποίηση ως προς τις προσδοκίες σχετικά με τις γνώσεις των αποφοίτων, στοιχείο που, όπως θα δούμε παρακάτω, αποτυπώνεται και στα αντίστοιχα προγράμματα σπουδών.

Με το άρθρο 9, παρ.3 του Ν.1304/1982, ιδρύεται στην έδρα κάθε νομού ή νομαρχιακού διαμερίσματος Γραφείο Φυσικής Αγωγής (Γ.Φ.Α.), το οποίο υπάγεται στη Διεύθυνση Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης. Αρμοδιότητα του είναι η διοίκηση και η λειτουργία σε ό,τι αφορά τις δραστηριότητες της φυσικής αγωγής στα σχολεία και το προσωπικό, ενώ επίσης είναι αρμόδιο για τον προγραμματισμό των αθλητικών εκδηλώσεων¹²⁶. Επίσης, με αυτήν τη ρύθμιση ενισχύεται η τάση αναδιάρθρωσης που επικρατεί στον χώρο της σχολικής Φυσικής Αγωγής, σε οργανωτικό και διοικητικό επίπεδο, ενώ επιπλέον δίνεται έμφαση στη διοργάνωση αγωνιστικών δραστηριοτήτων.

Το σχολικό έτος 1982-83 το Υπουργείο Παιδείας επιχειρεί να αναβαθμίσει το μάθημα της Φυσικής Αγωγής. στο Δημοτικό Σχολείο το οποίο «ενώ έχει τόσο μεγάλη σημασία για την ανάπτυξη του παιδιού είχε αφεθεί στην ελεύθερη διάθεση κάθε υπευθύνου»¹²⁷. Έτσι εισάγεται σε όλα τα Δημοτικά Σχολεία της χώρας η Φυσική Αγωγή «σαν μάθημα με μορφή μαζικής άθλησης»¹²⁸.

Προτείνεται να διδάσκονται τέσσερα βασικά αθλήματα, κλασσικός αθλητισμός (δρόμοι, άλματα, ρίψεις), αθλοπαιδιές (μπάσκετ, βόλεϊ), κολύμβηση (όπου υπάρχουν κολυμβητήρια με κατάλληλους εκπαιδευτές) και γυμναστική για την οποία διευκρινίζεται ότι πρέπει να γίνεται σε «μορφή ελεύθερης δραστηριότητας (άσκηση-παιχνίδι) με τα στοιχεία της ψυχαγωγίας και της βίο-κινητικής ανάπτυξης (όχι την παλιά σουηδική γυμναστική)»¹²⁹.

¹²⁵ Βλ. σχετ. στο Καρανταΐδου, Α.Μαρία 2000, *Η φυσική αγωγή στην ελληνική μέση εκπαίδευση (1862-1990) και ιδρύματα εκπαίδευσης γυμναστών (1882-1982)*, Θεσσαλονίκη: Αδελφών Κυριακίδη α.ε., σ. 140-141.

¹²⁶ Παναγιωτόπουλος, Δημήτρης, ό.π., σ. 282-283.

¹²⁷ Βλ. σχετ. Εγκύκλιο του ΥΠ.Ε.Π.Θ.-6792/Γ4/25/13-1-83, στο Χατζηχαριστός, ό.π., σ. 342.

¹²⁸ Στο ίδιο, σ. 342.

¹²⁹ Στο ίδιο, σ. 342.

Επισημαίνεται ακόμη, ότι «με συλλογική προσπάθεια σχολείου και άλλων παραγόντων (ΥΠ.Ε.Π.Θ., Γ.Γ.Α., Νομαρχίας, Τ. Αυτ/σης) πρέπει να μετατραπεί ο κάθε σχολικός χώρος σ' ένα υποτυπώδες γυμναστήριο»¹³⁰. Επίσης στην ίδια εγκύκλιο προβλεπόταν η συγκρότηση επταμελούς επιτροπής με καθήκον την οργάνωση των δραστηριοτήτων της Φυσικής Αγωγής με στόχο την ικανοποίηση του αθλητικού ενδιαφέροντος των μαθητών, τη μετάβαση τους σε αθλητικούς χώρους και την υποχρεωτική διοργάνωση αγώνων (τουλάχιστον για όλες τις μεγάλες πόλεις) εντός του σχολικού έτους 1982-1983 «σε όσα αθλήματα είναι τούτο δυνατόν»¹³¹. Όπως αναφέρεται χαρακτηριστικά, με τους αγώνες επιδιώκονταν μεταξύ άλλων: «να μπουν τα πρώτα θεμέλια του αθλητικού οικοδομήματος στο Δημοτικό σχολείο»¹³², αλλά και «να καλλιεργηθεί ο αθλητισμός σε πλατειά βάση»¹³³.

Η προσπάθεια αυτή έχει και συνέχεια. Το σχολικό έτος 1984-85, το Υπουργείο Παιδείας επανέρχεται και με νέα εγκύκλιο αναφέρεται στην ανάγκη να συνεχισθεί η προσπάθεια που είχε ξεκινήσει για αγώνες στίβου, αθλοπαιδιών, κολύμβησης και γυμναστικής. Αναφέρει μάλιστα χαρακτηριστικά: «Με τον τρόπο αυτό θα δοθεί ευκαιρία στους μαθητές και μαθήτριες των Δημοτικών Σχολείων να δραστηριοποιηθούν και να καλύψουν ανάγκες για τη φυσική τους αγωγή αλλά και αντίστοιχες για την υποδομή του εθνικού μας αθλητισμού»¹³⁴. Παρατηρούμε επομένως να εκφράζεται επισήμως η πρόθεση για χρήση της Φυσικής Αγωγής στο σχολείο, ως μέσου που μπορεί να καλύψει ταυτόχρονα τις ανάγκες των μαθητών και τις ανάγκες δημιουργίας υποδομής του αθλητισμού της χώρας, σαν να είναι ταυτόσημες οι μεν με τις δε. Γίνεται φανερό επομένως, ότι οι σχολικοί αγώνες δεν έχουν παιδαγωγικές στοχεύσεις, αλλά εισάγονται ως δραστηριότητα στην εκπαίδευση με πρωταρχικό στόχο την άντληση αθλητικών ταλέντων και κατ'επέκταση την ανάπτυξη του αγωνιστικού αθλητισμού της χώρας.

Επίσης είναι σημαντικό να διευκρινίσουμε ότι αυτή τη χρονική περίοδο, το μάθημα της Φυσικής Αγωγής στο Δημοτικό Σχολείο, γίνεται από τους δασκάλους (πλην ελαχίστων εξαιρέσεων στα πλαίσια του προγράμματος του Μ.Λ.Α. 'Αθλητισμός και Παιδί' όπου δίδασκαν καθηγητές φυσικής αγωγής). Επομένως, οι απαιτήσεις του Υπουργείου Παιδείας -δεδομένης της ανεπάρκειας των δασκάλων να ανταποκριθούν στα προβλεπόμενα των εγκυκλίων-, είναι τουλάχιστον ακραίες, και δείχνει με εμφαντικό τρόπο την προσπάθεια της επίσημης πολιτείας για την ανάπτυξη του πρωταθλητισμού διαμέσου του σχολικού αθλητισμού.

¹³⁰ Στο ίδιο, σ. 343.

¹³¹ Στο ίδιο, σ. 343.

¹³² Στο ίδιο, σ. 343.

¹³³ Στο ίδιο, σ. 343.

¹³⁴ Βλ. σχετ. Εγκύκλιο του ΥΠ.Ε.Π.Θ.- Γ4/521/24-9-84, στο Χατζηχαριστός, ό.π., σ. 350.

Το 1985 με το Π.Δ. 77 συστήνεται ο οργανισμός της Γενικής Γραμματείας Αθλητισμού (Γ.Γ.Α.). Η οργανωτική του διάρθρωση αποτελείται από 6 Διευθύνσεις. Σε μία εξ' αυτών, τη Διεύθυνση Ανάπτυξης Αθλητισμού υπάγεται το τμήμα «Σχολικού και Πανεπιστημιακού Αθλητισμού». Ως έργο του τμήματος καθορίζεται «σε στενή συνεργασία με το Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων» να παρεμβαίνει σε θέματα που αφορούν το πρόγραμμα σπουδών της σχολικής Φυσικής Αγωγής, να εισηγείται μέτρα για την άθληση των μαθητών, να προβαίνει σε ερευνητικές μελέτες σχετικά με την απόδοση του προγράμματος σπουδών και των αθλητικών εκδηλώσεων της σχολικής Φυσικής Αγωγής, να έχει γνώμη σε κάθε τι που αφορά τις σχολικές αθλητικές εγκαταστάσεις, και τέλος να βρίσκεται σε στενή συνεργασία με τους διδάσκοντες, τους μαθητές και τους συλλόγους γονέων και κηδεμόνων¹³⁵.

Από τα παραπάνω, επίσης προκύπτουν με σαφήνεια οι προθέσεις της πολιτείας να αναπτυχθεί ένας υψηλός βαθμός σύνδεσης του σχολικού αθλητισμού με τον αγωνιστικό αθλητισμό. Γίνεται φανερό, ότι η αθλητική δραστηριότητα στο σχολείο, στα πλαίσια του μαθήματος της Φυσικής Αγωγής, αντιμετωπίζεται σαν πεδίο καλλιέργειας και ανάπτυξης του ανταγωνιστικού αθλητισμού υψηλών προδιαγραφών.

Το 1985, δημιουργείται η Επιτροπή Αθλητισμού Ανωτάτων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων που το 1986 μετονομάστηκε σε Επιτροπή Αθλητισμού Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης¹³⁶. Έργο της επιτροπής είναι η οργάνωση και ο συντονισμός των σχολών της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης σε ό,τι αφορά τις περιφερειακές και πανελλήνιες αθλητικές εκδηλώσεις, αλλά και σε θέματα που αφορούν τη συμμετοχή των φοιτητών σε διεθνείς αθλητικές εκδηλώσεις. Επίσης, είναι αρμόδια για οποιαδήποτε δραστηριότητα προάγει τον αθλητισμό, στα ιδρύματα της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης.

Το 1985 ιδρύθηκαν οι μαθητικοί όμιλοι αθλημάτων (Μ.Ο.Α.), οι οποίοι αφορούν όλα τα σχολεία της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, ενώ τίθεται υπό εξέταση η λειτουργία τους και στα σχολεία της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης. Στους Μ.Ο.Α. οι μαθητές συμμετέχουν προαιρετικά και επιλέγουν το άθλημα που τους ενδιαφέρει. Προκειμένου να συγκροτηθεί αθλητικό τμήμα, απαιτείται η συμμετοχή τουλάχιστον 20 μαθητών. Λειτουργούν εκτός του κανονικού ωρολογίου προγράμματος του

¹³⁵ Βλ. σχετ. Π.Δ.77 1 Μαρτίου 1985 «Οργανισμός της Γενικής Γραμματείας Αθλητισμού», ΕτΚ., Α.Φ.Ε.Κ. 28.

¹³⁶ Βλ. σχετ. στο άρθρο 70, Ν.1566/85, ενώ μετονομάστηκε με την Υπ. Απ., Αριθ.Φ.14.1/Β3/1304/1986, ΦΕΚ110, τευχ. Β', στο Παναγιωτόπουλος, Δ.Π., ό.π., σ. 384-385.

σχολείου (4 ή 6 ώρες εβδομαδιαίως), ενώ οι καθηγητές φυσικής αγωγής που προσφέρουν τις υπηρεσίες τους απασχολούνται υπερωριακά.

Οι Μ.Ο.Α. λειτουργούν με ευθύνη των μαθητών που μετέχουν σε αυτούς, και εποπτεύονται από τη σχολική επιτροπή του οικείου σχολείου, σε ό,τι αφορά τη «διοργάνωση αθλητικών εκδηλώσεων για την ανάπτυξη του σχολικού και του εθνικού αθλητισμού», και τη συμμετοχή σε αγώνες τοπικού ή ευρύτερου επιπέδου. Η οργάνωση και λειτουργία των Μ.Ο.Α., καθορίζεται με κοινή απόφαση των Υπουργών Παιδείας και του αρμόδιου Υφυπουργού για θέματα αθλητισμού, ενώ όλες οι δαπάνες λειτουργίας τους βαρύνουν το Υφυπουργείο Αθλητισμού¹³⁷.

Βλέπουμε ότι οι Μ.Ο.Α. συγκροτούνται στα πρότυπα του σωματειακού αθλητισμού, με προφανή επιδίωξη τη, διαμέσου αυτών, ταχεία και ευρεία ανάπτυξη του ανταγωνιστικού αθλητισμού. Η συγκρότησή τους υπό τη σκέπη του σχολείου, αφενός τους δίνει τη δυνατότητα να απευθυνθούν στο σύνολο σχεδόν των νέων ανθρώπων, αφετέρου αίρει τις όποιες επιφυλάξεις και αντιδράσεις που, κατά τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο, υπήρχαν από τους μαθητές και τους γονείς τους, σχετικά με το σωματειακό αθλητισμό. Άλλωστε, η σύνδεσή τους με τον αναπτυξιακό αθλητισμό, είναι κάτι παραπάνω από προφανές και ομολογείται ρητά στην εισηγητική έκθεση του νομοσχεδίου. Συγκεκριμένα αναφέρεται: «Στο σχέδιο νόμου προβλέπεται ακόμη ένας νέος θεσμός (οι μαθητικοί όμιλοι αθλημάτων) που σκοπό έχει να δέσει τις εξωσχολικές αθλητικές δραστηριότητες με ανάλογη άθληση των μαθητών τις ελεύθερες ώρες τους... Πρόκειται για έναν σημαντικό θεσμό που ικανοποιεί την ανάγκη των νέων για άθληση, προάγει τη μαζική άθληση και δένει τον εξωσχολικό με το εσωσχολικό αθλητισμό»¹³⁸. Στις όποιες αποφάσεις σχετικά με την οργάνωση και λειτουργία τους, συμμετέχει το Υφυπουργείο αθλητισμού, αν και πρόκειται για έναν θεσμό ο οποίος λειτουργεί αποκλειστικά εντός της εκπαίδευσης.

Ασκώντας κριτική στους Μ.Ο.Α. ο Δημήτρης Παναγιωτόπουλος αναφέρει: «Ο ΜΟΑ, κατά συνέπεια, στο σχολείο της μέσης εκπαίδευσης παρουσιάζει το χαρακτήρα μιας σωματειακής οργάνωσης...είναι ένας δημόσιος αθλητικός σύλλογος...που στοχεύει στην ικανοποίηση της αθλητικής δραστηριότητας των μαθητών-μαθητριών, και της ειδικής κλίσης τους σε συγκεκριμένο άθλημα. Με τους

¹³⁷ Βλ. σχετ. στο Άρθρο 47 του Ν.1566/1985 και την Υπ. Απ. Αριθ. Φ9/31/Γ4/93, ΦΕΚ 65/21.2.1986, τ.β', στο Παναγιωτόπουλος, Δ.Π., ό.π., σ.σ. 371-372 και 375-376 αντίστοιχα.

¹³⁸ Βλ. σχετ. Εισηγητική Έκθεση του σχεδίου νόμου «Δομή και λειτουργία της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και άλλες διατάξεις», 26 Ιουνίου 1985, σ. 10.

Μ.Ο.Α. εισάγεται με ειδικό τρόπο ο αθλητισμός, υπό την έννοια της αθλητικής δραστηριότητας, στην εκπαίδευση...»¹³⁹.

Ενώ σε μια ευρύτερη κριτική του Ν.1566/85 (όπου περιλαμβάνεται μεταξύ άλλων η ρύθμιση για τους Μ.Ο.Α.) σχολιάζει: «Διαφαίνεται επομένως ότι η Φυσική Αγωγή ακολουθεί την τύχη του λεγόμενου εξωσχολικού αθλητισμού, που στόχο έχει μέσω του ανταγωνισμού τη μέγιστη βιολογική απόδοση και κατ' επέκταση την επίδοση. Έτσι το ελληνικό σχολείο...μπαίνει στην τροχιά ανάπτυξης των αθλητικών επιδόσεων, πράγμα το οποίο δεν φαίνεται να είναι στους στόχους της παιδείας ως βασικής αποστολής του κράτους μέσω της Φυσικής Αγωγής»¹⁴⁰.

Το 1985 ψηφίζεται ο νόμος 1566 που αφορά τη «Δομή και λειτουργία της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και άλλες διατάξεις». Σύμφωνα με αυτόν δίνεται η δυνατότητα να διδάσκουν το μάθημα της Φυσικής Αγωγής, στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση αποσπασμένοι καθηγητές της αντίστοιχης ειδικότητας της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, ενώ επίσης δίνεται η δυνατότητα για τη σύσταση των απαραίτητων νέων οργανικών θέσεων¹⁴¹. Είναι το αποφασιστικό βήμα για τη διδασκαλία του μαθήματος της Φυσικής Αγωγής στο Δημοτικό Σχολείο από τους καθηγητές φυσικής αγωγής (το πρώτο βήμα είχε γίνει το 1982, όπως ήδη έχουμε αναφέρει, στο πρόγραμμα 'Αθλητισμός και Παιδί').

Με τον ίδιο τρόπο αναφέρεται στο θέμα και η εγκύκλιος του ΥΠ.Ε.Π.Θ.-Γ4/751/19.6.86, η οποία όμως επιπλέον συμπληρώνει ότι το μάθημα της Φυσικής Αγωγής στο Δημοτικό Σχολείο, μπορεί να διδάσκεται και από πτυχιούχους ή τεταρτοετείς φοιτητές των ΤΕΦΑΑ που εργάζονται στο πρόγραμμα 'Αθλητισμός και Παιδί' του Υφυπουργείου Νέας Γενιάς και Αθλητισμού¹⁴².

Το Νοέμβριο του 1986, εκδίδεται υπουργική απόφαση υπό τον τίτλο 'Σχολικές Αθλητικές Εκδηλώσεις' σύμφωνα με την οποία προβλεπόταν για κάθε σχολικό έτος η διεξαγωγή σχολικών αγώνων (εσωτερικού - νομού-πανελληνίων) σε όλα τα σχολεία της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Επιπλέον καθορίζεται η συμμετοχή της χώρας σε διεθνείς σχολικούς αγώνες, καθώς και η επιδίωξη διοργάνωσης τέτοιων αγώνων¹⁴³.

¹³⁹ Παναγιωτόπουλος, Δημήτρης, ό.π., σ.274-275. (Ο Δημήτρης Παναγιωτόπουλος είναι καθηγητής του Αθλητικού Δικαίου στο Τ.Ε.Φ.Α.Α. του Πανεπιστημίου Αθηνών).

¹⁴⁰ Παναγιωτόπουλος, Δημήτρης, ό.π., σ. 270.

¹⁴¹ Βλ. σχετ άρθρο 4, παρ. 12 του Ν/1566/1985, 26/9/1985 «Δομή και λειτουργία της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και άλλες διατάξεις», Φ.Ε.Κ. 65/30.9.1985.

¹⁴² Χατζηχαριστός, ό.π., σ. 344.

¹⁴³ Βλ. σχετ. Υπ.Αποφ.Γ4/931/13.11.1986, ΦΕΚ 99/26-2-1987, τ. Β', η οποία ήταν εκτελεστική του άρθρου 47 παρ.2 του Ν.1566/85. Η παραπάνω Υπουργική Απόφαση κυρώθηκε με το Ν.1824/1988 και δημοσιεύθηκε στο ΦΕΚ 296/30.12.1988., στο Παναγιωτόπουλος, Δ.Π., ό.π., σ. 372-373.

Με βάση το Άρθρο 22 του Ν.1566/85 και το άρθρο 15 του Ν.1771/88 συστήνεται στην κεντρική υπηρεσία του ΥΠ.Ε.Π.Θ., το Συμβούλιο Σχολικού Αθλητισμού (Σ.Σ.Α.) ως γνωμοδοτικό όργανο. Αρμοδιότητα του μεταξύ άλλων είναι να «γνωμοδοτεί σε θέματα που αφορούν την οργάνωση του σχολικού αθλητισμού και γενικότερα στις αθλητικές και αγωνιστικές δραστηριότητες των μαθητών των σχολείων της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης»¹⁴⁴.

Το 1986 θεσμοθετούνται οι Νομαρχιακές Αθλητικές Επιτροπές (Ν.Α.Ε.), οι οποίες λειτουργούν εντός του πλαισίου του Νομαρχιακού Συμβουλίου κάθε Νομού ή Νομαρχιακού διαμερίσματος. Έργο τους είναι να προγραμματίζουν, συντονίζουν και να εισηγούνται σε ό,τι αφορά την εφαρμογή των προγραμμάτων του μαζικού λαϊκού αθλητισμού (Μ.Λ.Α.), αλλά και σε γενικότερα θέματα που αφορούν την ανάπτυξη του αθλητισμού στο Νομό¹⁴⁵. Συνοπτικά, σκοπός τους είναι η «προαγωγή του αγωνιστικού και του Μ.Λ.Α. στη χώρα μας»¹⁴⁶.

Επίσης με βάση το νόμο 1566/85 και την κανονιστική απόφαση του 1986, εκδίδονται τα έτη 1988 και 1989 δύο εγκύκλιοι από το Υπουργείο Παιδείας σχετικά με τις αθλητικές δραστηριότητες των σχολείων της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης¹⁴⁷. Με βάση τις εγκυκλίους αυτές προβλέπεται η σύσταση δύο επιτροπών, της Οργανωτικής Επιτροπής Νομού και της Κεντρικής Οργανωτικής Επιτροπής πανελληνίων σχολικών πρωταθλημάτων. Η Κεντρική Οργανωτική Επιτροπή έχει τη συνολική εποπτεία και το συντονισμό των αγώνων σε όλες τις φάσεις διεξαγωγής τους, την αρμοδιότητα για την εκδίκαση των ενστάσεων σε δεύτερο βαθμό, ενώ επιπλέον δικαιούται να ακυρώσει τους αγώνες σε περιπτώσεις δυσφήμισης του αθλήματος, ντόπινγκ, παράβασης κανονισμών κ.α. Αξιοσημείωτο στοιχείο είναι ότι μεταξύ άλλων, στα καθήκοντα που αναφέρονται για την Οργανωτική Επιτροπή Νομού είναι να: «...έρχεται σε επαφή με τους αθλητικούς συλλόγους της περιοχής με σκοπό την εγγραφή των μαθητών αθλητών στους συλλόγους και την επίτευξη της σύζευξης με αυτόν τον τρόπο του σχολικού με τον εξωσχολικό αθλητισμό»¹⁴⁸. Η αναφορά αυτή επίσης, δείχνει τη θεσμική διασύνδεση

¹⁴⁴ Παναγιωτόπουλος, Δημήτρης, ό.π., σ. 386-387.

¹⁴⁵ Βλ. σχετ. Άρθρο 12 του Ν.1646/1986 στο Παναγιωτόπουλος, Δ.Π., σ. 38-39.

¹⁴⁶ Νικηταράς, ό.π., σ.114.

¹⁴⁷ Βλ. σχετ. Άρθρο 47 παρ.2 του άρθρου 63 του Ν.1566/85 και την κανονιστική απόφαση Γ4/931/13.11.1986 η οποία κυρώθηκε με το άρθρο 16 του Ν.1824/1988 (Φ.Ε.Κ. 296 τ.Α'/30-12-1988) στη βάση των οποίων στηρίζονται οι εγκύκλιοι ΥΠ.Ε.Π.Θ.-Φ1/Γ4/15.9.1987 τροποποιημένη με την εγκύκλιο Φ1/Γ4/994/31.10.1988 και ΥΠ.Ε.Π.Θ.-Φ1/Γ4/1157/6.10.1989, στο Χατζηχαριστός, ό.π., σ.352-370, και στο Σωτηριάδη, Αδάμ 1991, *Διδακτικές Σημειώσεις Διοίκησης & Οργάνωσης της Φυσικής Αγωγής και του Αθλητισμού*, Αθήνα: Πανεπιστήμιο Αθηνών, σ. 125-161.

¹⁴⁸ Βλ. σχετ. την ΥΠΕΠΘ-Φ1/Γ4/15.9.1987 τροποποιημένη με την Εγκύκλιο Φ1/Γ4/994/31.10.1988 στο: Χατζηχαριστός, ό.π., σ. 352.

που υπάρχει μεταξύ σχολικού και εξωσχολικού αθλητισμού, αλλά και τις επιδιώξεις ανάπτυξης του πρωταθλητισμού από την επίσημη πολιτεία, με όχημα το σχολικό αθλητισμό, ο οποίος με τον τρόπο αυτό απομακρύνεται από τον παιδαγωγικό ρόλο που οφείλει να διαδραματίζει στην εκπαίδευση.

Στις εγκυκλίους αυτές επίσης, προβλέπονται αναλυτικά όλες οι επιμέρους οργανωτικές λεπτομέρειες, σχετικά με τη διεξαγωγή των σχολικών αγώνων που διεξάγονται εντός των σχολείων, εντός του νομού και πανελληνίως. Η δομή των εγκυκλίων και η λογική που τις διέπει, βασίζεται στα πρότυπα των προκηρύξεων έξω-σχολικών/διά-συλλογικών αγώνων, που διοργανώνονται σε σωματειακό επίπεδο. Για παράδειγμα γίνονται συγκεκριμένες αναφορές σχετικά με θέματα όπως: ποιοι έχουν δικαίωμα συμμετοχής στους αγώνες, πώς επιλέγονται από κάθε σχολείο ποιοι μαθητές θα το εκπροσωπήσουν, ποια είναι τα όρια πρόκρισης για την τελική φάση των αγώνων, ποια αγωνίσματα θα γίνουν, ποιες οι ποινές που προβλέπονται σε περιπτώσεις παραβάσεων, πώς προκηρύσσονται οι νικητές κ.α.

Τα στοιχεία αυτά είναι αλλότρια προς το πνεύμα της σχολικής φυσικής αγωγής και μάλλον προσιδιάζουν προς το πλαίσιο αξιών του πρωταθλητισμού, μια και προάγονται οι αξίες του ανταγωνισμού. Το συμπέρασμα αυτό προκύπτει εάν θεωρήσουμε ως δεδομένο, ότι η φυσική αγωγή στο σχολείο επιδιώκει(ή θα έπρεπε να επιδιώκει) τη διαμέσου του σώματος διαπαιδαγώγηση των μαθητών μέσα από την καθολική συμμετοχή τους στο μάθημα. Αντίθετα όμως, η ιδιαίτερη βαρύτητα που δίνεται στις αγωνιστικές δραστηριότητες κατά την περίοδο αυτή, μετατοπίζει το κέντρο βάρους του μαθήματος προς την βελτιστοποίηση των επιδόσεων και την επιλεκτική ανάδειξη των περισσότερο ταλαντούχων μαθητών. Αυτά όμως είναι αξίες και επιδιώξεις του σωματειακού αθλητισμού και του πρωταθλητισμού και δεν αποτελούν στόχους της φυσικής αγωγής στο σχολείο.

Το 1988 με κοινή απόφαση των υπουργών παιδείας και πολιτισμού¹⁴⁹, ιδρύθηκαν τα πρώτα Τμήματα Αθλητικής Διευκόλυνσης (Τ.Α.Δ.), με σκοπό τη σύνδεση του σχολικού με τον σωματειακό αθλητισμό, και την ανάπτυξη του αθλητισμού γενικότερα. Τα Τ.Α.Δ. δε λειτουργούν με βάση κάποιο συγκεκριμένο αναλυτικό πρόγραμμα από το ΥΠ.Ε.Π.Θ., αλλά την ευθύνη εποπτείας και ελέγχου τους έχει ο προϊστάμενος του οικείου γραφείου φυσικής αγωγής, ο οποίος επιλαμβάνεται και οποιουδήποτε άλλου θέματος άπτεται της λειτουργίας τους. Οι καθηγητές φυσικής αγωγής που διδάσκουν στα Τ.Α.Δ., λειτουργούν αμιγώς με προπονητική φιλοσοφία, προσέγγιση που τους επιτρέπει και ο κανονισμός λειτουργίας τους, αφού τους δίνει

¹⁴⁹ Βλ. σχετ. Υπ. Απ., Γ4/902/29.9.1988 η οποία κυρώθηκε με το Ν.1894/1990, στο Παναγιωτόπουλος, Δ. 1992, *Φυσική Αγωγή Δίκαιο της Διοίκησης*, Αθήνα: Τελέθριον, σ.130-131.

το δικαίωμα να χρησιμοποιούν οποιαδήποτε μέθοδο προπόνησης κρίνουν ότι θα μεγιστοποιήσει την απόδοση των μαθητών-αθλητών. Στα Τ.Α.Δ. εγγράφονται μαθητές που θα φοιτήσουν στην Α΄ Γυμνασίου, ύστερα από επιλογή (δοκιμασίες των υποψηφίων), η οποία διεξάγεται στο τέλος του σχολικού έτους κατά το οποίο φοιτούν στην ΣΤ΄ Δημοτικού. Μετά το πέρας των δοκιμασιών, συντάσσονται αξιολογικοί πίνακες με τα ονόματα των μαθητών και τις επιδόσεις τους κατά άθλημα. Απαραίτητη προϋπόθεση παραμονής των μαθητών του Τ.Α.Δ. στις επόμενες τάξεις του Γυμνασίου, είναι μεταξύ άλλων και η προσκόμιση βεβαίωσης από τον αθλητικό σύλλογο στον οποίο έχουν δελτίο ή από την αντίστοιχη ομοσπονδία, ότι μετείχαν κατά το έτος που προηγήθηκε με την ομάδα σωματείου, σε πανελλήνιους ή περιφερειακούς δια-συλλογικούς αγώνες¹⁵⁰.

Με τη θεσμοθέτηση των Τ.Α.Δ. από την ελληνική πολιτεία, κορυφώνεται η τάση 'εξαθλητισμού' της σχολικής Φυσικής Αγωγής, η οποία ξεκίνησε σταδιακά από τα μέσα της δεκαετίας του '70 και μετά. Η ίδρυση τους δείχνει καθαρά ότι, η επίσημη εκπαιδευτική πολιτική στο χώρο της Φυσικής Αγωγής, στοχεύει στη προαγωγή του αγωνιστικού αθλητισμού και επομένως στη διαμέσου αυτού 'παραγωγή' πρωταθλητών¹⁵¹. Η αθλητική νομοθεσία και το νέο θεσμικό πλαίσιο του σχολικού αθλητισμού που διαμορφώθηκαν την περίοδο αυτή, δημιούργησαν νέα δεδομένα στο χώρο. Έχει ιδιαίτερη σημασία να δούμε, πώς αυτά τα νέα θεσμικά δεδομένα αποτυπώθηκαν στα Αναλυτικά Προγράμματα της εκπαίδευσης.

---

¹⁵⁰ Βλ. σχετ. Γκούντας, Κώστας «Αθλητικά Σχολεία και Σχολικός Αθλητισμός», στο www.fa.gr, σ. 1-8.

¹⁵¹ Όπως αναφέρει σχετικά ο Δ.Παναγιωτόπουλος «με τις αθλητικές τάξεις δεν παρέχεται εκπαίδευση διά του αθλητισμού, αλλά αθλητισμός διά της εκπαίδευσης, η οποία προσανατολίζεται προς τα ιδεώδη των επιδόσεων χωρίς όρια, προς τον άκρατο ανταγωνισμό...το σχολείο μετατρέπεται όσον αφορά την παιδεία του σώματος, τη γυμναστική, σε φυτώριο επίδοξων αθλητών για υψηλές επιδόσεις». Βλ. σχετ. στο Παναγιωτόπουλος, Δ. (1992), ό.π., σ. 96-97.

2. ΤΑ ΑΝΑΛΥΤΙΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΤΗΣ ΦΥΣΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ 1974-1990

Είναι σημαντικό να εξετάσουμε πώς οι επιδιώξεις της επίσημης πολιτείας στα θέματα που αφορούν τη γυμναστική εκπαίδευση αποτυπώθηκαν τόσο στα αναλυτικά προγράμματα (Α.Π.) του μαθήματος της Φυσικής Αγωγής, στη πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση, όσο και στα προγράμματα σπουδών στις σχολές εκπαίδευσης των γυμναστών.

Η διερεύνηση μας στα Αναλυτικά Προγράμματα της σχολικής Φυσικής Αγωγής, θα πρέπει να γίνει τόσο στο επίπεδο στοχοθέτησης, όσο και στο επίπεδο του περιεχομένου τους. Για να γίνει όμως ορατή, η οποιαδήποτε διαφοροποίηση κατά την περίοδο που εξετάζουμε, θα πρέπει να παρουσιάσουμε συνοπτικά αυτά που μέχρι τότε ήταν σε ισχύ.

Η χρονική περίοδος από τις αρχές της δεκαετίας του '60 μέχρι και τη μεταπολίτευση, μας δίνει με επάρκεια την εικόνα του μαθήματος, αλλά αποτυπώνει επίσης και το γενικότερο κλίμα που επικρατούσε στο χώρο της Φυσικής Αγωγής. Αυτό συμβαίνει γιατί, και λόγω των ταραγμένων πολιτικών εξελίξεων της περιόδου, εμπερικλείει τρεις διαφορετικές φάσεις του μαθήματος.

Η πρώτη φάση είναι στα ισχύοντα προ του 1964, όπου επικρατεί σχεδόν αποκλειστικά η σουηδική- παιδαγωγική γυμναστική, η δεύτερη από το 1964 έως το 1967 -με τη μεταρρυθμιστική προσπάθεια του Ίωνα Ιωαννίδη στο χώρο, στα πλαίσια της ευρύτερης μεταρρυθμιστικής προσπάθειας του 1964. Η τρίτη φάση τέλος, είναι αυτή της περιόδου της δικτατορίας, όπου επικρατεί ένας ιδιότυπος συνδυασμός παιδαγωγικής-σουηδικής γυμναστικής, με έντονη παρουσία στοιχείων του αγωνιστικού αθλητισμού¹⁵².

Πιο συγκεκριμένα για την χρονική περίοδο μέχρι το 1964, χαρακτηριστικό του περιεχομένου και των επιδιώξεων του μαθήματος της Φυσικής Αγωγής, είναι το Αναλυτικό Πρόγραμμα του 1961 που αφορά τα γυμνάσια της πρώτης βαθμίδας. Στους ειδικούς σκοπούς του μαθήματος της Φυσικής Αγωγής (η οποία τότε αποκαλείται Σωματική Αγωγή), αναφέρεται ότι αποβλέπει στα εξής: «την εξασφάλισιν της σωματικής υγείας και ευεξίας,...την πρόληψιν και διόρθωσιν των σφαλμάτων και ελλείψεων της στάσεως και των οργάνων της κινήσεως,...την ενίσχυσιν της αποδόσεως των φυσιολογικών λειτουργιών του οργανισμού,...την άσκησιν του οργανισμού προς μεγαλυτέραν απόδοσιν δια της μικροτέρας νευρομυϊκής καταβολής,...την επίτευξιν συμμέτρου και αρμονικής

¹⁵² Σε ότι αφορά τη διάκριση των φάσεων αυτών, σχετική αναφορά(χωρίς να υπάρχει απόλυτη ταύτιση) γίνεται και από την Καρανταΐδου. Βλ.σχετ. Καρανταΐδου, ό.π., σ.190-192.

διαπλάσεως,...την συμβολήν εις την ανάπτυξιν των ψυχικών, ηθικών και κοινωνικών αρετών,...την καλλιέργειαν του σεβασμού προς το σώμα και των υγιών αντιλήψεων περί της ιερότητος και του βαθύτερου προορισμού του,...την διά της εν υπαίθρω ζωής και της φυσικής εν γένει κινήσεως καλλιέργειαν της χαράς, της ζωής και της αισιοδοξίας και της διαθέσεως προς εργασίαν και δράσιν,...την διατήρησιν των εθνικών παραδόσεων και του υγιούς αγωνιστικού πνεύματος, κύριου χαρακτηριστικού του Ελληνικού πολιτισμού»¹⁵³. Απουσιάζουν από τους ειδικούς σκοπούς του προγράμματος του 1961, οιοσδήποτε αναφορές που να σχετίζονται με αθλητικές επιδόσεις, αγωνιστικές δραστηριότητες και επιδιώξεις βελτιστοποίησης της αγωνιστικής απόδοσης των μαθητών.

Η διδακτέα ύλη του Αναλυτικού Προγράμματος είναι κοινή και για τις τρεις τάξεις του Γυμνασίου και περιλαμβάνει: «ασκήσεις τάξεως: Κλίσεις και μεταβολές εν στάσει, διάφοροι βηματισμοί, αλτ, κλίσεις και μεταβολαί εν βαδίσματι, σχηματισμός φάλλαγγος..., γυμναστική: ελεύθεραι ασκήσεις εκ των θεμελιωδών και των παραγώγων αυτών στάσεων,...ασκήσεις εδάφους και εφελτηρίων,...ασκήσεις επί πεπηγμένων οργάνων, αγωνιστική στίβου: δρόμοι ταχύτητος,...δρόμοι προοδευτικής αποστάσεως και βραδέως ρυθμού εναλλασσόμενοι με βάδισιν,...άλματα εις μήκος και ύψος μετά φοράς, ρίψεις,...παλαιστικά ασκήσεις...μόνον διά τους μαθητάς, διελκυστίδα, παιδιαί: πάντα τα είδη των ομαδικών γυμναστικών παιδιών επιχωρίων και ξένων και εκ των αθλοπαιδιών η πετοσφαίρησις, η χειροσφαίρησις και η καλαθοσφαίρησις, λαϊκοί χοροί: οίτινες είναι απολύτως γνωστοί εις τον Γυμναστήν ή την Γυμνάστριαν με την γηγενή μορφή των, χωρίς χορογραφικάς προσθήκας ή αλλοιώσεις, κολύμβησις: «ασκήσεις και παιδιαί εξοικειώσεως με το νερό», εκδρομαί: καθ'αυτάς αι μαθηταί ασκούνται εις την οργανωμένην πεζοπορίαν και ορειβασίαν...και εφαρμογήν σχετικών παιδιών αισθήσεως και διανοήσεως¹⁵⁴.

Η δεύτερη φάση της περιόδου που εξετάζουμε (1960-1974), αφορά τα έτη από το 1964 έως το 1967. Στο περιεχόμενο των Αναλυτικών Προγραμμάτων καθώς και στα μέτρα που ελήφθησαν κατά την περίοδο αυτή, αναφερθήκαμε αναλυτικά στο κεφάλαιο της ιστορικής επισκόπησης. Για την περίοδο αυτή, μπορούμε να σημειώσουμε επιγραμματικά ότι ο Ίωνας Ιωαννίδης ο οποίος ηγήθηκε της μεταρρυθμιστικής προσπάθειας στο χώρο της Φυσικής Αγωγής, «επεδίωκε την απαγκίστρωση της από τις στατικές-παραγγελματικές ασκήσεις της σουηδικής

¹⁵³ Βλ. σχετ. Β.Δ. 672 13/9/1961 «Περί του αναλυτικού και ωρολογίου προγράμματος των γυμνασίων της πρώτης βαθμίδος», ΕτΚ., Α.Φ.Ε.Κ. 160.

¹⁵⁴ Βλ. σχετ. Β.Δ. 672 13/9/1961 «Περί του αναλυτικού και ωρολογίου προγράμματος των γυμνασίων της πρώτης βαθμίδος», ΕτΚ., Α.Φ.Ε.Κ. 160.

γυμναστικής και από τις τακτικές ασκήσεις, προσανατολίζοντας την προς την αγωνιστική (κλασικό αθλητισμό, αθλοπαιδιές, κολύμβηση, σπορ του βουνού)»¹⁵⁵.

Η τρίτη φάση της χρονικής περιόδου την οποία μελετάμε ήταν από το 1967 μέχρι και το 1974. Οι νέοι στόχοι που καθορίστηκαν για το μάθημα της Φυσικής Αγωγής, αφορούσαν μεταξύ άλλων, την «καλλιέργεια εις τους μαθητάς του πνεύματος της τάξεως και της πειθαρχίας», αλλά επίσης επιζητείτο και «η ανάπτυξις των ιδιαίτερων αθλητικών επιδόσεων των μαθητών και η προπαρασκευή αθλητών»¹⁵⁶. Συνυπήρχαν δηλαδή σε ό,τι αφορά τους στόχους του μαθήματος της γυμναστικής, επιδιώξεις της σουηδικής και παιδαγωγικής γυμναστικής, αλλά και επιδιώξεις του αγωνιστικού αθλητισμού.

Αποτέλεσμα αυτής της ετερόκλητης συνύπαρξης στο επίπεδο των στόχων, ήταν, σε ό,τι αφορά το περιεχόμενο του μαθήματος, να δίνεται μέγιστη βαρύτητα στην παιδαγωγική γυμναστική, αλλά ταυτόχρονα να συμπεριλαμβάνονται σε αυτό και στοιχεία αγωνισμάτων και αθλοπαιδιών. Είναι σημαντικό να αναφέρουμε ότι από επιστημολογικής πλευράς της άθλησης, δεν υπάρχει συνάφεια ανάμεσα στις επιδιώξεις και τα περιεχόμενα της σουηδικής-παιδαγωγικής γυμναστικής και σε αυτά του αγωνιστικού αθλητισμού. Αντίθετα, οι μέθοδοι και οι πρακτικές στις δύο αυτές προσεγγίσεις σωματικής άσκησης αντικρούουν μεταξύ τους.

Στην παιδαγωγική γυμναστική, η οποία εξυπηρετούσε απόλυτα τους σκοπούς της τάξης και της πειθαρχίας, κυριάρχησαν ασκήσεις από την εκπαίδευση των στρατιωτών, όπως «ασκήσεις πυκνής τάξης και μετασχηματισμών», με την επισήμανση ότι «αι ασκήσεις πρέπει να αποτελούνται από συνεχείς και ελευθέρως κινήσεις ενηρμονισμένας προς τας αρχάς του ρυθμού»¹⁵⁷.

Από την άλλη πλευρά, υπήρχαν ασκήσεις, με πολύ υψηλό συντελεστή δυσκολίας και επικινδυνότητας στην ενόργανη γυμναστική, ασκήσεις με βάρη, αθλοπαιδιές, πάλη, αλλά και παραδοσιακοί χοροί¹⁵⁸. Επίσης, προβλέπονταν ομοιόμορφες αθλητικές φόρμες για τους μαθητές, και αυστηρές εντολές σχετικά με την εξωτερική εμφάνιση και τη διαγωγή τους¹⁵⁹.

Κάπως έτσι, μέσα σε ένα κλίμα παρωχημένων δραστηριοτήτων αλλά και με στοιχεία του αγωνιστικού αθλητισμού και των αθλοπαιδιών, να έχουν ήδη καταλάβει μια σημαντική θέση στα Αναλυτικά Προγράμματα της σχολικής Φυσικής Αγωγής, εισερχόμαστε στην περίοδο της μεταπολίτευσης.

¹⁵⁵ Καρανταΐδου, ό.π., σ. 191.

¹⁵⁶ Βλ. σχετ. στο: Β.Δ. 723 10/11/1969 «Περί των ωρολογίων και αναλυτικών προγραμμάτων των μαθημάτων των σχολείων Μέσης Εκπαιδευσεως», ΕτΚ., Α.Φ.Ε.Κ. 225.

¹⁵⁷ Στο ίδιο.

¹⁵⁸ Στο ίδιο.

¹⁵⁹ Βλ. σχετ. στο: Καντζίδης, ό.π., σ. 127.

Τα πρώτα χρόνια, μέχρι και το 1977, δεν υπήρξαν νομοθετικές παρεμβάσεις όσον αφορά τα Αναλυτικά Προγράμματα της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Η μόνη επίσημη παρέμβαση, στην οποία έχουμε ήδη αναφερθεί, ήταν η κατάργηση των γυμναστικών επιδείξεων το 1975, η οποία, τουλάχιστον άμεσα, δε σχετιζόταν με τα αναλυτικά Προγράμματα.

Το 1977 όμως, έχουμε τη θεσμοθέτηση νέων Αναλυτικών Προγραμμάτων, τόσο για την πρωτοβάθμια, όσο και για τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση (Πιν.1-2). Στη πρωτοβάθμια εκπαίδευση, όσον αφορά τους σκοπούς που τίθενται, επιδιώκεται η ενίσχυση της ψυχοσωματικής διάπλασης, η αφύπνιση των κλίσεων, η ανάπτυξη των φυσικών ικανοτήτων και η εν γένει προσπάθεια διαμόρφωσης μιας ελεύθερης και δημιουργικής προσωπικότητας.

Σε επίπεδο περιεχομένου των Αναλυτικών Προγραμμάτων του Δημοτικού Σχολείου αναφέρονται 5 ενότητες δραστηριοτήτων:

α) Παιδαγωγική γυμναστική (η οποία δε σχετίζεται με την ομώνυμη γυμναστική που ήταν παραλλαγή της σουηδικής γυμναστικής, αλλά αφορούσε κυρίως παιγνιώδεις δραστηριότητες με σκοπό την ανάπτυξη των φυσικών ικανοτήτων. Στοιχεία της ‘παλαιάς’ παιδαγωγικής γυμναστικής υπήρχαν μόνο στο περιεχόμενο της διδακτικής ύλης των δύο τελευταίων τάξεων του Δημοτικού σχολείου).

β) Αθλοπαιδιές (σε παιγνιώδη μορφή για τις δύο πρώτες τάξεις, σε πλήρη μορφή διδασκαλίας για τις 4 μεγαλύτερες).

γ) Αγωνιστική (περιείχε διδασκαλία αγωνισμάτων στίβου σε πλήρη μορφή διδασκαλίας, με εξαίρεση τις δύο πρώτες τάξεις στις οποίες η διδασκαλία γίνονταν σε παιγνιώδη μορφή).

δ) Κολύμβηση.

ε) Εκδρομές για τις πρώτες δύο τάξεις και ελληνικοί χοροί για τις 4 τελευταίες¹⁶⁰.

Στο πρόγραμμα του Δημοτικού Σχολείου το 1977 δεν γίνεται αναφορά για τον αριθμό των ωρών διδασκαλίας σε κάθε δραστηριότητα. Με βάση όμως τις επιμέρους δραστηριότητες που αναφέρονται επί του συνόλου των δραστηριοτήτων, αυτές κατανέμονται ως εξής: οι αθλοπαιδιές και τα αγωνίσματα αποτελούν το 60% του συνόλου των δραστηριοτήτων για τις τάξεις Γ, Δ, Ε, ΣΤ, και το 20% για τις τάξεις Α, Β. Οι προ-αγωνιστικές δραστηριότητες προετοιμασίας για τις αθλητικές και αγωνιστικές πρακτικές, αποτελούν το 20% του συνόλου των δραστηριοτήτων για τις τάξεις Γ, Δ, Ε, ΣΤ και το 80% για τις τάξεις Α, Β. Οι ελληνικοί χοροί

¹⁶⁰ Βλ. σχετ. Π.Δ. 1034 12/11/1977 «Περί των διδασκομένων μαθημάτων και του Αναλυτικού και Ωρολογίου Προγράμματος του Δημοτικού Σχολείου», ΕτΚ., Α.Φ.Ε.Κ. 347.

καταλαμβάνουν το 20% του συνόλου των δραστηριοτήτων για τις τάξεις Γ, Δ, Ε, ΣΤ, ενώ δεν προβλέπεται η διδασκαλία τους για τις τάξεις Α, Β (Βλ. σχετ. Πιν.1).

Σχολιάζοντας το Αναλυτικό Πρόγραμμα του Δημοτικού Σχολείου θα λέγαμε ότι υπάρχει μια έντονη στροφή προς τα αθλήματα και τις αγωνιστικές δραστηριότητες, καθώς αυτές αποτελούν το 80% του συνόλου των διδασκόμενων δραστηριοτήτων για τις τέσσερις τελευταίες τάξεις και το 100% για τις τάξεις Α και Β. Βέβαια η μέθοδος με την οποία έρχονται τα παιδιά σε επαφή με αυτές διαφέρει, καθώς οι αθλοπαιδιές και τα αγωνίσματα διδάσκονται σε πλήρη μορφή στις μεγάλες τάξεις, και σε παιγνιώδη μορφή στις μικρότερες. Επίσης σε επίπεδο σκοπών η ανάπτυξη των φυσικών ικανοτήτων, η αφύπνιση των κλίσεων των μαθητών, σχετίζονται με τα αθλήματα και την αγωνιστική. Αφενός γιατί οι μεν φυσικές ικανότητες αποτελούν απαραίτητες προϋποθέσεις για την επιτυχημένη συμμετοχή των παιδιών στις αθλοπαιδιές και τα αγωνίσματα, αλλά και αφετέρου γιατί η αφύπνιση των κλίσεων βοηθά στο να αναδεικνύονται οι προικισμένοι μαθητές στα διάφορα αθλήματα, έτσι ώστε με την κατάλληλη διοχέτευση σε συνθήκες συστηματικής προπόνησης να γίνεται δυνατή η τροφοδότηση του αγωνιστικού αθλητισμού. Ακόμη, η ευρύτερη επιδίωξη της ελεύθερης και δημιουργικής προσωπικότητας των μαθητών, σχετίζεται με τις αθλοπαιδιές, οι οποίες θεωρείτο ότι προωθούσαν το σκοπό αυτό. Η σύνδεση αυτή, στηριζόταν στο γεγονός ότι οι μέθοδοι διδασκαλίας των αθλοπαιδιών ήταν κυρίως παιδοκεντρικές, σε αντίθεση με τις δραστηριότητες της σουηδικής-παιδαγωγικής γυμναστικής του παρελθόντος οι οποίες ήταν απολύτως δασκαλοκεντρικές. Η τοποθέτηση επομένως των μαθητών στο κέντρο της μαθησιακής διαδικασίας, συνδέθηκε εύλογα με την ανάπτυξη της ελεύθερης προσωπικότητας και δημιουργικότητας τους, στοιχεία τα οποία ταίριαζαν με το σταδιακά αυξανόμενο κλίμα προοδευτικότητας της εποχής.

Όσον αφορά τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, το 1977, στους ειδικούς σκοπούς του μαθήματος στις τάξεις Α' και Β' Γυμνασίου συγκαταλέγονται μεταξύ άλλων: η βελτίωση της φυσικής κατάστασης του μαθητή, η ανάπτυξη της δυνάμεως των μυών -μεγίστη δύναμη-, η διατήρηση και ανάπτυξη της ευκινησίας των αρθρώσεων, η ανάπτυξη της μυϊκής αισθήσεως και της μυϊκής συναρμογής, αλλά και «η καλλιέργεια και η ανάπτυξη των αθλητικών δυνατοτήτων των μαθητών και η δημιουργία αθλητών»¹⁶¹.

Αναφέρεται επίσης ότι «το πρόγραμμα περιλαμβάνει τρία βασικά μέρη: α) τη σωματοψυχική προδιάθεση, β) τη λειτουργική ένταση και πρακτική αξιοποίηση και

¹⁶¹ Βλ. σχετ. Π.Δ. 831 20/9/1977 «Περί ωρολογίου προγράμματος του Ημερησίου Γυμνασίου και αναλυτικού προγράμματος των Α' και Β' τάξεων αυτού», ΕτΚ., Α.Φ.Ε.Κ. 270.

γ) τη λειτουργική ύφεση (επαναφορά)»¹⁶². Η σωματοψυχική προδιάθεση αφορά την σωματική και πνευματική προετοιμασία των αθλούμενων μέσα από σωματικές δραστηριότητες προοδευτικά αυξανόμενης δυσκολίας, έτσι ώστε να φτάσουν στο σημείο εκείνο που θα τους καθιστά έτοιμους να δεχτούν ασκήσεις υψηλού βαθμού δυσκολίας και μεγάλης έντασης. Η λειτουργική ένταση και πρακτική αξιοποίηση αφορά το κυρίως στάδιο ενός προπονητικού προγράμματος, κατά το οποίο οι αθλούμενοι δέχονται μέγιστες επιβαρύνσεις τόσο σε επίπεδο ανάπτυξης των φυσικών ικανοτήτων τους, όσο και σε θέματα εκμάθησης στοιχείων τεχνικής και τακτικής. Η λειτουργική ύφεση τέλος, αφορά το τελευταίο στάδιο ενός προπονητικού προγράμματος κατά το οποίο με διατακτικές ασκήσεις (εκτάσεις των μυών από στατική θέση) και άλλες σωματικές δραστηριότητες πολύ χαμηλής έντασης (περίπου 20-30% του μέγιστου), επιδιώκεται η ομαλή επαναφορά του οργανισμού στα προ της έναρξης της ασκήσεως επίπεδα. Η διάρθρωση αυτή του προγράμματος, είναι αντιγραφή της δομής της μεθόδου εργασίας του πρωταθλητισμού, η οποία διακρίνεται σε προθέρμανση, κυρίως μέρος και αποθεραπεία.

Όπως και στο πρόγραμμα του Δημοτικού, έτσι και στο πρόγραμμα της Α' και Β' γυμνασίου δεν αναφέρονται συγκεκριμένες ώρες διδασκαλίας για κάθε δραστηριότητα. Με βάση όμως την κατανομή των επιμέρους δραστηριοτήτων επί του συνόλου των δραστηριοτήτων έχουμε την εξής ποσόστωση: το 70% των δραστηριοτήτων που αναφέρονται αφορούν αγωνίσματα και αθλοπαιδιές, το 20% προ-αγωνιστικές δραστηριότητες και δραστηριότητες προετοιμασίας για τα διάφορα αθλήματα¹⁶³, ενώ το 10% των δραστηριοτήτων αφορά ελληνικούς παραδοσιακούς χορούς (Βλ. σχετ. Πιν.2). Επομένως, το 90% των διδασκόμενων δραστηριοτήτων αφορά είτε άμεσα, είτε έμμεσα αθλοπαιδιές και αγωνίσματα. Πρόκειται λοιπόν για μια θεαματική στροφή προς αυτή την κατηγορία σωματικής άσκησης (αθλοπαιδιές-αγωνίσματα), γεγονός που χαρακτηρίζει όπως θα δούμε και στη συνέχεια τα Αναλυτικά Προγράμματα της σχολικής γυμναστικής μέχρι και τα τέλη της δεκαετίας του 80.

Επιπλέον, στο εβδομαδιαίο πρόγραμμα των γυμνασίων, εντάσσεται επί πρόσθετα και τρίωρο πρόγραμμα αθλητικών δραστηριοτήτων, (εκτός κανονικού ωρολογίου

¹⁶² Στο ίδιο.

¹⁶³ Όταν αναφερόμαστε σε δραστηριότητες προετοιμασίας και σε προ-αγωνιστικές δραστηριότητες εννοούμε εκείνες τις πρακτικές άσκησης, οι οποίες αφενός προσομοιάζουν ως προς τα τεχνικά και τακτικά στοιχεία τους σε αγωνιστικές μορφές άθλησης με προοδευτική αύξηση του βαθμού δυσκολίας και έντασης, ενώ αφετέρου προετοιμάζουν σε σωματικό και πνευματικό επίπεδο τους αθλούμενους να δεχτούν τη διδασκαλία αθλημάτων και αγωνισμάτων σε πλήρη μορφή.

προγράμματος), το περιεχόμενο του οποίου όπως αναφέρεται θα καθορίζεται από την αρμόδια κεντρική υπηρεσία του Υπουργείου Παιδείας.

Επισημαίνεται ακόμη ότι «η διεύρυνση του προγράμματος, γίνεται: α) με την επανάληψη των κινητικών δραστηριοτήτων ή την προσθήκη νέων σε αυτές, β) με την προσθήκη νέων δυσκολιών στις δραστηριότητες ή την ταχύτερη εκτέλεση τους και γ) με την επιδίωξη υψηλότερων στόχων (επιδόσεων κ.λ.π.)»¹⁶⁴. Η παρατήρηση αυτή, που αναφέρεται στον τρόπο διεύρυνσης του προγράμματος, σχετίζεται αμιγώς με την φιλοσοφία και τις προδιαγραφές προπονητικής του αγωνιστικού αθλητισμού, που στοχεύει στη μεγιστοποίηση της απόδοσης και τον πρωταθλητισμό¹⁶⁵.

Αναφέρεται επίσης ως επιδιωκόμενος στόχος, ο «σχηματισμός ομάδων και η διεξαγωγή αγώνων» για τις αθλοπαιδιές, και ο «σχηματισμός ομάδων και η οργάνωση αθλητικών συναντήσεων», για τα αγωνίσματα του κλασικού αθλητισμού και την κολύμβηση, τα οποία μάλιστα προοδευτικά να γίνονται τακτικότερα και σε περισσότερα αγωνίσματα καθώς προχωρούν οι τάξεις¹⁶⁶.

Τέλος χαρακτηριστικό αυτού του Αναλυτικού Προγράμματος, είναι οι αμφισβητούμενης εγκυρότητας γενικεύσεις σχετικά με ψυχολογικά γνωρίσματα των μαθητών. Π.χ. για τους μαθητές της Α΄ Γυμνασίου αναφέρεται: «παρουσιάζεται αύξηση της κινητικότητας, περίσσεια δυνάμεων, επιθυμία για επίδοση, πνευματικότητα, γρήγορη αντίδραση και ερεθισμός, ατομικότητα και τάση αυτοαγωγής»¹⁶⁷. Για τους μαθητές της Β΄ τάξεως: «παρουσιάζεται τακτική εναλλαγή της ζωηρότητας με τη βαρυθυμία, της ντροπαλότητας με την αναίδεια, του εγωισμού με την ταπεινότητα, της αγάπης για τον αθλητισμό και την επίδοση με την οκνηρία»¹⁶⁸. Από τα γενικευμένα αυτά και στερεοτυπικά χαρακτηριστικά, διαφαίνεται μια τάση μαζικοποίησης των μαθητών και υποβάθμισης της προσωπικότητάς τους, οι οποίοι με τον τρόπο αυτό ανάγονται εύκολα σε ομοιογενείς κατηγορίες και άρα ευάλωτοι σε πάσης φύσεως ορθολογικού ή εργαλειακού τύπου 'αξιοποίηση' τους.

¹⁶⁴ Π.Δ. 831 20/9/1977, ό.π.

¹⁶⁵ Ενδεικτικά μπορούμε να αναφέρουμε ότι οι βασικές αρχές της αθλητικής προπόνησης είναι: η αρχή των αυξημένων απαιτήσεων, η αρχή των συνεχών απαιτήσεων, η αρχή της επίγνωσης, η αρχή του προγραμματισμού, η αρχή της οπτικής παρουσίασης, η αρχή του εφικτού. Χωρίς να αναφερθούμε αναλυτικά στις αρχές αυτές, εκείνο που μπορούμε να σημειώσουμε είναι ότι βασίζονται στην επανάληψη των επιβαρύνσεων, στην προοδευτική αύξηση της έντασης και του βαθμού δυσκολίας τους, καθώς και στη συνεχή αύξηση των απαιτήσεων προς τους αθλούμενους σε ό,τι αφορά την απόδοση και την βελτιστοποίηση της εκτέλεσής τους. Βλ. σχετ. στο: Dietrich Harre 1991, Προπονητική: Μεγιστοποίηση της Αθλητικής Απόδοσης, μτφρ.: Σοφία Κλεισούρα, Εισαγ.-Επιστημ. Επιμέλεια: Βασίλης Κλεισούρας, Αθήνα: Εκδόσεις Συμμετρία, σ. 111-142.

¹⁶⁶ Π.Δ. 831 20/9/1977, ό.π.

¹⁶⁷ Στο ίδιο.

¹⁶⁸ Στο ίδιο.

Βλέπουμε επομένως ότι με τα Αναλυτικά Προγράμματα του 1977, σηματοδοτείται το τέλος της παρουσίας της παιδαγωγικής-σπουδαικής γυμναστικής στο περιεχόμενο της σχολικής Φυσικής Αγωγής. Σε αυτά τα Αναλυτικά Προγράμματα κυριαρχεί η παρουσία των αθλημάτων (καθώς αυτά καταλαμβάνουν άμεσα ή έμμεσα από 80 έως 100% του συνόλου των διδασκόμενων δραστηριοτήτων), ενώ για πρώτη φορά η μεθοδολογία του μαθήματος που προτείνεται στοχεύει στις υψηλές επιδόσεις και την 'παραγωγή' πρωταθλητών, προσομοιάζοντας στα πρότυπα εργασίας του σωματειακού αθλητισμού υψηλών προδιαγραφών.

Εν συνεχεία, υπήρξαν και άλλες νομοθετικές ρυθμίσεις όσον αφορά τα Αναλυτικά Προγράμματα της σχολικής Φυσικής Αγωγής. Θα επιχειρήσουμε να παρουσιάσουμε τις κυριότερες από αυτές μέχρι και το 1990.

Το 1980 στο Αναλυτικό Πρόγραμμα της Β' Λυκείου¹⁶⁹, αναφέρονται στοιχεία που με σαφήνεια συγκλίνουν προς μια στροφή εξαθλητισμένης προσέγγισης του μαθήματος. Συγκεκριμένα όσον αφορά τα διδακτικά αντικείμενα, αυτά είναι: ασκήσεις με κινησιολογική βάση το ρυθμό, αγωνιστική γυμναστική, αθλοπαιδιές, κλασικός αθλητισμός, κολύμβηση, λοιπά αθλήματα (ναυτικά, χιονοδρομικά, ορειβατικά, κ.α.), ελληνικοί χοροί¹⁷⁰. Οι δραστηριότητες που αναφέρονται σε αυτό το Αναλυτικό Πρόγραμμα κατανέμονται σε 3 κατηγορίες. Αυτές είναι αγωνίσματα-αθλοπαιδιές, προ-αγωνιστικές δραστηριότητες, ελληνικοί χοροί. Η πρώτη κατηγορία κατέχει το 75% του συνόλου των αναφερόμενων δραστηριοτήτων, η δεύτερη το 12,5% και η τρίτη το 12,5% επίσης. Επομένως το 87,5% του συνόλου των δραστηριοτήτων αφορά άμεσα ή έμμεσα τα αγωνίσματα και τις αθλοπαιδιές (Βλ. σχετ. Πιν. 3).

Σε όλα τα διδακτικά αντικείμενα(εκτός των ασκήσεων με βάση το ρυθμό και τους χορούς), αναφέρεται ως βασική επιδίωξη, η βελτίωση της τεχνικής και της τακτικής, η «συγκρότηση και προπόνηση ομάδων σύμφωνα με την κλίση των μαθητών», και απαρέγκλιτα η «οργάνωση αγώνων»¹⁷¹. Ειδικά για τον κλασικό αθλητισμό και την κολύμβηση, αναφέρεται επιπλέον η «επιδίωξη καλύτερης

¹⁶⁹ Βλ. σχετ. Π.Δ. 922 26/9/1980 «Περί του ωρολογίου και αναλυτικού προγράμματος της Β' τάξεως Ημερησίου Λυκείου Γενικής Κατευθύνσεως των Β' και Γ' τάξεων του Εσπερινού Λυκείου της αυτής κατευθύνσεως και της Β' τάξεως του Προτύπου Ελληνικού Κλασικού Λυκείου», ΕτΚ., Α.Φ.Ε.Κ. 230.

¹⁷⁰ Σε αυτό το Αναλυτικό Πρόγραμμα δεν αναφέρεται συγκεκριμένος αριθμός ωρών διδασκαλίας για κάθε κατηγορία, επομένως η ανάλυση μας αφορά τη σχετική κατανομή των επιμέρους δραστηριοτήτων σε σχέση με το σύνολο των δραστηριοτήτων που αναφέρονται. Η ίδια παρατήρηση ισχύει και για όλα τα Αναλυτικά Προγράμματα που ακολουθούν, εκτός του Αναλυτικού Προγράμματος του Δημοτικού Σχολείου του 1988 και του Αναλυτικού Προγράμματος του Γυμνασίου του 1990.

¹⁷¹ Π.Δ. 922 26/9/1980, ό.π.

της ατομικής επιδόσεως των μαθητών στα αγωνίσματα της ειδικεύσεως τους»¹⁷². Σε αυτό το Αναλυτικό Πρόγραμμα επίσης, η γενικότερη τάση που κυριαρχεί είναι αυτή του εξαθλητισμού. Η διαπίστωση αυτή προκύπτει από την κυριαρχία των αθλητικών δραστηριοτήτων, την έμφαση στη τεχνική και τη τακτική, καθώς και από τις επιδιώξεις επίτευξης ρεκόρ, δημιουργίας ομάδων, διοργάνωσης αγώνων.

Το 1981, δίνεται η δυνατότητα στο εβδομαδιαίο πρόγραμμα των Γυμνασίων και Λυκείων της χώρας να «εντάσσεται και δίωρο πρόγραμμα αθλητικών δραστηριοτήτων, ανάλογα με τις τοπικές συνθήκες το περιεχόμενο του οποίου καθορίζεται από την αρμόδια Κεντρική Υπηρεσία του ΥΠ.Ε.Π.Θ.»¹⁷³. Επιπλέον δίνεται η δυνατότητα «με απόφαση του Υπουργού Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, σε συνεργασία με τη Γενική Γραμματεία Αθλητισμού [να] διοργανώνεται πρόγραμμα αθλητικών δραστηριοτήτων στους αθλητικούς χώρους με την επίβλεψη του ανάλογου προσωπικού Φυσικής Αγωγής»¹⁷⁴. Στο πρόγραμμα αυτό μπορούν να συμμετέχουν προαιρετικά μαθητές των Γυμνασίων και Λυκείων (να σημειώσουμε ότι κάτι ανάλογο προβλεπόταν και στο Αναλυτικό Πρόγραμμα Γυμνασίων του 1977, αλλά τότε χωρίς τη συμμετοχή της Γενικής Γραμματείας Αθλητισμού. Η συμμετοχή της Γενικής Γραμματείας Αθλητισμού είναι σημαντικό στοιχείο, γιατί δεικνύει τη θεσμική διασύνδεση του σχολικού με τον έξω-σχολικό αθλητισμό). Οι αθλητικές δραστηριότητες, επεκτείνονται και στο Αναλυτικό Πρόγραμμα του Κλασικού Λυκείου, όπου «διατίθεται επιπλέον ένα απόγευμα την εβδομάδα κατά το οποίο οι μαθητές και οι μαθήτριες επιδίδονται στον κλασικό αθλητισμό, στις αθλοπαιδιές, στην κολύμβηση και σε λοιπά αθλήματα»¹⁷⁵.

Με βάση τα παραπάνω, είναι προφανές ότι αυτό που επιδιώκεται σε αυτά τα Αναλυτικά προγράμματα είναι η επικράτηση των αθλητικών δραστηριοτήτων στο μάθημα της Φυσικής Αγωγής, ενώ η συμμετοχή της Γενικής Γραμματείας Αθλητισμού, υποδηλώνει με σαφήνεια ότι απώτερος στόχος είναι, ο αναπτυξιακός αθλητισμός και ο πρωταθλητισμός.

Στο Αναλυτικό Πρόγραμμα του Γυμνασίου του 1984¹⁷⁶, θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε ότι ο εξαθλητισμένος χαρακτήρας του μαθήματος, γίνεται περισσότερο σαφής. Αυτό αποτυπώνεται τόσο στους στόχους, όσο και στο περιεχόμενο. Συγκεκριμένα, στο γενικό σκοπό της φυσικής αγωγής, αναφέρεται η

¹⁷² Στο ίδιο.

¹⁷³ Βλ. σχετ. Π.Δ. 1286 16/10/1981 «Περί τροποποίησης του ωρολογίου και αναλυτικού προγράμματος των σχολείων της Μέσης Γενικής Εκπ/σεως», ΕτΚ., Α.Φ.Ε.Κ. 315.

¹⁷⁴ Στο ίδιο.

¹⁷⁵ Στο ίδιο.

¹⁷⁶ Βλ. σχετ. Π.Δ. 91 19/3/1984 «Ωρολόγιο και Αναλυτικό Πρόγραμμα των Σχολείων Μέσης Γενικής Εκπαιδευσεως», ΕτΚ., Α.Φ.Ε.Κ. 35.

«βελτίωση του βιολογικού δυναμικού του μαθητή»¹⁷⁷, αλλά και η «καλλιέργεια των κινητικών του κλίσεων και δυνατοτήτων»¹⁷⁸. Πέρα από το νόημα της διατύπωσης αυτής, αξίζει να σχολιάσουμε και δύο ακόμη στοιχεία που αφορούν στον τρόπο έκφρασης και τα λανθάνοντα στοιχεία που αναδεικνύονται, καθώς αυτά είναι ενδεικτικά μιας ευρύτερης νοοτροπίας. Συγκεκριμένα βλέπουμε ότι αναφέρεται σε όλους τους μαθητές του Γυμνασίου με τη φράση «του μαθητή». Αφενός η έκφραση αυτή δείχνει ότι όλοι οι μαθητές αντιμετωπίζονται σαν μια ομοιογενή μάζα, άρα χωρίς ιδιαίτερα μοναδικά χαρακτηριστικά και προσωπικότητα. Αφετέρου αναδεικνύεται και μια έμφυλη διάσταση, καθώς χρησιμοποιείται το αρσενικό γένος, αν και το Αναλυτικό Πρόγραμμα αναφέρεται στο σύνολο των μαθητών και μαθητριών του Γυμνασίου (Ο διαχωρισμός σε Γυμνάσια Αρρένων και Θηλέων είχε καταργηθεί από το 1981).

Στους ειδικούς σκοπούς του προγράμματος, μεταξύ άλλων αναφέρονται: η ανάπτυξη και διατήρηση της φυσικής κατάστασης, η ανάπτυξη της μυϊκής αίσθησης και της νευρομυϊκής συναρμογής, η ανάπτυξη των κινητικών και αθλητικών ικανοτήτων¹⁷⁹.

Στα αθλήματα που διδάσκονται, αναφέρονται και επιμέρους σκοποί. Χαρακτηριστικά στον κλασικό αθλητισμό και στις αθλοπαιδιές, αναφέρεται πέρα από τη μύηση στην τεχνική, ως βασική επιδίωξη για τους μαθητές, και «η προετοιμασία τους για τη συμμετοχή τους στους αγώνες»¹⁸⁰. Τα διδακτικά αντικείμενα είναι: ελεύθερη γυμναστική με βάση το ρυθμό, ενόργανη γυμναστική, κλασικός αθλητισμός (άλματα, ρίψεις, δρόμοι), αθλοπαιδιές, γυμναστικά και ψυχαγωγικά παιχνίδια, κολύμβηση, ελληνικοί χοροί, λοιπά αθλήματα¹⁸¹. Από τα 9 συνολικά είδη δραστηριοτήτων που αναφέρονται για τις 3 τάξεις του Γυμνασίου, οι 5 (ποσοστό 56%) αφορούν αγωνίσματα και αθλοπαιδιές, οι 3 (ποσοστό 33%) προαγωνιστικές δραστηριότητες και προετοιμασία, ενώ μόνο μία (ποσοστό 11%) αφορά ελληνικούς χορούς. Το 89% δηλαδή του συνόλου των αναφερόμενων δραστηριοτήτων αφορά αμέσως ή εμμέσως αγωνίσματα και αθλοπαιδιές. (Βλ. σχετ. Πιν.4).

¹⁷⁷ Στο ίδιο.

¹⁷⁸ Στο ίδιο.

¹⁷⁹ Στο ίδιο.

¹⁸⁰ Στο ίδιο. Τουλάχιστον εντυπωσιακό, μπορούμε να χαρακτηρίσουμε το γεγονός, ότι μεταξύ των άλλων αντικειμένων διδασκαλίας στον κλασικό αθλητισμό, για τους μαθητές της Α' Γυμνασίου, περιλαμβάνεται και η διδασκαλία του αγωνίσματος του άλματος επί κοντώ! Αν και είναι προφανές, ότι ο συντάκτης έχει παντελή άγνοια, σχετικά με τα δεδομένα και τις συνθήκες διδασκαλίας του μαθήματος της Φυσικής Αγωγής στο σχολείο, το στοιχείο αυτό είναι ενδεικτικό, αφενός της άκρατης επιθυμίας για 'παραγωγή' πρωταθλητών σε όλα τα αθλήματα, και αφετέρου, του βαθμού αντιγραφής των συνθηκών εργασίας του σωματειακού-αγωνιστικού αθλητισμού, στη σχολική φυσική αγωγή.

¹⁸¹ Στο ίδιο.

Ένα άλλο σημείο, άξιο αναφοράς, είναι ότι στην ύλη των Β΄ και Γ΄ τάξεων, επαναλαμβάνονται τα ίδια διδακτικά αντικείμενα με αυτά της Α΄ τάξης, με τη μεθοδολογική επισήμανση προς τους διδάσκοντες, για «προοδευτική αύξηση και εμβάθυνση στην εργασία». Με το στοιχείο αυτό τίθεται σε προτεραιότητα το βάθος μάθησης, αντί για το πλάτος μάθησης, δηλαδή η σε υψηλό βαθμό εκμάθηση λίγων διδακτικών αντικειμένων, αντί για την εκμάθηση των βασικών στοιχείων σε πολλά. Η συγκεκριμένη επιλογή, σαφώς προσομοιάζει στις προδιαγραφές του πρωταθλητισμού (στον οποίο επιδιώκεται η τελειοποίηση και μεγιστοποίηση της απόδοσης), παρά σε αυτές του σχολικού αθλητισμού (στον οποίο η σωματική άσκηση είναι μέσο αγωγής και επιδιώκεται η επαφή των παιδιών με πολλά διαφορετικά ερεθίσματα).

Το 1985 στο Αναλυτικό Πρόγραμμα των Γυμνασίων¹⁸², αναφέρεται μεταξύ των επιδιώξεων της Φυσικής Αγωγής, η βελτίωση του βιολογικού δυναμικού των μαθητών, η καλλιέργεια των κινητικών τους κλίσεων και δυνατοτήτων, η ανάπτυξη και διατήρηση της φυσικής τους κατάστασης, η ανάπτυξη των κινητικών και αθλητικών ικανοτήτων τους.

Επιμέρους επιδιωκόμενοι στόχοι μεταξύ άλλων είναι, η μύηση στη τεχνική των αθλημάτων και αγωνισμάτων, και η προετοιμασία των μαθητών για τη συμμετοχή τους σε αγώνες. Η διδακτέα ύλη για τις τρεις τάξεις του Γυμνασίου, αποτελείται από: ελεύθερη γυμναστική, ρυθμική αγωνιστική γυμναστική για τα κορίτσια, ενόργανη γυμναστική, κλασικό αθλητισμό (δρόμοι, άλματα, ρίψεις), αθλοπαιδιές (καλαθόσφαιρα, πετοσφαίριση, ποδόσφαιρο, χειροσφαίριση), κολύμβηση, γυμναστικά και ψυχαγωγικά παιχνίδια, ελληνικούς χορούς. Τα ποσοστά κατά κατηγορίες δραστηριοτήτων διατηρούνται ίδια όπως και στο Αναλυτικό Πρόγραμμα του 1984, το 56% αφορά αγωνίσματα και αθλοπαιδιές, το 33% προ-αγωνιστικές δραστηριότητες και το 11% ελληνικούς χορούς (Βλ. σχετ. Πιν. 5). Στις τάξεις Β΄ και Γ΄, υπάρχει και εδώ (όπως και στο Αναλυτικό Πρόγραμμα του 1984), η μεθοδολογική επισήμανση για επανάληψη της διδασκαλίας της ύλης της Α΄ Γυμνασίου με «προοδευτική αύξηση και εμβάθυνση στην εργασία».

Το 1985 στο Αναλυτικό Πρόγραμμα των Λυκείων¹⁸³, θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε, ότι η τάση εξαθλητισμού της σχολικής Φυσικής Αγωγής, αποτυπώνεται στην πλήρη έκφραση της. Αναφέρεται ρητά, στους στόχους του μαθήματος, η δημιουργία αθλητών και η επίτευξη ρεκόρ. Συγκεκριμένα στην

¹⁸² Βλ. σχετ. Π.Δ. 438 26/8/1985 «Ωρολόγιο και αναλυτικό πρόγραμμα Γυμνασίων», ΕτΚ., Α.Φ.Ε.Κ. 158.

¹⁸³ Βλ. σχετ. Π.Δ. 479 18/9/1985 «Ωρολόγιο και αναλυτικό πρόγραμμα Λυκείων Μέσης Γενικής Εκπαίδευσης», ΕτΚ., Α.Φ.Ε.Κ. 170.

περιγραφή του σκοπού της φυσικής αγωγής στο Λύκειο αναφέρεται κατά λέξη ότι επιδιώκεται «η ανάπτυξη των αθλητικών ικανοτήτων και η δημιουργία αθλητών», ενώ στις επιμέρους στοχεύσεις του κλασικού αθλητισμού και της κολύμβησης, τίθεται ο στόχος της «επιτεύξεως ατομικής επιδόσεως από τους μαθητές σε ένα ή περισσότερα αγωνίσματα».

Ως ζητούμενο ακόμη τίθεται, η βελτίωση της «ατομικής τεχνικής και της τακτικής της ομάδας» για τις αθλοπαιδιές, και η «τελειοποίηση της τεχνικής» για τα ατομικά αθλήματα. Επιπλέον, για όλα τα αθλήματα που διδάσκονται αναφέρονται οι επιδιώξεις της «συγκρότησης και προπόνησης ομάδας ανάλογα με την κλίση των μαθητών», καθώς και της «οργάνωσης αγώνων».

Χαρακτηριστικά, μπορούμε να αναφέρουμε το παράδειγμα της αγωνιστικής γυμναστικής αγοριών, άθλημα με υψηλό συντελεστή δυσκολίας και επικινδυνότητας, για το οποίο ζητείται η «διδασκαλία ολοκληρωμένων προγραμμάτων», μια επιδίωξη, η οποία απαιτεί χρόνια, επίπονη και εξειδικευμένη προπόνηση, προκειμένου να επιτευχθεί.

Όπως είχαμε επισημάνει και στο πρόγραμμα του Γυμνασίου του 1984, δίνεται και σε αυτό το Αναλυτικό Πρόγραμμα βαρύτητα στο βάθος αντί του πλάτους μάθησης. Αυτή η μεθοδολογική κατεύθυνση αποτελεί ξεκάθαρο προσανατολισμό εξαθλητισμού, μια και στοχεύει στην μέγιστη απόδοση των μαθητών σε συγκεκριμένες αγωνιστικές δραστηριότητες, χαρακτηριστικό το οποίο αποτελεί βασικό σημείο αναφοράς του πρωταθλητισμού. Οι δραστηριότητες κατά κατηγορία που περιλαμβάνονται σε αυτό το Αναλυτικό Πρόγραμμα, κατανέμονται ως εξής: το 75% αφορά αθλοπαιδιές και αγωνίσματα, το 12,5% προ-αγωνιστικές δραστηριότητες και προετοιμασία, ενώ το 12,5% επίσης αφορά ελληνικούς χορούς. Αθροιστικά το 87,5% των δραστηριοτήτων αφορά άμεσα ή έμμεσα αγωνίσματα και αθλοπαιδιές, ενώ μόλις το 12,5% των δραστηριοτήτων αφορά τη διδασκαλία ελληνικών χορών (βλ. σχετ. Πιν. 6).

Εν κατακλείδι, με το πρόγραμμα των Λυκείων στο οποίο μόλις αναφερθήκαμε, φαίνεται ότι η επιδίωξη της Πολιτείας για μετατροπή της σχολικής αυλής, σε εκκολαπτήριο παραγωγής πρωταθλητών, γίνεται πλέον απροκάλυπτα και θεσμοθετείται επισήμως. Σε συνδυασμό με τις ανάλογες νομοθετικές ρυθμίσεις της ίδιας περιόδου (μέσα της δεκαετίας του '80), στις οποίες έχουμε ήδη αναφερθεί, μπορούμε να συμπεράνουμε ότι αυτή τη χρονική στιγμή, σε επίπεδο επίσημων προθέσεων, κορυφώνεται η τάση εξαθλητισμού¹⁸⁴.

¹⁸⁴ Άλλωστε στην εισηγητική έκθεση τροπολογίας του άρθρου 3 του Ν.1351/83, που κατατίθεται με το Σ.Ν. «Για τη δομή και λειτουργία της Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης και άλλες διατάξεις»(Ν.1566/85) στις 30 Σεπτεμβρίου του 1985, αναφέρεται

Στα Αναλυτικά Προγράμματα που ακολούθησαν, αν και εξακολουθεί να υφίσταται η κυριαρχία των αθλημάτων, δε συναντάμε πλέον τόσο ξεκάθαρες προς τη κατεύθυνση του εξαθλητισμού αναφορές. Ο εξαθλητισμένος χαρακτήρας των προγραμμάτων αμβλύνεται σημαντικά, όχι τόσο σε επίπεδο περιεχομένου, αλλά σε επίπεδο σκοπών και επιδιώξεων. Τα αθλήματα, στα προγράμματα του 1988 για την πρωτοβάθμια και του 1990 για τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, παρουσιάζονται ως μέσο, και όχι σαν αυτοσκοπός. Πριν όμως περάσουμε σε μια συνολική θεώρηση, ας δούμε τα Αναλυτικά Προγράμματα του 1988 και του 1990, για να έχουμε μια ολοκληρωμένη εικόνα της περιόδου που εξετάζουμε.

Στο Αναλυτικό Πρόγραμμα της Φυσικής Αγωγής για το Δημοτικό Σχολείο του 1988¹⁸⁵, εξαρχής αναφέρεται ότι απευθύνεται όχι μόνο στη σωματική υπόσταση, αλλά συνολικά στην ύπαρξη των μαθητών. Η χρήση επομένως των σωματικών κινητικών δραστηριοτήτων απευθύνεται στο σώμα τους, αλλά ταυτοχρόνως διαμέσου αυτών στοχεύει και στη συνολική αγωγή της προσωπικότητάς τους.

Με βάση τη διευρυμένη αυτή έννοια της Φυσικής Αγωγής απορρέουν οι εξής στόχοι: Σωματικός-βιολογικός, πνευματικός, κινητικός-εκφραστικός, κοινωνικός-ηθικός. Σημειώνεται επίσης, ότι επαφίεται στους διδάσκοντες του μαθήματος σε ποιους από τους στόχους θα δίδεται προτεραιότητα και έμφαση. Αναφέρεται μάλιστα στις μεθοδολογικές οδηγίες ότι οι διάφορες τεχνικές της Φυσικής Αγωγής που διδάσκονται στα πλαίσια του μαθήματος «είναι μόνο τα εργαλεία...με σκοπό να υπηρετούν την επίτευξη καθαρά παιδαγωγικών σκοπών»¹⁸⁶.

Παρόλα αυτά στις μεθοδολογικές οδηγίες προστίθεται και η επισήμανση ότι, κατά τη διδασκαλία των αθλητικών δεξιοτήτων, πρέπει να λαμβάνονται υπόψη τα σχολικά πρωταθλήματα και τα τεστ, καθώς και οι ημερομηνίες διεξαγωγής τους, «διότι μέσω αυτών η πολιτεία θέλει να προωθήσει μια γενικότερη πολιτική στον τομέα της Φυσικής Αγωγής και του αθλητισμού, και ο καθηγητής φυσικής αγωγής έχει την υποχρέωση να συμβάλλει από τη θέση που βρίσκεται προς αυτή την κατεύθυνση»¹⁸⁷. Παρατηρείται επομένως μια ενδογενής αντίφαση ως προς τις επιδιώξεις της διδασκαλίας των αθλημάτων, καθώς ενώ αναφέρονται ως μέσο-

---

ρητά: «Υστερα από το ενδιαφέρον που δείχνει η πολιτεία για την ανάπτυξη του Αθλητισμού, ενδιαφέρον που με το σχέδιο νόμου που συζητείται επεκτείνεται νομοθετικά και στο σχολικό αθλητισμό, η χώρα μας προσελκύει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την οργάνωση και τη διεξαγωγή αγώνων και αθλητικών εκδηλώσεων». Βλέπουμε δηλαδή ότι ευθέως δηλώνεται τόσο η επιθυμία της επίσημης πολιτείας για ανάπτυξη του πρωταθλητισμού, όσο και η θεσμική επέκταση της επιδίωξης αυτής στο χώρο της εκπαίδευσης και ειδικότερα στο μάθημα της Φυσικής Αγωγής

¹⁸⁵ Βλ. σχετ. Αναλυτικό Πρόγραμμα και Οδηγίες για τη Διδασκαλία της Φυσικής Αγωγής του Δημοτικού Σχολείου, Αθήνα, 1988., στο Αυγερινός, Θ. 2000, *Διδακτική και Μεθοδική της Αθλητικής Αγωγής*, Αθήνα: εκδ. οίκος δεν αναφ., σ. 262-270.

¹⁸⁶ Στο ίδιο, σ. 265.

¹⁸⁷ Στο ίδιο, σ. 267.

εργαλείο αγωγής για τη διαμόρφωση της συνολικής προσωπικότητας των μαθητών, την ίδια στιγμή ως διδακτικό αντικείμενο συνδέονται με τον αγωνιστικό αθλητισμό. Η τοποθέτηση τους στο πλαίσιο της επίσημης πολιτικής του κράτους στο χώρο του αθλητισμού, καθιστά τη διδασκαλία τους αυτοσκοπό και αναιρεί σε σημαντικό βαθμό το ρόλο τους ως παιδαγωγικό μέσο. Όπως έχουμε ήδη αναφέρει, η διδακτική προσέγγιση μιας αθλητικής δεξιότητας διαφοροποιείται πλήρως όταν στοχεύει σε αγωνιστική συμμετοχή σε σχέση με την προσέγγιση της ως μέσο αγωγής (βάθος μάθησης αντί για πλάτος μάθησης, ιεραρχική κατάταξη και επιλεκτική μεταχείριση των μαθητών ανάλογα με τις επιδόσεις, ανάδειξη του ανταγωνισμού και της κυριαρχικής αντίληψης αντί για δημιουργική συνεργασία και συμμετοχική παρουσία της προσωπικότητας των μαθητών κ.α.).

Σε ό,τι αφορά το περιεχόμενο του Αναλυτικού Προγράμματος, οι έξι τάξεις του Δημοτικού σχολείου χωρίζονται σε τρεις κύκλους, οι τάξεις Α'-Β' στον πρώτο, οι τάξεις Γ'-Δ' στο δεύτερο, και οι τάξεις Ε' και Στ' στον τρίτο. Για τον πρώτο κύκλο περιλαμβάνονται δραστηριότητες αίσθησης χώρου/χρόνου-πλευρικής κίνησης-δυναμικής ισορροπίας-ρυθμού σε ποσοστό 62,5% του συνόλου των ωρών διδασκαλίας, παιχνίδια δρόμων, αλμάτων, ρίψεων σε ποσοστό 21,5%, αναπνευστικές ασκήσεις σε ποσοστό 6%, τεστ σε ποσοστό 6% και προετοιμασία της αθλητικής γιορτής σε ποσοστό 4%. Κατά κατηγορία δραστηριοτήτων οι αθλοπαιδιές και τα αγωνίσματα σε παιγνιώδη μορφή καταλαμβάνουν ποσοστό 21,5%, οι δραστηριότητες βασικής ψυχο-σωματικής προετοιμασίας το 72,5% και οι δοκιμασίες-τεστ το 6%. Για το δεύτερο κύκλο περιλαμβάνονται στο Αναλυτικό Πρόγραμμα, δραστηριότητες κινητικών δεξιοτήτων (ισορροπία-κιναίσθηση) σε ποσοστό του συνολικού αριθμού των ωρών διδασκαλίας 11,1%, ανάπτυξη φυσικών ικανοτήτων σε ποσοστό 24%, αθλοπαιδιές σε ποσοστό 18,5%, ορθοσωματικές ασκήσεις σε ποσοστό 14,8%, ενόργανη σε ποσοστό 7,4%, στίβος σε ποσοστό 11,1%, χορός σε ποσοστό 7,4%, και δοκιμασίες-τεστ σε ποσοστό 5,7%. Κατά κατηγορία δραστηριοτήτων οι αθλοπαιδιές και τα αγωνίσματα καταλαμβάνουν ποσοστό 61%, οι δραστηριότητες ψυχο-σωματικής προετοιμασίας το 33,3% και οι δοκιμασίες-τεστ το 5,7%. Τέλος, για τον τρίτο κύκλο καλαθοσφαίριση, πετοσφαίριση, χειροσφαίριση, ποδόσφαιρο σε ποσοστό του συνολικού αριθμού ωρών διδασκαλίας 68,5%, στίβος (δρόμοι, άλματα, ρίψεις) σε ποσοστό 11,1%, ενόργανη γυμναστική σε ποσοστό 13%, και ελληνικοί χοροί σε ποσοστό 7,4%. Κατά κατηγορία δραστηριοτήτων οι αθλοπαιδιές και τα αγωνίσματα καταλαμβάνουν ποσοστό 92,6% και οι λοιπές δραστηριότητες (ελληνικοί χοροί) το 7,4% (Βλ. σχετ. Πιν. 12-13). Παρατηρούμε στο Αναλυτικό Πρόγραμμα του Δημοτικού σχολείου του 1988, ότι όσο προχωρούν οι τάξεις, το ποσοστό της συμμετοχής των αθλοπαιδιών και των

αγωνισμάτων στο σύνολο των ωρών διδασκαλίας αυξάνεται δραματικά. Συγκεκριμένα από 21,5% για τις τάξεις του Α κύκλου, ανεβαίνει στο 61% για τις τάξεις του Β κύκλου και στο 92,6% για τις τάξεις του Γ κύκλου. Η παρατήρηση αυτή μας επιτρέπει να συμπεράνουμε, ότι η συνολική δόμηση του προγράμματος στοχεύει στην ανάπτυξη δεξιοτήτων που αφορούν τα αγωνίσματα και τις αθλοπαιδιές, αλλά και στο να γαλουχήσει τα παιδιά σε έναν συγκεκριμένο τρόπο διοχέτευσης των ικανοτήτων τους. Δηλαδή ο ρυθμός, οι ικανότητες κιναισθησης και ισορροπίας, η ανάπτυξη των φυσικών ικανοτήτων κ.α., είναι δομικά στοιχεία τα οποία μπορούν να αποτελέσουν τη βάση για πολλές διαφορετικές σωματικές δράσεις (π.χ. σωματο-γνωσία, πολλαπλή κινητική έκφραση, ψυχική και σωματική ισορροπία, διαθεματική προσέγγιση επίλυσης προβλημάτων, κ.λ.π.). Η λειτουργική προσαρμογή και έκφραση τους όμως, στις κινητικές δεξιότητες των αθλοπαιδιών και των αγωνισμάτων, τις 'εγκλωβίζει' σε μία μονοδιάστατη προοπτική αξιοποίησης τους. Το γεγονός αυτό μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι οι αθλοπαιδιές και τα αγωνίσματα παραμένουν στο επίκεντρο των Αναλυτικών Προγραμμάτων, όχι μόνο ως μορφή κινητικών δεξιοτήτων, αλλά και σαν ευρύτερη νοοτροπία αντίληψης ζωής και τρόπου δράσης εντός του κοινωνικού γίνεσθαι. Στο σημείο αυτό βρίσκεται και το επίκεντρο της κριτικής που ασκείται στον εξαθλητισμό, ως μορφής σχολικής σωματικής άσκησης. Ότι δηλαδή, προάγει έναν συγκεκριμένο τρόπο ιεραρχικής κατηγοριοποίησης των μελών της κοινωνίας, στη βάση ενός ανταγωνιστικού προτύπου επιδόσεων το οποίο λειτουργεί στην κονίστρα 'φυσικοποιημένων' ικανοτήτων.

Το 1990 εισάγονται στην εκπαίδευση τα νέα Αναλυτικά Προγράμματα του μαθήματος της Φυσικής Αγωγής για το Γυμνάσιο και το Λύκειο¹⁸⁸. Αν και σε αυτά παρατηρείται άμβλυνση του εξαθλητισμού, κυρίως σε επίπεδο στόχων, παρόλα αυτά παραμένουν αρκετά στοιχεία, ικανά να επιτρέψουν τη διατήρηση του κλίματος που είχε δρομολογηθεί από τα μέσα της δεκαετίας του '70 και έπειτα.

Εντός του Αναλυτικού Προγράμματος αναφέρεται ότι, «ο προσανατολισμός των νέων αναλυτικών προγραμμάτων είναι σαφέστατα αθλητικός»¹⁸⁹, ενώ οι συντάκτες του Αναλυτικού Προγράμματος αιτιολογώντας την ανάγκη εκμάθησης της βασικής

¹⁸⁸ ΥΠ.Ε.Π.Θ 1990, *Αναλυτικά Προγράμματα Φυσικής Αγωγής Γυμνασίου και Λυκείου. Οδηγίες Εφαρμογής στη διδασκαλία*, Αθήνα: Δ/ση Φυσικής Αγωγής. Η συντακτική Ομάδα αποτελούνταν από τους: Σκορδίλη, Ι., Πανταζή, Ν., Μουντάκη, Κ., Μπελίτσο, Π., και Σεραφειμίδη, Ι., στο: Σωτηριάδης, Αδάμ 1991, *Διδακτικές Σημειώσεις Διοίκησης & Οργάνωσης της Φυσικής Αγωγής και του Αθλητισμού*, Αθήνα: Πανεπιστήμιο Αθηνών. σ. 63-123.

¹⁸⁹ Στο ίδιο, στο: Ενημερωτικά στοιχεία για τις αρχές, το περιεχόμενο και την εφαρμογή των νέων αναλυτικών προγραμμάτων Φυσικής Αγωγής, σ. 67.

τεχνικής των κυριότερων αθλημάτων, αναφέρουν ότι αυτό γίνεται «με προοπτική οι μαθητές να βρουν το άθλημα που τους αρέσει ή τους ταιριάζει περισσότερο, ώστε αργότερα να ασχοληθούν με αυτό είτε για σπορ (ψυχαγωγία-αναζωογόνηση), είτε για πρωταθλητισμό (στο αθλητικό σχολείο ή αθλητικό σωματείο)»¹⁹⁰.

Οι στόχοι που αναφέρονται για το Γυμνάσιο και το Λύκειο είναι ο κινητικός-εκφραστικός, ο βιολογικός-υγιεινός, ο βιωματικός, ο κοινωνικός-ηθικός και ο πνευματικός-γνωστικός, ενώ τα διδασκόμενα αντικείμενα είναι καλαθοσφαίριση, πετοσφαίριση, χειροσφαίριση, ποδόσφαιρο, κλασικός αθλητισμός, ενόργανη-ρυθμική γυμναστική και παραδοσιακοί ελληνικοί χοροί.

Ενώ στο Γυμνάσιο όμως, όλα αυτά τα αντικείμενα διδάσκονται στους μαθητές, στο Λύκειο οι μαθητές επιλέγουν ένα από αυτά τα αντικείμενα, στο οποίο θα επιδίδονται για ένα ή περισσότερα τρίμηνα. Όπως αναφέρουν οι συντάκτες του Αναλυτικού Προγράμματος, «στο Γυμνάσιο οι μαθητές μαθαίνουν, ενώ στο Λύκειο κυρίως βελτιώνουν ότι έχουν μάθει»¹⁹¹.

Αναλυτικά για την Α΄ τάξη του Γυμνασίου το 44% του συνολικού αριθμού των ωρών διδασκαλίας καταλαμβάνουν οι αθλοπαιδιές, το 32% τα αγωνίσματα του στίβου και η ανάπτυξη της φυσικής κατάστασης των μαθητών-μαθητριών, το 9% η ενόργανη γυμναστική, το 7,5% οι ελληνικοί χοροί και το 7,5% επίσης οι αξιολογήσεις/τεστ. Για τη Β΄ Γυμνασίου το 52,5% των συνολικών ωρών διδασκαλίας αφορά τις αθλοπαιδιές, το 23,75% το στίβο και την ανάπτυξη της φυσικής κατάστασης, το 8,75% η ενόργανη γυμναστική και από 7,5% αφορά τους ελληνικούς χορούς και τις αξιολογήσεις/τεστ. Στο πρόγραμμα της Γ΄ Γυμνασίου το 47% των ωρών διδασκαλίας καταλαμβάνουν οι αθλοπαιδιές, το 26% ο στίβος και η βελτίωση της φυσικής κατάστασης, το 9,5% η ενόργανη γυμναστική, το 8% οι ελληνικοί χοροί και το 9,5% οι αξιολογήσεις/τεστ (Βλ. σχετ. Πιν. 8). Συνολικά στις ώρες διδασκαλίας και των τριών τάξεων του Γυμνασίου το 48% των ωρών αφιερώνεται στις αθλοπαιδιές, το 28% στο στίβο και τη φυσική κατάσταση των μαθητών-μαθητριών, το 8% στην ενόργανη γυμναστική, το 7% στους ελληνικού χορούς και το 7% επίσης στις αξιολογήσεις/τεστ (Βλ. σχετ. Πιν. 9). Κατά κατηγορία δραστηριοτήτων στις Α΄ και Β΄ Γυμνασίου το 85% των ωρών διδασκαλίας αφιερώνεται στις αθλοπαιδιές και στα αγωνίσματα, το 7,5% σε λοιπές δραστηριότητες και το 7,5% επίσης σε αξιολογήσεις/τεστ, ενώ μικρή διαφοροποίηση παρατηρείται στη Γ΄ Γυμνασίου όπου στις αθλοπαιδιές και στα

¹⁹⁰ Στο ίδιο, στο: Πρόλογος(Λόγοι που επέβαλαν τη σύνταξη των νέων αναλυτικών προγραμμάτων Φυσικής Αγωγής του Γυμνασίου και Λυκείου), σ. 63.

¹⁹¹ Στο ίδιο, σ. 64.

αγωνίσματα αφιερώνεται το 83% των συνολικών ωρών διδασκαλίας, το 7,5% σε λοιπές δραστηριότητες και το 9,5% σε αξιολογήσεις/τεστ (Βλ. σχετ. Πιν.10). Αθροιστικά και στις τρεις τάξεις του Γυμνασίου κατά κατηγορία δραστηριοτήτων, το 84,5% των συνολικών ωρών διδασκαλίας αφορά τις αθλοπαιδιές και τα αγωνίσματα, το 7,5% λοιπές δραστηριότητες και το 8% αξιολογήσεις/τεστ (Βλ. σχετ. Πιν. 11). Στο Αναλυτικό Πρόγραμμα του Λυκείου δεν αναφέρονται συγκεκριμένες ώρες διδασκαλίας για κάθε διδακτικό αντικείμενο. Η σχετική συχνότητα όμως των δραστηριοτήτων του Αναλυτικού Προγράμματος κατά κατηγορία, μας δίνει σε σημαντικό βαθμό τον προσανατολισμό του μαθήματος. Συγκεκριμένα και στις τρεις τάξεις του Λυκείου το 87,5% των αναφερόμενων δραστηριοτήτων αφορά αθλοπαιδιές και αγωνίσματα, ενώ το 12,5% ελληνικούς χορούς (Βλ. σχετ. Πιν.7).

Η αναλυτική παρουσίαση των δραστηριοτήτων στο Γυμνάσιο και των ωρών που καταλαμβάνουν αυτές κατά κατηγορία στο σύνολο, φανερώνει την καθολική επικράτηση των αθλοπαιδιών και των αγωνισμάτων στο μάθημα της Φυσικής Αγωγής. Μάλιστα, το 'βάρος' των αριθμών είναι τέτοιο, που δεν αφήνει περιθώρια αμφισβήτησης σχετικά με την ποσοτική επικράτηση τους ως κυρίαρχη μορφή σωματικής δραστηριότητας που προτείνεται στο Αναλυτικό Πρόγραμμα του μαθήματος. Σε ανάλογη διαπίστωση καταλήγουμε και σε ό,τι αφορά το Αναλυτικό Πρόγραμμα του Λυκείου. Το ερώτημα που παραμένει είναι εάν και σε μια ποιοτική διερεύνηση των αναφορών των Αναλυτικών Προγραμμάτων των Γυμνασίων και Λυκείων, παρουσιάζεται αντιστοιχία με την ποσοτικά διαβεβαιωμένη καθολική επικράτηση των αθλημάτων. Για να απαντήσουμε στο ερώτημα αυτό με απόλυτη βεβαιότητα θα έπρεπε να έχουμε εμπειρικά δεδομένα από την εφαρμογή των Αναλυτικών Προγραμμάτων στη σχολική πράξη των Γυμνασίων και Λυκείων. Η απουσία τέτοιων δεδομένων, μας οδηγεί στο να στρέψουμε το ενδιαφέρον μας σε επιμέρους αναφορές των Αναλυτικών Προγραμμάτων, οι οποίες μας βοηθούν να αναδείξουμε ποιοτικά στοιχεία του προγράμματος, στοιχεία που ενδεχομένως να αποκαλύπτουν έναν χαρακτήρα εξαθλητισμού στο μάθημα της Φυσικής Αγωγής στα Αναλυτικά Προγράμματα της Μέσης Εκπαίδευσης.

Ενδεικτικό στοιχείο, ότι στις προθέσεις των συντακτών των Αναλυτικών Προγραμμάτων της Φυσικής Αγωγής υπολανθάνει ένας χαρακτήρας εξαθλητισμού, αποτελεί το γεγονός ότι στην αναφορά που γίνεται για την επιλογή αθλημάτων από τους μαθητές του Λυκείου αναφέρεται: «Σε περίπτωση κατά την οποία ένας μεγάλος αριθμός μαθητών επιλέξει το ίδιο αντικείμενο και οι εγκαταστάσεις δεν επαρκούν, προτεραιότητα έχουν στο πρώτο τρίμηνο οι μαθητές εκείνοι που θα εκπροσωπήσουν

το τμήμα, την τάξη και το σχολείο στο άθλημα αυτό κατά το εσωτερικό και διασχολικό πρωτάθλημα»¹⁹².

Σίγουρα αυτό το κριτήριο συμμετοχής δεν συνάδει προς τις παιδαγωγικές αρχές, αλλά ούτε και με αυτές της ισονομίας και του δικαίου. Είναι φανερό ότι θέτει σε προτεραιότητα καθαρά αγωνιστικά κριτήρια, τα οποία αντιβαίνουν προς τις επιδιώξεις του σχολείου και τους στόχους του προγράμματος της σχολικής φυσικής αγωγής, όπως τουλάχιστον αυτά εκφράζονται επισήμως. Φανερώνει με άλλα λόγια, όπως και σε προηγούμενο σημείο επισημίναμε, μια ενδογενή αντίφαση του Αναλυτικού Προγράμματος ανάμεσα στις προθέσεις που διατυπώνονται και στις πρακτικές που προτείνονται.

Επιπλέον πολύ συχνά, στις μεθοδολογικές-διδασκτικές οδηγίες προς τους διδάσκοντες, αναφέρεται η «επανάληψη-τελειοποίηση» στοιχείων τεχνικής αθλημάτων, που είχαν ήδη διδαχθεί σε προηγούμενες τάξεις, στοιχείο το οποίο όπως σε προηγούμενο σημείο έχουμε αναλυτικά αναφερθεί παραπέμπει στον αγωνιστικό αθλητισμό. Επίσης υπάρχει η προτροπή, για καλλιέργεια της δυνατότητας των μαθητών να συμμετέχουν σε αθλητικούς αγώνες, στοιχείο που στο αναλυτικό πρόγραμμα, προάγεται με τη διεξαγωγή αγώνων σε όλα τα διδασκόμενα αντικείμενα με πλήρη τεχνική και σε κανονικές αγωνιστικές συνθήκες.

Ακόμη, χαρακτηριστικός των προθέσεων που υπολανθάνουν σε αυτά τα Αναλυτικά Προγράμματα, είναι ο τρόπος αξιολόγησης των μαθητών-μαθητριών που προτείνεται για το μάθημα της Φυσικής Αγωγής. Συγκεκριμένα, η αξιολόγηση των μαθητών γίνεται με βάση την εξέταση τους σε συγκεκριμένες φυσικές ικανότητες (ταχύτητας, ευλυγισίας, δύναμης, αντοχής), και στις τεχνικές αθλητικές δεξιότητες που διδάχτηκαν στο τρίμηνο. Επιπρόσθετα, σε ποσοστό 40% για το Γυμνάσιο και 50% για το Λύκειο βαθμολογούνται και οι παράγοντες της προσπάθειας, του ενδιαφέροντος και των παρουσιών. Η βαθμολόγηση των επιδόσεων στις φυσικές ικανότητες και στην τεχνική απόδοση των αθλημάτων, θέτει σε αμφισβήτηση τους στόχους των Αναλυτικών Προγραμμάτων στους οποίους αναφερθήκαμε στην αρχή. Όταν οι μαθητές π.χ. βαθμολογούνται με βάση τον αριθμό των επαναλήψεων των κοιλιακών μυών τους στη μονάδα του χρόνου, ή την επίδοσή τους στους δρόμους ταχύτητας, είναι δύσκολο να γίνει κατανοητό πώς μια τέτοια πρακτική συνάδει με τον κινητικό-εκφραστικό, το βιωματικό, τον κοινωνικό-ηθικό και τον πνευματικό-γνωστικό στόχο. Πώς γίνεται δηλαδή οι βιολογικά καθορισμένες παράμετροι που καθορίζουν τις επιδόσεις, να γίνονται βασικό κριτήριο αξιολόγησης σε ένα μάθημα που εξαρχής θέτει τις σωματικές δραστηριότητες ως μέσο επίτευξης παιδαγωγικών

---

¹⁹² Στο ίδιο, στο: Αναλυτικό Πρόγραμμα Φυσικής Αγωγής Λυκείου, σ. 88.

σκοπών, και επομένως απευθύνεται στις στοχεύσεις του σε σύνθετους και σε μεγάλο βαθμό κοινωνικά προσδιορισμένους βιωματικούς, ηθικούς και μαθησιακούς στόχους.

Στο σημείο αυτό υπάρχει επίσης και μια έμφυλη διάσταση. Η τοποθέτηση των επιδόσεων και της εν γένει αθλητικής απόδοσης (τεχνικής-τακτικής), ως κεντρικών κριτηρίων αξιολόγησης του μαθητικού δυναμικού, σημαίνει αυτομάτως ότι υπογραμμίζεται η πρωτοκαθεδρία των αγοριών έναντι των κοριτσιών, μια και τα αγόρια υπερτερούν σαφώς σε απόλυτες συγκρίσεις σε αυτόν τον τομέα. Βέβαια, η βαθμολογία –επισήμως τουλάχιστον-δεν στηρίζεται στις απόλυτες συγκρίσεις, αλλά στις σχετικές συγκρίσεις κατά φύλο. Εκείνο όμως που εξακολουθεί να ισχύει, είναι ότι καθώς τίθεται ως κυρίαρχο κριτήριο αξιολόγησης η επίδοση, εγγράφεται στη συνείδηση του μαθητικού δυναμικού η υπερίσχυση συνολικά του ανδρικού έναντι του γυναικείου φύλου. Έτσι όταν για παράδειγμα, η άριστη βαθμολογία στο δρόμο ταχύτητας 30 μέτρων για τα αγόρια είναι τα 4,5 δευτερόλεπτα και για τα κορίτσια τα 6 δευτερόλεπτα, αυτομάτως το ανδρικό φύλο τίθεται συνολικά σε θέση ισχύος και το γυναικείο φύλο σε θέση αδυναμίας, καθώς γίνεται αποδεκτή ως ‘φυσιολογική’ η θέση κυριαρχίας των αγοριών σε θέματα που σχετίζονται με τις αμιγώς, βιολογικές όπως χαρακτηρίζονται, παραμέτρους. Εάν όμως, τα κριτήρια αξιολόγησης που κυριαρχούσαν σχετίζονταν με ικανότητες όπως η δημιουργικότητα, η επιδεξιότητα, η ομαδικότητα, η φαντασία, η επιμονή, η προσαρμοστικότητα στις απαιτήσεις της άσκησης κ.τ.λ., τότε το πλαίσιο αξιολόγησης δεν θα χαρακτηριζόταν από αυτή την ανισορροπία ανάμεσα στα φύλα. Αναπαράγονται επομένως με τον τρόπο αυτό, τα στερεότυπα περί ισχυρού και αδύναμου φύλου, με όλα τα επακόλουθα που τα συνοδεύουν. Ανάλογη επίδραση στη διαμόρφωση των έμφυλων αντιλήψεων, η οποία πηγάζει από την ίδια τη δόμηση του περιεχομένου τους, μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι χαρακτηρίζει γενικότερα τα Αναλυτικά Προγράμματα. Αυτό προκύπτει καθώς θέτουν σε κυρίαρχη θέση στο περιεχόμενο τους τα αγωνίσματα και τις αθλοπαιδιές, προκρίνοντας κατά τη διδασκαλία τους τον ανταγωνισμό και την κυριαρχία των ‘καλύτερων’, ενώ ταυτόχρονα κρατούν πολιτική ‘ίσων αποστάσεων’ ανάμεσα στα δύο φύλα(δεν παρατηρήθηκαν αξιοσημείωτες αναφορές από τους συντάκτες, που να κάνουν διάκριση μεταξύ των δύο φύλων), πρακτική η οποία κατά τεκμήριο ευνοεί τους ισχυρότερους. Επομένως, αυθαίρετα θέτουν σε απόλυτη ισχύ ένα σύστημα αξιών(ο πιο γρήγορος, ο πιο δυνατός, ο περισσότερο αποτελεσματικός κ.τ.λ.), το οποίο εκ προοιμίου προάγει και αναπαράγει τα έμφυλα στερεότυπα. Όπως αναφέρει σχετικά η Άνη Χρόνη, αν και αρχικά η συμμετοχή μεικτών τάξεων στο μάθημα της φυσικής Αγωγής θεωρήθηκε ότι θα προωθούσε «την ισότητα των ευκαιριών στα δύο φύλα

[σύντομα διαπιστώθηκε] ότι η διδασκαλία της Φυσικής Αγωγής τόσο σε μεικτά όσο και μεμονωμένα τμήματα αγοριών και κοριτσιών υλοποιείται με στερεότυπα κοινωνικού φύλου»¹⁹³. Αυτό συνέβη καθώς η «μεικτή διδασκαλία ενίσχυσε τη σημαντικότητα του φύλου και συχνά ενδυνάμωσε αντί να εξασθενίσει τις ανισότητες μεταξύ των δύο φύλων. Ερευνητικά έχει καταγραφεί ότι τα αγόρια κυριαρχούν στα μεικτά τμήματα λεκτικά και κινητικά...[με αποτέλεσμα τα κορίτσια να μένουν] στο περιθώριο μειώνοντας έτσι τη συμμετοχή τους. Συνεπώς, η κυρίαρχη κουλτούρα σε αυτό το μαθησιακό περιβάλλον ευνοεί τις ‘παραδοσιακές ανδρικές αξίες’ αναφορικά με το σωματότυπο, παρά τη μεικτή διδασκαλία που πραγματοποιείται»¹⁹⁴.

Ενδεικτική της βαθύτερης νοοτροπίας και των προθέσεων που επικρατούν σε αυτά τα Αναλυτικά Προγράμματα, είναι και η επισήμανση στο τέλος του κεφαλαίου οδηγιών για την αξιολόγηση-βαθμολόγηση των μαθητών. Σύμφωνα με αυτήν «οι μαθητές που έχουν επιδόσεις ή ανήκουν σε ομάδες του σχολείου, των Μ.Ο.Α., των εξωσχολικών σωματείων κ.α., θα πρέπει να τυχαίνουν ιδιαίτερης βαθμολογικής μεταχείρισης- έστω κι αν σ’ ένα αντικείμενο ενός τριμήνου κάπως υστερούν...»¹⁹⁵. Είναι προφανές ότι αν και οι προθέσεις των συντακτών των Αναλυτικών Προγραμμάτων του 1990 για τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, δείχνουν μια τάση αποκόλλησης από τη λογική του εξαθλητισμού, στις πρακτικές που προτείνουν διαφαίνεται ότι είναι δύσκολο να απομακρυνθούν από αυτήν.

Επιχειρώντας μια συνολική αποτίμηση των Αναλυτικών Προγραμμάτων Φυσικής Αγωγής για τη χρονική περίοδο που εξετάσαμε (1974-1990), θα λέγαμε ότι αυτά μπορούμε να τα χωρίσουμε σε δύο υπό-περιόδους. Η πρώτη περιλαμβάνει τα Αναλυτικά Προγράμματα από το 1977 έως και το 1985, και η δεύτερη τα Αναλυτικά Προγράμματα του 1988 και του 1990.

Για τα Αναλυτικά Προγράμματα που αφορούν την πρώτη υπό-περίοδο, θα λέγαμε ότι σημειώνεται μια προοδευτική ενίσχυση του εξαθλητισμένου χαρακτήρα τους, η οποία κορυφώνεται στα Αναλυτικά Προγράμματα του 1985. Σε γενικές γραμμές μπορούμε να συμπεράνουμε:

α) Οριστική και επίσημη κατάργηση της παιδαγωγικής-συναισθητικής γυμναστικής, αλλά και απαλοιφή ή ελαχιστοποίηση άλλων παραδοσιακών μορφών σωματικής αγωγής που βρίσκονταν πριν σε ισχύ

β) ολοκληρωτική διείσδυση των αθλημάτων

¹⁹³ Βλ.σχετ. στο: Χρόνη, Άνη 2006, «Ισότητα & Ισοτιμία στον Αθλητισμό: Εκπαίδευση Προπονητών & Καθηγητών Φυσικής Αγωγής σε Θέματα Φύλου», *Σύγχρονα Θέματα*, 94 (Ιούλιος-Σεπτέμβριος 2006), σ.87.

¹⁹⁴ Στο ίδιο, σ. 87.

¹⁹⁵ Βλ. σχετ. ΥΠ.Ε.Π.Θ 1990, ό.π., στο: Οδηγίες Εφαρμογής του Αναλυτικού Προγράμματος και Οργάνωσης της Διδασκαλίας των Διδακτέων Θεμάτων, σ. 122.

γ) επίσημη υιοθέτηση της νοοτροπίας και των μεθόδων του ανταγωνιστικού αθλητισμού/πρωταθλητισμού, στα πρότυπα του σωματειακού αθλητισμού

δ) σαφής αποτύπωση της επιδίωξης από την επίσημη πολιτεία για ‘παραγωγή’ πρωταθλητών.

Με λίγα λόγια, σε επίπεδο προθέσεων σαφής τάση ‘εξαθλητισμού’ της σχολικής Φυσικής Αγωγής

Στα αναλυτικά προγράμματα του 1988 για το Δημοτικό και του 1990 για το Γυμνάσιο και το Λύκειο (της δεύτερης υπο-περιόδου), διαπιστώνουμε ότι σε γενικές γραμμές παρατηρείται μια αξιοσημείωτη άμβλυνση του εξαθλητισμού, υπάρχουν όμως ακόμη αρκετά σημεία, όπως αναφερθήκαμε αναλυτικά, που μας επιτρέπουν να διακρίνουμε, την υπολανθάνουσα έστω, διατήρηση του στη σχολική Φυσική Αγωγή. Αν και σε επίπεδο στόχων και ευρύτερης φιλοσοφίας που τα διέπει, τα Αναλυτικά Προγράμματα της δεύτερης υπο-περιόδου φαίνεται ότι τοποθετούν τη σχολική Φυσική Αγωγή πιο κοντά στους στόχους της αγωγής και τις αρχές της παιδαγωγικής, παρόλα αυτά δε μπορούν να αποκολληθούν ολοκληρωτικά από τα βάρη του παρελθόντος¹⁹⁶.

Από τα παραπάνω προκύπτει ότι από τις αρχές της δεκαετίας του ’90 και μετά, ο εξαθλητισμένος χαρακτήρας της σχολικής Φυσικής Αγωγής, που είχε φτάσει στην πλήρη έκφραση του στα Αναλυτικά Προγράμματα των μέσων της δεκαετίας του ’80, αρχίζει προοδευτικά να φθίνει. Η διαφοροποίηση αυτή από το 1990 και έπειτα, κατά πάσα πιθανότητα, συνδέεται με τρεις παράγοντες:

Πρώτον, με την ίδρυση των αθλητικών σχολείων το 1988, όπου μεταφέρθηκε σε αυτά κυρίως το βάρος της παραγωγής πρωταθλητών διαμέσου του σχολικού αθλητισμού.

Δεύτερον, με τη δυσκολία εφαρμογής – μερικώς τουλάχιστον- των περιεχομένων των Αναλυτικών Προγραμμάτων στο πεδίο της σχολικής πραγματικότητας, αλλά και τις δυσκολίες στην εφαρμογή σημαντικών σχετικών νομοθετικών ρυθμίσεων¹⁹⁷.

Τρίτον, η άμβλυνση του εξαθλητισμένου χαρακτήρα του μαθήματος της Φυσικής Αγωγής στην εκπαίδευση από τα τέλη της δεκαετίας του ’80 και έπειτα, συνδέεται επίσης και με τη νοοτροπία των ανθρώπων, η οποία στα τέλη της δεκαετίας του ’80 και στις αρχές του ’90 έχει πια αλλάξει κατά πολύ. Ο αθλητισμός ως δραστηριότητα

¹⁹⁶ Αυτά βέβαια ισχύουν σε επίπεδο επίσημων στόχων και επιδιώξεων, μια και στη σχολική πράξη ο εξαθλητισμός διατηρείται ακόμη και σήμερα ακμαίος. Αυτό όμως είναι αντικείμενο μιας άλλης μελέτης.

¹⁹⁷ Χαρακτηριστικά παραδείγματα των δυσκολιών στην εφαρμογή των νομοθετικών ρυθμίσεων που θέσπισε η πολιτεία σε ότι αφορά το σχολικό αθλητισμό, αποτελούν οι Μαθητικοί Όμιλοι Αθλημάτων (Μ.Ο.Α.), οι απογευματινές εκτός ωρολογίου προγράμματος αθλητικές δραστηριότητες, οι αθλητικές γιορτές στο τέλος του έτους, κ.α. Οι θεσμοί αυτοί, λειτούργησαν ελάχιστα ή και καθόλου, με αποτέλεσμα στην πράξη να καταργηθούν.

έχει πλέον καταξιωθεί στις συνειδήσεις, δεν είναι πλέον τόσο απαραίτητος ο νομιμοποιητικός μανδύας του σχολείου για να ασχοληθούν τα παιδιά με τον πρωταθλητισμό, τα οποία πλέον όταν έχουν τέτοιου είδους επιδιώξεις, εύκολα μπορούν να απευθύνονται στα αθλητικά σωματεία.

Σε ότι αφορά το δεύτερο παράγοντα, που αναφέρεται στη δυσκολία εφαρμογής των προβλεπόμενων στα Αναλυτικά Προγράμματα, είναι σημαντικό να επιχειρήσουμε μια αναφορά στις αιτίες¹⁹⁸. Συγκεκριμένα τα διδακτικά αντικείμενα και οι στόχοι των Αναλυτικών Προγραμμάτων, ήταν αδύνατο να εφαρμοστούν με πιστότητα εντός της σχολικής Φυσικής Αγωγής εξαιτίας των παρακάτω λόγων:

Ύπαρξη σημαντικών ελλείψεων υλικοτεχνικής υποδομής σε ό,τι αφορά το μάθημα της Φυσικής Αγωγής. Το μάθημα κατά κανόνα (ακόμη και σήμερα συμβαίνει αυτό με ελάχιστες εξαιρέσεις) διεξάγεται στη σχολική αυλή όπου στις καλύτερες περιπτώσεις υπάρχουν δύο ‘μπασκέτες’ και ένα ‘φιλέ’ πετοσφαίρισης).

Υπερβολικά αισιόδοξες επιδιώξεις των συντακτών των Αναλυτικών Προγραμμάτων, που οδήγησαν σε υπερφόρτωση των προγραμμάτων σε διδακτικά αντικείμενα, τα οποία επιπλέον εμπεριείχαν δεξιότητες με υπερβολικό βαθμό δυσκολίας, δεδομένα που απείχαν κατά πολύ από το επίπεδο ικανοτήτων των μαθητών.

Περιορισμένος αριθμός ωρών διδασκαλίας, αφού στο Γυμνάσιο προβλέπονταν 2 διδακτικές ώρες των 40 λεπτών εβδομαδιαίως και για το Λύκειο 1 ώρα των 40 λεπτών εβδομαδιαίως. Η ανεπάρκεια αυτών των διδακτικών ωρών γίνεται εμφανής, εάν λάβουμε υπόψη μας ότι για να παρατηρηθούν ευεργετικές προσαρμογές από την άθληση στους ασκούμενους, απαιτούνται σύμφωνα με τα δεδομένα της εργοφυσιολογίας κατ’ ελάχιστο 3 προπονήσεις εβδομαδιαίως, διάρκειας 60-90 λεπτών η κάθε μια¹⁹⁹.

Ανομοιογένεια ως προς το επίπεδο αθλητικών ικανοτήτων του μαθητικού δυναμικού. Οι ακραίες διαφοροποιήσεις ως προς το επίπεδο αθλητικών ικανοτήτων μεταξύ των μαθητών είναι απολύτως φυσιολογικό και αναμενόμενο, αφού συμμετέχουν όλοι στο μάθημα της Φυσικής Αγωγής χωρίς κάποιο κριτήριο επιλογής. Το στοιχείο αυτό αποκτά ιδιαίτερη σημασία, εάν λάβουμε υπόψη ότι τα

¹⁹⁸ Οι αιτίες αυτές που αναφέρονται, αποτελούν προσωπικές εκτιμήσεις από τη μακροχρόνια ενασχόληση μου στο χώρο της σχολικής Φυσικής Αγωγής. Επομένως, όπως είναι φυσικό, δεν έχουν στόχο να καλύψουν με εγκυρότητα και πληρότητα το ζήτημα. Κυρίως αναφέρονται με σκοπό να εισάγουν μια κατεύθυνση προβληματισμού, σε ένα θέμα το οποίο χρήζει συστηματικής εμπειρικής έρευνας.

¹⁹⁹ Βλ. σχετ. στο Κλεισούρας Βασίλης, Αθήνα 1990, Εκδ. Συμμετρία, Εργοφυσιολογία: Φυσιολογική Βάση της Μυϊκής Προσπάθειας, Κεφ. Προπόνηση και Βιολογικές Προσαρμογές, σ. 384-440.

προπονητικά ερεθίσματα προς τους αθλούμενους πρέπει να είναι εξατομικευμένα, αποτέλεσμα προσαρμογής στις ιδιαίτερες ικανότητες τους.

Επηρέασαν ακόμη την αποτελεσματικότητα εφαρμογής των νέων Αναλυτικών Προγραμμάτων, οι διαφορετικές αντιλήψεις των διδασκόντων σε σχέση με τις επιδιώξεις του μαθήματος, στοιχείο που σχετίζεται με το διαφορετικό υπόβαθρο εκπαίδευσης τους (μια και οι ηλικιακές διαφορές τους σημαίνουν δραματικές διαφοροποιήσεις στο περιεχόμενο και τις επιδιώξεις των σπουδών τους-όπως θα δούμε και στα προγράμματα σπουδών των σχολών εκπαίδευσης των γυμναστών που θα εξετάσουμε αμέσως μετά-). Τέλος στις δυσχέρειες εφαρμογής των προβλεπόμενων στα Αναλυτικά προγράμματα, συνέβαλαν η αδυναμία του Υπουργείου Παιδείας να καλύψει ομοιόμορφα σε ό,τι αφορά τις συνθήκες υλικοτεχνικής υποδομής όλα τα σχολεία της χώρας, και οι ποικίλες συνθήκες που επικρατούν στις περιοχές της, εξαιτίας των διαφορών στη νοοτροπία, τις κλιματολογικές συνθήκες, το βαθμό ανάπτυξης κ.α.²⁰⁰, .

---

²⁰⁰ Σχετική αναφορά γίνεται από τους συντάκτες των Αναλυτικών Προγραμμάτων Γυμνασίου και Λυκείου του 1990, σύμφωνα με τους οποίους οι λόγοι που επιβάλλουν την εισαγωγή τους μεταξύ άλλων είναι: «οι παρενέργειες και παραλείψεις που παρατηρήθηκαν στα παλαιότερα αναλυτικά προγράμματα (π.χ. διδακτική αναρχία από τη μεγάλη και ανεφάρμοστη διδακτέα ύλη, έλλειψη ενιαίου προγραμματισμού και βαθμολογίας κατά τρίμηνο, πολλοί γενικοί και ασαφείς γυμναστικοί στόχοι κ.α.)...», Βλ. σχετ. στο: ΥΠ.Ε.Π.Θ 1990, *Αναλυτικά Προγράμματα Φυσικής Αγωγής Γυμνασίου και Λυκείου. Οδηγίες Εφαρμογής στη διδασκαλία*, Αθήνα: Δ/νση Φυσικής Αγωγής. Η συντακτική Ομάδα αποτελούνταν από τους: Σκορδίλη, Ι., Πανταζή, Ν., Μουντάκη, Κ., Μπελίτσο, Π., και Σεραφειμίδα, Ι., στο: Σωτηριάδης, Αδάμ 1991, *Διδακτικές Σημειώσεις Διοίκησης & Οργάνωσης της Φυσικής Αγωγής και του Αθλητισμού*, Αθήνα: Πανεπιστήμιο Αθηνών, στο: Πρόλογος(Λόγοι που επέβαλαν τη σύνταξη των νέων αναλυτικών προγραμμάτων Φυσικής Αγωγής του Γυμνασίου και Λυκείου), σ. 63.

3. ΣΧΟΛΕΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΓΥΜΝΑΣΤΩΝ

Σημαντικό είναι να διερευνήσουμε και τις εξελίξεις στις σχολές εκπαίδευσης των καθηγητών φυσικής αγωγής, εντός των ορίων της χρονικής περιόδου που εξετάζουμε. Η διερεύνηση μας αφορά τόσο τις θεσμικές μεταρρυθμίσεις, όσο και τις διαφοροποιήσεις του προγράμματος σπουδών. Το ερώτημα μας είναι κατά πόσο αποτυπώνονται σε αυτά οι εξελίξεις της περιόδου, στον αθλητισμό γενικά, αλλά και στο χώρο της σχολικής Φυσικής Αγωγής ειδικότερα.

Αν και σχετικά με τις θεσμικές μεταρρυθμίσεις στην Εθνική Ακαδημία Σωματικής Αγωγής (Ε.Α.Σ.Α.) και το παράρτημα της στη Θεσσαλονίκη, αναφερθήκαμε πιο πριν στις νομοθετικές παρεμβάσεις, μπορούμε εδώ συνοπτικά να αναφέρουμε ότι: Το 1975 αυξάνονται από 3 σε 4 τα έτη φοιτήσεως στην Ε.Α.Σ.Α., ενώ ορίζεται ως υποχρεωτική για όλους τους φοιτητές και τις φοιτήτριες η παρακολούθηση ειδικότητας. Το 1982 (βλ.σχετ. και Υποσημ. 121), ιδρύθηκαν στα πανεπιστήμια Αθηνών και Θεσσαλονίκης τα Τμήματα Επιστήμης Φυσικής Αγωγής και Αθλητισμού (Τ.Ε.Φ.Α.Α.), ενώ το 1983 η Ε.Α.Σ.Α. Αθηνών και το παράρτημα της Θεσσαλονίκης εντάχθηκαν στα αντίστοιχα Πανεπιστήμια ως τμήματα. Επίσης το 1983 με το Π.Δ. 465/1983 ιδρύεται το Τ.Ε.Φ.Α.Α. του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης, με έδρα την Κομοτηνή, ενώ το 1986 αρχίζει τη λειτουργία του το Τ.Ε.Φ.Α.Α. Σερρών ως παράρτημα του Τ.Ε.Φ.Α.Α. Θεσσαλονίκης. Τέλος το 1994 με το Π.Δ. 177/93, αρχίζει τη λειτουργία του το Τ.Ε.Φ.Α.Α. του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας με έδρα τα Τρίκαλα.

Η αναβάθμιση των σχολών εκπαίδευσης των γυμναστών με τη μετατροπή τους σε Πανεπιστημιακά Τμήματα, είναι ενδεικτική αφενός του συνεχώς αυξανόμενου ενδιαφέροντος της επίσημης Πολιτείας -αλλά και της κοινωνίας- για θέματα αθλητισμού, ενώ αφετέρου δείχνει και την διαφοροποίηση ως προς τις προσδοκίες σχετικά με τις γνώσεις των αποφοίτων.

Προκειμένου να γίνει αντιληπτή η όποια διαφοροποίηση συνέβη στις σχολές εκπαίδευσης των γυμναστών κατά την περίοδο που εξετάζουμε, κρίνεται σκόπιμο να παραθέσουμε τα προγράμματα σπουδών της Ε.Α.Σ.Α. από το 1960 μέχρι και το 1978, χρονιά που καταχωρήθηκε στο Φ.Ε.Κ. το τελευταίο πρόγραμμα σπουδών της σχολής, πριν την ανωτατοποίηση της και την μετονομασία της σε Τ.Ε.Φ.Α.Α. Να σημειώσουμε ότι το πρόγραμμα σπουδών της Ε.Α.Σ.Α. Αθηνών, ακολουθούσε και η Ε.Α.Σ.Α. Θεσσαλονίκης η οποία λειτουργούσε σαν παράρτημα της Αθηνών. Για τις

ανάγκες διερεύνησης του θέματος που εξετάζουμε, τα μαθήματα του προγράμματος σπουδών έχουν κατηγοριοποιηθεί ως εξής: Παιδαγωγικής κατεύθυνσης, αθλοπαιδιές, λοιπά αθλήματα-αγωνίσματα, προπονητικής κατεύθυνσης, άλλα μαθήματα. Αυτή η επιλογή γίνεται, γιατί το στοιχείο που κυρίως μας ενδιαφέρει να εξετάσουμε, είναι εάν από τις αρχές της δεκαετίας του '70 και έπειτα υπήρξε διαφοροποίηση ως προς τη βαρύτητα που καταλάμβαναν τα αγωνίσματα και οι αθλοπαιδιές στο πρόγραμμα σπουδών των σχολών εκπαίδευσης των γυμναστών. Εάν διαπιστώσουμε κάτι τέτοιο, τότε μπορούμε να συμπεράνουμε ότι το ζήτημα του εξαθλητισμού που μας ενδιαφέρει για τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο, αντικατοπτρίζεται και στο πρόγραμμα σπουδών των σχολών που εκπαιδεύονταν οι γυμναστές. Επομένως είναι εύλογο μια τέτοια νοοτροπία και αντίληψη σχετικά με τη Φυσική Αγωγή, να διοχετεύεται και στη διδασκαλία του μαθήματος της γυμναστικής στην εκπαίδευση. Ας δούμε όμως αναλυτικά, την ποσοστιαία κατανομή των κατηγοριών μαθημάτων της Ε.Α.Σ.Α. στα προγράμματα σπουδών από το 1960 έως και το 1978.

Στο πρόγραμμα σπουδών του 1960 οι αθλοπαιδιές καταλαμβάνουν το 8,6% του συνολικού αριθμού των ωρών διδασκαλίας, τα αθλήματα-αγωνίσματα το 23,8%, τα μαθήματα προπονητικής κατεύθυνσης το 1,9%, τα μαθήματα παιδαγωγικής κατεύθυνσης το 14,3% και τα λοιπά μαθήματα γενικού ενδιαφέροντος το 51,3%. Αθροιστικά οι τρεις κατηγορίες που κατά τεκμήριο δεικνύουν τη βαρύτητα που καταλαμβάνει στο πρόγραμμα της σχολής ο αγωνιστικός αθλητισμός, δηλαδή οι αθλοπαιδιές, τα αθλήματα-αγωνίσματα και τα μαθήματα προπονητικής κατεύθυνσης έχουν ποσοστό 34,4% (Βλ. σχετ. Πιν.14 και Διάγραμμα 1).

Στο πρόγραμμα σπουδών του 1966 οι αθλοπαιδιές καταλαμβάνουν το 9,9% του συνολικού αριθμού των ωρών διδασκαλίας, τα αθλήματα-αγωνίσματα το 34,9%, τα μαθήματα προπονητικής κατεύθυνσης το 1,7%, τα μαθήματα παιδαγωγικής κατεύθυνσης το 12,9% και τα λοιπά μαθήματα γενικού ενδιαφέροντος το 40,6%. Αθροιστικά οι αθλοπαιδιές, τα αθλήματα-αγωνίσματα και τα μαθήματα προπονητικής κατεύθυνσης έχουν ποσοστό 46,5% (Βλ. σχετ. Πιν.14 και Διάγραμμα 1).

Στο πρόγραμμα σπουδών του 1972 οι αθλοπαιδιές καταλαμβάνουν το 9,8% του συνολικού αριθμού των ωρών διδασκαλίας, τα αθλήματα-αγωνίσματα το 36,5%, τα μαθήματα προπονητικής κατεύθυνσης το 1,8%, τα μαθήματα παιδαγωγικής κατεύθυνσης το 11,2% και τα λοιπά μαθήματα γενικού ενδιαφέροντος το 40,7%. Αθροιστικά οι αθλοπαιδιές, τα αθλήματα-αγωνίσματα και τα μαθήματα προπονητικής κατεύθυνσης έχουν ποσοστό 48,1% (Βλ. σχετ. Πιν.14 και Διάγραμμα 1).

Στο πρόγραμμα σπουδών του 1974 οι αθλοπαιδιές καταλαμβάνουν το 11,7% του συνολικού αριθμού των ωρών διδασκαλίας, τα αθλήματα-αγωνίσματα το 41,1%, τα μαθήματα προπονητικής κατεύθυνσης το 2,2%, τα μαθήματα παιδαγωγικής κατεύθυνσης το 10% και τα λοιπά μαθήματα γενικού ενδιαφέροντος το 35%. Αθροιστικά οι αθλοπαιδιές, τα αθλήματα-αγωνίσματα και τα μαθήματα προπονητικής κατεύθυνσης έχουν ποσοστό 55% (Βλ. σχετ. Πιν.14 και Διάγραμμα 1).

Στο πρόγραμμα σπουδών του 1975 οι αθλοπαιδιές καταλαμβάνουν το 24% του συνολικού αριθμού των ωρών διδασκαλίας, τα αθλήματα-αγωνίσματα το 31,2%, τα μαθήματα προπονητικής κατεύθυνσης το 6,7%, τα μαθήματα παιδαγωγικής κατεύθυνσης το 10,6% και τα λοιπά μαθήματα γενικού ενδιαφέροντος το 27,5%. Αθροιστικά οι αθλοπαιδιές, τα αθλήματα-αγωνίσματα και τα μαθήματα προπονητικής κατεύθυνσης έχουν ποσοστό 61,9% (Βλ. σχετ. Πιν.14 και Διάγραμμα 1).

Στο πρόγραμμα σπουδών του 1978 οι αθλοπαιδιές καταλαμβάνουν το 23,3% του συνολικού αριθμού των ωρών διδασκαλίας, τα αθλήματα-αγωνίσματα το 32,9%, τα μαθήματα προπονητικής κατεύθυνσης το 5,8%, τα μαθήματα παιδαγωγικής κατεύθυνσης το 10,8% και τα λοιπά μαθήματα γενικού ενδιαφέροντος το 27,2%. Αθροιστικά οι αθλοπαιδιές, τα αθλήματα-αγωνίσματα και τα μαθήματα προπονητικής κατεύθυνσης έχουν ποσοστό 62% (Βλ. σχετ. Πιν.14 και Διάγραμμα 1).

Με βάση τα παραπάνω στοιχεία παρατηρούμε ότι οι αθλοπαιδιές τριπλασιάζουν σχεδόν το ποσοστό που καταλαμβάνουν στο πρόγραμμα σπουδών από 8,6% το 1960 στο 23,3% το 1978. Τα αθλήματα αυξάνουν το ποσοστό τους από 23,8% το 1960 σε 32,9% το 1978. Επίσης τα μαθήματα προπονητικής κατεύθυνσης τριπλασιάζουν το ποσοστό που καταλαμβάνουν στο πρόγραμμα σπουδών, από 1,9% το 1960 σε 5,8% το 1978. Από την άλλη πλευρά μειώνονται αισθητά τα μαθήματα παιδαγωγικής κατεύθυνσης, από 14,3% σε 10,8% το 1960 και το 1978 αντίστοιχα, ενώ εντυπωσιακά μειώνεται και το ποσοστό που καταλαμβάνουν τα υπόλοιπα μαθήματα γενικού ενδιαφέροντος, από 51,3% το 1960 σε 27,2%(μείωση κατά 48,7%). Τα στατιστικά αυτά δεδομένα αποδεικνύουν ότι κατά την εικοσαετία 1960-1980 πράγματι πιστοποιείται στο πρόγραμμα σπουδών της Ε.Α.Σ.Α. μια σημαντική μεταστροφή προς τις αθλοπαιδιές και τα αγωνίσματα, καθώς και στην ανάπτυξη της προπονητικής ικανότητας των σπουδαστών, στοιχείο που στο παρελθόν κατά κανόνα βρισκόταν σε δευτερεύουσα προτεραιότητα. Η ανάπτυξη της προπονητικής ικανότητας των γυμναστών είναι θεμελιώδες και αναπόσπαστο μέρος της ανάπτυξης του αγωνιστικού αθλητισμού, και η βαρύτητα που του δόθηκε δε φαίνεται μόνο

στην αύξηση του ποσοστού των ανάλογων μαθημάτων στο πρόγραμμα σπουδών. Η βαρύτητα αυτή γίνεται εμφανής και από την εισαγωγή ειδικότητας στο πρόγραμμα σπουδών της Ε.Α.Σ.Α. από το 1975 και μετά. Έτσι, η αθλητικό-κεντρική διαφοροποίηση των προγραμμάτων σπουδών της Ε.Α.Σ.Α., η οποία αποτυπώνεται στα στατιστικά δεδομένα που απεικονίζουν την ποσοστιαία κατανομή των κατηγοριών μαθημάτων, φαίνεται επιπλέον και στην εισαγωγή ειδικότητας. Όλες οι ειδικότητες που προσφέρονται στο πρόγραμμα σπουδών του 1975, («Ενόργανος Αγωνιστική Γυμναστική, Κλασικός Αθλητισμός, Κολύμβησις, Καλαθοσφαίρισις, Πετοσφαίρισις, Ποδοσφαίρισις Αρρένων») αφορούν αθλήματα υψηλού αγωνιστικού ενδιαφέροντος, ενώ καμία από αυτές δεν σχετίζεται με τη διδασκαλία του μαθήματος της σωματικής αγωγής στην εκπαίδευση, χώρο που αποτελεί το κύριο πεδίο επαγγελματικής ενασχόλησης των μελλοντικών αποφοίτων. Εξάλλου για την απόκτηση ειδικότητας από τους φοιτητές, δίνεται κατά την αποφοίτηση τους ξεχωριστό δίπλωμα ειδίκευσης, το οποίο αποτελεί πιστοποιητικό της προπονητικής τους ικανότητας στο αντίστοιχο άθλημα.

Η διαφοροποίηση αυτή πιστοποιείται και ποιοτικά από τα είδη των μαθημάτων που προστίθενται στο πρόγραμμα σπουδών. Στα προγράμματα σπουδών του 1975 και του 1978 σε σχέση με αυτά του 1960, 1966, 1972, 1974, εισάγονται επιπροσθέτως μαθήματα προπονητικής κατεύθυνσης όπως εργοφυσιολογία, βιοκινητική, μεθοδολογία προπονητικής κ.α. Η εργοφυσιολογία είναι ο κατεξοχήν επιστημονικός τομέας της φυσικής αγωγής ο οποίος ασχολείται με τις βιολογικές παραμέτρους οι οποίες καθορίζουν την αθλητική απόδοση και τη μεγιστοποίηση αυτής (ενεργειακοί μηχανισμοί και πηγές μυϊκής ενέργειας, μυϊκή απόδοση, αναερόβια και αερόβια ικανότητα, προπόνηση και βιολογικές προσαρμογές, διατροφή και σωματική απόδοση κ.α.). Η βιοκινητική είναι ο επιστημονικός τομέας της Φυσικής Αγωγής ο οποίος εξετάζει επισταμένα τις βιομηχανικές παραμέτρους του ανθρώπινου σώματος που καθορίζουν την αθλητική κίνηση (ιδεατή γωνία ρίψης, ιδεατή γωνία απογείωσης, βέλτιστη σχέση ταχύτητας-δύναμης, κατανομή της προσπάθειας κ.α.). Η μεθοδολογία προπονητικής ως τομέας της Φυσικής Αγωγής ασχολείται με τις μεθόδους προπονητικής προσέγγισης των αθλητών και εν γένει με τον τρόπο που παρεμβαίνει ο προπονητής στους αθλητές, έτσι ώστε να επιτύχει τη μέγιστη δυνατή απόδοση στο αγώνισμα που αυτοί ειδικεύονται.

Από την επιγραμματική παρουσίαση του αντικειμένου των παραπάνω επιστημονικών τομέων της Φυσικής Αγωγής, σε συνδυασμό με την αύξηση του ποσοστού που καταλαμβάνουν τα αγωνίσματα και οι αθλοπαιδιές στο πρόγραμμα σπουδών της Ε.Α.Σ.Α., καταλήγουμε ότι από τα μέσα της δεκαετίας του '70 και έπειτα παρατηρείται και στις σχολές εκπαίδευσης των γυμναστών, τουλάχιστον

όσον αφορά το περιεχόμενο των προγραμμάτων σπουδών, στροφή προς τον αγωνιστικό αθλητισμό. Το συμπέρασμα αυτό ενισχύεται και από τη σημαντική μείωση του ποσοστού των μαθημάτων παιδαγωγικής κατεύθυνσης, αλλά και από τη μείωση του ποσοστού των μαθημάτων γενικής κατεύθυνσης, στοιχεία που αποδυναμώνουν σαφώς τις δεξιότητες παιδαγωγικών χειρισμών των μελλοντικών γυμναστών της εκπαίδευσης, αλλά και τις γενικότερου προσανατολισμού γνώσεις τους (βλ. σχετ. Πιν. 14 και Διάγραμμα 1). Με δύο λόγια, τη δεκαετία 1970-1980, οι σπουδαστές της Ε.Α.Σ.Α. ενισχύονται σημαντικά ως προπονητές και αποδυναμώνονται αισθητά ως παιδαγωγοί.

Ενδεικτικό στοιχείο της αντίληψης που επικρατεί από τη δεκαετία του '70 και έπειτα, είναι ότι για την αξιολόγηση των φοιτητών στα πρακτικά μαθήματα και στις ειδικότητες δεν λαμβάνεται υπόψη η διδακτική ικανότητα, η ικανότητα δηλαδή των φοιτητών να προσαρμόζουν το αντικείμενο διδασκαλίας στις ιδιαιτερότητες της παιδικής ηλικίας και στις δυσμενείς σχολικές συνθήκες. Η παντελής απουσία των στοιχείων αυτών δείχνει επίσης, ότι ως κύριο ζητούμενο τίθεται μονομερώς η προπονητική ικανότητα των αποφοίτων, και όχι η διδακτική ικανότητα ή η παιδαγωγική επάρκεια τους²⁰¹.

Η τάση ενίσχυσης της προπονητικής κατεύθυνσης στο πρόγραμμα σπουδών των σχολών εκπαίδευσης των καθηγητών φυσικής αγωγής συνεχίστηκε με εντεινόμενους ρυθμούς και στα Τ.Ε.Φ.Α.Α. κατά τη δεκαετία του '80²⁰². Όπως χαρακτηριστικά σημειώνει ο Ιωάννης Σεραφειμίδης, «τα Τ.Ε.Φ.Α.Α. δεν μπόρεσαν να ξεχωρίσουν τη σχολική φυσική αγωγή από τον πρωταθλητισμό, ... με αποτέλεσμα οι πτυχιούχοι να μην παίρνουν τα σωστά θεωρητικά και πρακτικά εφόδια ως εκπαιδευτικοί, και γενικά να αντιμετωπίζουν το σχολείο ως αθλητικό σωματείο και τους μαθητές ως αθλητές»²⁰³.

Είναι επομένως φανερό ότι τόσο με την αναβάθμιση τους σε Πανεπιστημιακά τμήματα, όσο και με τις αναπροσαρμογές στο πρόγραμμα σπουδών τους, στις

²⁰¹ Χαρακτηριστική της υποβάθμισης του τομέα της διδακτικής είναι η άποψη που εκφράζεται από τον Αυγερινό, ο οποίος αναφέρει ότι το γεγονός ότι η διδακτική στα Τ.Ε.Φ.Α.Α. δεν αντιμετωπίζεται με τη σημασία που της αρμόζει οφείλεται στην επικρατούσα αντίληψη «ότι καλός γυμναστής είναι ο καλός προπονητής». Βλ. σχετ. στο Αυγερινός, ό.π., σ. 29.

²⁰² Τα προγράμματα σπουδών στα Τ.Ε.Φ.Α.Α. δεν εξετάστηκαν αναλυτικά ένα προς ένα για δύο κυρίως λόγους. Ο πρώτος αφορά το ότι δημιουργήθηκαν όταν ήδη η διαδικασία εξαθλιτισμού ήταν σε πλήρη ακμή. Έτσι αφενός εξαρχής τα προγράμματα σπουδών τους δομήθηκαν στη βάση αυτής της κατεύθυνσης, αφετέρου δε θα υπήρχε μέτρο σύγκρισης τους. Ο δεύτερος λόγος αφορά το ότι υπάρχουν 5 Τ.Ε.Φ.Α.Α. με διαφορετικά προγράμματα σπουδών, τα οποία επιπλέον ιδρύθηκαν σταδιακά μέσα σε ένα χρονικό διάστημα 15 ετών. Είναι φυσικό επομένως να υπάρχει διαφορετική φιλοσοφία στα προγράμματα σπουδών τους και πολλές επιμέρους διαφοροποιήσεις.

²⁰³ Σεραφειμίδης, ό.π., σ. 12.

σχολές εκπαίδευσης των καθηγητών φυσικής αγωγής αποτυπώνεται το αυξανόμενο ενδιαφέρον της Πολιτείας για τον αθλητισμό και τη Φυσική Αγωγή, ενδιαφέρον το οποίο είναι προσαρμοσμένο ανάλογα στις έντονες επιδιώξεις εξαθλητισμού της συγκεκριμένης χρονικής περιόδου.

Έχοντας πλέον αναφέρει τις νομοθετικές παρεμβάσεις της μεταπολιτευτικής περιόδου, τις μεταβολές των Αναλυτικών Προγραμμάτων της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, καθώς και τις αλλαγές σε θεσμικό επίπεδο και σε επίπεδο προγράμματος σπουδών στις σχολές εκπαίδευσης των γυμναστών, μπορούμε να προβούμε σε μια συνολική αποτίμηση όσον αφορά την ερευνητική μας υπόθεση.

Σύμφωνα λοιπόν με τα δεδομένα που προέκυψαν από την έρευνα οι επιδιώξεις εξαθλητισμού του χώρου της σχολικής Φυσικής Αγωγής από την πλευρά της επίσημης πολιτείας, τεκμηριώνονται στα εξής:

α) στην οριστική κατάργηση της σουηδικής-παιδαγωγικής γυμναστικής στα Αναλυτικά Προγράμματα της εκπαίδευσης.

β) στην εισαγωγή των αγωνιστικών αθλημάτων και των αθλοπαιδιών ως κυρίαρχου αντικειμένου διδασκαλίας στα Αναλυτικά Προγράμματα της σχολικής Φυσικής Αγωγής.

γ) στην διασύνδεση του σχολικού αθλητισμού με τον σωματειακό αθλητισμό σε θεσμικό επίπεδο, αλλά και σε ό,τι αφορά τα πρότυπα οργάνωσης και μεθοδολογίας (προτείνονται στις οδηγίες των Αναλυτικών Προγραμμάτων αμιγώς προπονητικές μέθοδοι εργασίας όσον αφορά τη διδασκαλία των αντικειμένων).

δ) στις ρητά διατυπωμένες προθέσεις στα Αναλυτικά Προγράμματα του μαθήματος της Φυσικής Αγωγής για επιδίωξη μεγιστοποίησης των επιδόσεων των μαθητών, για συμμετοχή τους σε αγωνιστικές δραστηριότητες και για δημιουργία αθλητών.

ε) στη θέσπιση από την πλευρά της πολιτείας κινήτρων για την προαγωγή του πρωταθλητισμού, στις νομοθετικές ρυθμίσεις της που συνέδεαν άμεσα τον σχολικό αθλητισμό με τον αναπτυξιακό αθλητισμό, αλλά και στη ρητή διατύπωση των προθέσεων της σε επίσημα κανονιστικά κείμενα.

στ) στις διαπιστώσεις αθλητικό-κεντρικού προσανατολισμού της σχολικής Φυσικής Αγωγής από τη σχετική δευτερογενή βιβλιογραφία και τους ιθύνοντες του χώρου.

ζ) στις θεσμικές αλλαγές στις σχολές εκπαίδευσης των γυμναστών, αλλά και στις ανάλογες προσαρμογές των προγραμμάτων σπουδών τους προς την κατεύθυνση του εξαθλητισμού.

Έτσι καταλήγουμε στην επαλήθευση της ερευνητικής μας υπόθεσης, ότι δηλαδή πράγματι κατά την περίοδο 1974-1990 στο χώρο της ελληνικής σχολικής Φυσικής

Αγωγής σε επίπεδο προθέσεων από την πλευρά της επίσημης πολιτείας, υπήρξε μια ουσιαστική μεταστροφή ως προς το περιεχόμενο, τη μέθοδο διδασκαλίας της και το ευρύτερο εννοιολογικό της υπόβαθρο, εκφράζοντας μια γενικότερη τάση προσομοίωσης της σχολικής άθλησης με τον οργανωμένο αθλητισμό υψηλών αγωνιστικών προδιαγραφών. Διαπιστώσαμε δηλαδή, ότι πράγματι, στα Αναλυτικά Προγράμματα της Φυσικής Αγωγής εκφράστηκε μια τάση μετάβασης από ποικίλες πρακτικές της που επικρατούσαν προηγούμενα και στις οποίες κυριαρχούσε η σουηδική-παιδαγωγική γυμναστική, προς τα αγωνιστικά ατομικά αθλήματα και τις αθλοπαιδιές. Η τάση αυτή παρουσίασε σημαντική άμβλυνση σε επίπεδο προθέσεων, στο τέλος της υπό εξέταση περιόδου (στα Αναλυτικά Προγράμματα των ετών 1988 και 1990), η οποία αποδίδεται κυρίως στις αντικειμενικές δυσκολίες εφαρμογής των προθέσεων εξαθλητισμού στη σχολική πράξη, στην αλλαγή της νοοτροπίας και των αντιλήψεων των ιθυνόντων της Φυσικής Αγωγής και της κοινωνίας σε ότι αφορά τον αθλητισμό και στη δημιουργία των Τμημάτων Αθλητικής Διευκόλυνσης(Τ.Α.Δ.).

Γ' ΜΕΡΟΣ

ΑΝΑΛΥΣΗ – ΕΡΜΗΝΕΙΑ

1. ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΩΝ ΠΡΟΘΕΣΕΩΝ ΕΞΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΣΧΟΛΙΚΗΣ ΦΥΣΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 1974-1990.

Όπως είδαμε, στο δεύτερο μέρος της εργασίας αυτής, πράγματι τεκμηριώθηκε η ερευνητική υπόθεση που είχαμε θέσει εξ αρχής, ότι δηλαδή από τα μέσα της δεκαετίας του '70 έως και τα τέλη της δεκαετίας του '80, στην ελληνική σχολική φυσική αγωγή υπήρξε μια σαφής επιδίωξη από την πλευρά της επίσημης πολιτείας να υπάρξει ουσιαστική μεταστροφή ως προς το περιεχόμενο και τις μεθόδους διδασκαλίας της, από ποικίλες πρακτικές της Φυσικής Αγωγής προς τα αγωνιστικά σπορ και τις αθλοπαιδιές.

Εκείνο στο οποίο μένει να απαντήσουμε, είναι για ποιους λόγους επιχειρήθηκε η μεταστροφή αυτή και μάλιστα κατά τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο. Στην προσπάθεια μας αυτή θα είναι χρήσιμο να κάνουμε κάποιες ιδιαίτερες αναφορές σχετικά με το κλίμα και τις αντιλήψεις που επικρατούσαν στο χώρο της παιδείας, αλλά και να αναφερθούμε γενικότερα στα κοινωνικά χαρακτηριστικά της υπό εξέταση χρονικής περιόδου. Με τον τρόπο αυτό θα γίνει δυνατό να διαμορφώσουμε ένα βασικό ερμηνευτικό πλαίσιο, το οποίο θα ανταποκρίνεται στις ιδιαιτερότητες της ελληνικής περίπτωσης. Αυτό, σε συνδυασμό με τις ευρύτερες θεωρητικές έννοιες του εξαθλητισμού-αθληματοποίησης και της βιο-πολιτικής - βιο-εξουσίας, θα μας δώσει ενδεχομένως, ικανοποιητικές απαντήσεις στην ερευνητική μας αναζήτηση.

Στο χώρο της παιδείας κατά τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο, επικρατούσε μία έντονη τάση ολικής διαφοροποίησης των δεδομένων που επικρατούσαν, τάση η οποία ευνοούσε τις ριζικές μεταρρυθμίσεις στους διάφορους εκπαιδευτικούς τομείς²⁰⁴. Συγκεκριμένα κατά την περίοδο της μεταπολίτευσης έγινε μια σημαντική προσπάθεια να δοθεί νέα ώθηση στην εκπαίδευση, μια και «η προσπάθεια επιβολής των ελληνοχριστιανικών ιδεωδών, όπως τα προσδιόρισε το χουντικό καθεστώς, διατήρησε την ελληνική εκπαίδευση σε στασιμότητα ως την πτώση της δικτατορίας

---

²⁰⁴ Γενικότερα, όπως αναφέρει ο Σπύρος Σακελλαρόπουλος «η τομή που επήλθε από την πτώση της δικτατορίας στην ελληνική κοινωνία δεν πρέπει να αντιμετωπίζεται στενά, ως ένα πολιτικό γεγονός. Αντιθέτως, σηματοδοτεί μια γενικότερη αλλαγή νοοτροπιών, αντιλήψεων, στάσεων». Βλ.σχετ. στο: Σακελλαρόπουλος, Σ., 2001, *Η Ελλάδα στη Μεταπολίτευση: Πολιτικές και Κοινωνικές Εξελίξεις 1974-1988*, Αθήνα: Λιβάνη, σ.58.

το 1974»²⁰⁵. Έτσι «η συσσώρευση πλήθους προβλημάτων κατά τη διάρκεια της επτάχρονης δικτατορίας που παρέμειναν άλυτα, οι επιτακτικές ανάγκες άμεσου εκσυγχρονισμού του εκπαιδευτικού συστήματος της χώρας...και το γενικότερο κλίμα αντίδρασης κατά της δικτατορίας, δημιούργησαν μετά το 1974 κλίμα συναίνεσης για μια ριζική εκπαιδευτική μεταρρύθμιση»²⁰⁶. Το συναινετικό αυτό κλίμα ήταν «έντονα διαποτισμένο από τις αρχές της ισότητας και της συμμετοχής σε όλα τα επίπεδα»²⁰⁷. Όπως αναφέρει ο Κυπριανός «μετά την ανάληψη της διακυβέρνησης, το Νοέμβριο του 1974, η κυβέρνηση της Νέας Δημοκρατίας καταπιάνεται με το φάκελο εκπαίδευση», ενώ σε όλο το διάστημα από το 1974 έως το 1981 «με τον ένα ή τον άλλο τρόπο, το ζήτημα της εκπαίδευσης παραμένει στην επικαιρότητα»²⁰⁸. Επιγραμματικά οι κυριότερες αλλαγές που συνέβησαν, ήταν: το 1976 επεκτάθηκε η υποχρεωτική εκπαίδευση στα 15 χρόνια, διαχωρίστηκε το εξατάξιο Γυμνάσιο σε δύο αυτοτελείς κύκλους(Γυμνάσιο και Λύκειο), καθιερώθηκε η Δημοτική γλώσσα ως επίσημη γλώσσα της εκπαίδευσης, θεσμοθετήθηκε η διδασκαλία των Αρχαίων Ελληνικών στο Γυμνάσιο από μετάφραση, δημιουργήθηκε διπλό εκπαιδευτικό δίκτυο γενικής και τεχνικής επαγγελματικής εκπαίδευσης μετά το τέλος της 15χρονης υποχρεωτικής εκπαίδευσης (Γενικό και Τεχνικό-Επαγγελματικό Λύκειο), ιδρύθηκε το Κλασικό Λύκειο και καθιερώθηκε το σύστημα των Πανελληνίων Εξετάσεων για την εισαγωγή στη τριτοβάθμια εκπαίδευση. Επίσης το 1978-79 εισάγεται στο Αναλυτικό Πρόγραμμα του Γυμνασίου ο θεσμός του Σχολικού Επαγγελματικού Προσανατολισμού (Σ.Ε.Π.), ενώ έγιναν και σημαντικές αναδιαρθρώσεις στη διοίκηση και την εποπτεία της εκπαίδευσης.

Η προσπάθεια ανανέωσης της εκπαίδευσης, συνεχίστηκε και κατά τη δεκαετία του '80 από τη νέα κυβέρνηση του Πανελλήνιου Σοσιαλιστικού Κινήματος. Μάλιστα, η ανάγκη των μεταρρυθμίσεων επιτάχθηκε και από τη νέα πρόκληση της συμμετοχής της χώρας στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (Ε.Ο.Κ.), στοιχείο που σίγουρα έπαιξε βασικό ρόλο στη μερική διαφοροποίηση των γενικότερων αρχών των μεταρρυθμιστικών προσπαθειών στο χώρο της παιδείας. Συγκεκριμένα στη φάση αυτή, στις αρχές της ισότητας και της συμμετοχής που είχαν μέχρι τότε στηριχθεί οι μεταρρυθμίσεις στην εκπαίδευση, προστίθεται και η αρχή της

²⁰⁵ Βλ. σχετ. Κασσωτάκης, Μιχάλης 1998, «Η Ελληνική εκπαίδευση από το 1950 μέχρι το 1977», Ελλάς: Η Ιστορία και ο Πολιτισμός του Ελληνικού Έθνους από τις Απαρχές μέχρι σήμερα, τομ. Β', σ. 459-460, Αθήνα: Πάπυρος.

²⁰⁶ Στο ίδιο, σ.459.

²⁰⁷ Βλ. σχετ. στο: Κυπριανός, Παντελής, 2004, *Συγκριτική Ιστορία της Ελληνικής Εκπαίδευσης*, Αθήνα: Βιβλιόραμα, σ.287.

²⁰⁸ Στο ίδιο, σ. 305.

«αυτοδύναμης οικονομικής ανάπτυξης της χώρας»²⁰⁹. Στο δεύτερο αυτό κύμα μεταρρυθμίσεων, οι κυριότερες αποφάσεις που ελήφθησαν στο χώρο της εκπαίδευσης ήταν: το 1982 η καθιέρωση του μονοτονικού συστήματος σε όλες τις εκπαιδευτικές βαθμίδες και η κατάργηση του θεσμού των επιθεωρητών, ο οποίος αντικαταστάθηκε από αυτόν των σχολικών συμβούλων. Τη διετία 1982-1983 επίσης, σε ό,τι αφορά την τριτοβάθμια εκπαίδευση, «θεσμοθετείται το τμήμα ως βασική ακαδημαϊκή μονάδα»²¹⁰, ενώ καταργείται η καθηγητική έδρα η οποία αντικαθίσταται από τον τομέα. Επίσης, θεσμοθετείται η λήψη των αποφάσεων να γίνεται από τις γενικές συνελεύσεις των πανεπιστημιακών τμημάτων, οι οποίες απαρτίζονται από τα μέλη Δ.Ε.Π.(Διδακτικό Ερευνητικό Προσωπικό) και από εκπροσώπους των φοιτητών και άλλων κατηγοριών του διοικητικού και εκπαιδευτικού προσωπικού. Ακόμη, οι Παιδαγωγικές Ακαδημίες, οι σχολές εκπαίδευσης των γυμναστών και των νηπιαγωγών αντικαθίστανται από Πανεπιστημιακά Τμήματα τεταρτοετούς φοιτήσεως. Τέλος, το 1983 καταργήθηκαν τα διετούς φοιτήσεως Κέντρα Ανώτερης Τεχνικής και Επαγγελματικής Κατεύθυνσης (Κ.Α.Τ.Ε.Ε.), που είχαν ιδρυθεί από τη δικτατορία και ιδρύθηκαν τα τριετούς φοιτήσεως Τεχνολογικά Εκπαιδευτικά Ιδρύματα (Τ.Ε.Ι.). Το 1984 ιδρύθηκε το Ενιαίο Πολυκλαδικό Λύκειο (Ε.Π.Λ.) με στόχο τη σύνδεση της γενικής με την επαγγελματική εκπαίδευση, ενώ το 1985 έγινε σημαντική προσπάθεια ανανέωσης των Αναλυτικών Προγραμμάτων και των σχολικών εγχειριδίων. Την ίδια χρονιά άρχισε η διδασκαλία ξένης γλώσσας στα Δημοτικά σχολεία και ιδρύθηκαν τα Μουσικά Λύκεια και τα μεταλλυκειακά προπαρασκευαστικά κέντρα. Καταργήθηκαν επίσης οι Πανελλήνιες Εξετάσεις, οι οποίες αντικαταστάθηκαν από το σύστημα των Δεσμών. Εν κατακλείδι, όπως αναφέρει ο Παντελής Κυπριανός «για να κατανοήσουμε το πνεύμα των εκπαιδευτικών αντιλήψεων και της ακολουθούμενης εκπαιδευτικής πολιτικής από το 1974 μέχρι σήμερα»²¹¹, μπορούμε να τις αναγνώσουμε με βάση δύο ερμηνευτικούς άξονες: την κυρίαρχη φιλοσοφία στην εκπαίδευση και το ειδικό βάρος της εκπαίδευσης στη γενικότερη οικονομία του πολιτικού λόγου και των κοινωνικών πρακτικών»²¹².

---

²⁰⁹ Στο ίδιο, σ. 308.

²¹⁰ Στο ίδιο, σ. 308.

²¹¹ Ο Κυπριανός αναφέρεται μέχρι και τις αρχές του 21^{ου} αιώνα, αλλά η περίοδος αυτή συμπεριλαμβάνει και την μεταπολιτευτική περίοδο που εξετάζουμε στην εργασία.

²¹² Βλ. σχετ., Κυπριανός ό.π. σ. 303.

Όλα τα παραπάνω στα οποία αναφερθήκαμε συνοπτικά, απεικονίζουν με σαφήνεια μια γενικότερη τάση σημαντικών ανακατατάξεων και αλλαγών στο χώρο της παιδείας, κατά τη χρονική περίοδο που εξετάζουμε στην εργασία αυτή. Στο σημείο αυτό οφείλουμε δύο επισημάνσεις, αφενός σχετικά με τις ευρύτερες θεωρητικές προσεγγίσεις που αφορούν τις αναπτυξιακές πολιτικές στον εκπαιδευτικό χώρο, και αφετέρου σχετικά με τα Αναλυτικά Προγράμματα ως μέσα άσκησης εκπαιδευτικής πολιτικής. Αν και γενικότερα, η «εκπαίδευση θεωρήθηκε ...ως μέσον προώθησης της ισότητας [και] υποστηρίχθηκε ότι η καθολική εκπαίδευση θα διευκολύνει την άμβλυνση των ανισοτήτων του πλούτου και της δύναμης»²¹³, στην πραγματικότητα τα αποτελέσματα πολλών σχετικών κοινωνιολογικών ερευνών συγκλίνουν στο ότι «η εκπαίδευση έχει την τάση να εκφράζει και να ενισχύει τις ανισότητες περισσότερο από όσο ενεργεί προς την κατεύθυνση της μείωσης τους»²¹⁴. Ιδιαίτερα η οικονομική ανάπτυξη ως επιδίωξη στο χώρο της εκπαίδευσης, στοιχείο στο οποίο δόθηκε έμφαση στη δεύτερη φάση των μεταρρυθμίσεων (μετά την ένταξη της χώρας στην Ε.Ο.Κ.), έχει θεωρηθεί ότι αναπαράγει τις υφιστάμενες οικονομικές και κοινωνικές ανισότητες. Συγκεκριμένα ερευνητικές μελέτες έχουν καταλήξει ότι η εκπαίδευση δεν ασκεί «ισχυρή επίδραση προς την κατεύθυνση της οικονομικής ισότητας...[αλλά] πρέπει να νοηθεί ως ανταπόκριση στις οικονομικές ανάγκες του βιομηχανικού καπιταλισμού. Τα σχολεία βοηθούν στην απόκτηση των τεχνικών και των κοινωνικών δεξιοτήτων που απαιτούνται από τη βιομηχανική επιχείρηση και διαποτίζουν το εργατικό δυναμικό με τον σεβασμό της εξουσίας και της πειθαρχίας. Οι σχέσεις εξουσίας και ελέγχου στο σχολείο, που είναι ιεραρχικές και δίνουν έμφαση στην υπακοή είναι ευθέως παράλληλες με εκείνες που κυριαρχούν στον τόπο εργασίας»²¹⁵. Όπως αναφέρουν χαρακτηριστικά οι Bowles και Gintis «τα σχολεία είναι καταδικασμένα να νομιμοποιούν την ανισότητα, να περιορίζουν την προσωπική ανάπτυξη σε μορφές συμβατές με την υποταγή στην αυθαίρετη εξουσία, και να βοηθούν την διαδικασία με την οποία οι νέοι αφήνονται στην μοίρα τους»²¹⁶. Η όπως αναφέρει ο Illich, «τα σχολεία τείνουν να ενσταλάζουν...μια αβασάνιστη αποδοχή της υφιστάμενης

²¹³ Βλ. σχετ. στο Γκίντενς Άντονυ 2002, *Κοινωνιολογία*, μτφρ.-επιμ.: Δ.Γ. Τσαούσης, Αθήνα, Gutenberg, σ. 552.

²¹⁴ Στο ίδιο, σ. 552.

²¹⁵ Στο ίδιο, σ. 546.

²¹⁶ Στο ίδιο, σ. 547.

κοινωνικής οργάνωσης-εξαιτίας της φύσης της πειθαρχίας και του ελέγχου που συνεπάγονται»²¹⁷.

Δεύτερον πρέπει να επισημάνουμε το ρόλο των Αναλυτικών Προγραμμάτων στο χώρο της εκπαίδευσης, αφενός γιατί αποτελούν θεμελιώδες μέσο άσκησης εκπαιδευτικής πολιτικής, αφετέρου γιατί αποτέλεσαν βασική πηγή της ερευνητικής μας προσέγγισης. Σύμφωνα με τους Saylor, Alexander και Lewist «ο όρος Αναλυτικό Πρόγραμμα χρησιμοποιείται συχνά για να υποδηλώσει συγχρόνως ένα περίγραμμα της διδακτέας ύλης για κάθε βαθμίδα εκπαίδευσης ή ένα διάγραμμα ύλης για ένα ολόκληρο κύκλο σπουδών»²¹⁸. Επιπλέον ο Inlow θέτει τη διάσταση της σκοπιμότητας, λέγοντας πως «Αναλυτικό Πρόγραμμα είναι η σχεδιασμένη προσπάθεια του σχολείου να καθοδηγήσει το μαθητή σε προαποφασισμένα μαθησιακά αποτελέσματα»²¹⁹. Ιδιαίτερα στην ελληνική περίπτωση όπως αναφέρει ο Χρίστος Φράγκος το Αναλυτικό Πρόγραμμα «είναι το φανερό ή κρυφό μέσο απόλυτης κυριαρχίας και κριτικού ελέγχου»²²⁰. Γι' αυτό το λόγο οι κυβερνήσεις «το πρώτο πράγμα που επιδιώκουν είναι να θεσπίσουν καινούργιο Αναλυτικό Πρόγραμμα...όχι ως ολότητα πολιτικής και παιδαγωγικής σύνθεσης, αλλά ως μυστικοποιημένη δύναμη έκφρασης καθαρά κοινωνικοπολιτικών μηχανισμών»²²¹. Επομένως τα Αναλυτικά Προγράμματα αποτελούν το περίγραμμα, στη βάση του οποίου εκφράζονται και εφαρμόζονται οι εκάστοτε κοινωνικές και πολιτικές-πολιτισμικές αντιλήψεις που αναπαράγονται στο χώρο του σχολείου, ή όπως σημειώνει ο Bernstein είναι εκείνα που «καθορίζουν τι υπολογίζεται ως ισχύουσα γνώση»²²². Παρόλα αυτά, τα Αναλυτικά Προγράμματα σε ότι αφορά το περιεχόμενο τους, έχουν την τάση να παρουσιάζονται από τους συντάκτες τους ως η καλύτερη και η πλέον ενδεδειγμένη και αντικειμενική επιλογή. Όπως αναφέρει η Ειρήνη Πάσουλα, «έχει παρατηρηθεί ότι η παρουσίαση των γνωστικών και πολιτισμικών στοιχείων σε ένα εκπαιδευτικό σύστημα γίνεται με τρόπο ώστε να φαίνεται ότι τα στοιχεία αυτά έχουν παγκόσμια αποδοχή, ισχύ ή/και προέλευση. Υπάρχει, δηλαδή, η

²¹⁷ Στο ίδιο, σ. 547.

²¹⁸ Βλ. σχετ. στο: Χαραλάμπους, Ηλίας 1995, «Οι έννοιες του Αναλυτικού Προγράμματος και της ανάπτυξης Αναλυτικών Προγραμμάτων», Νέα Παιδεία 74 (Ανοιξη 1995), σ. 130.

²¹⁹ Στο ίδιο, σ. 130.

²²⁰ Βλ. σχετ. στο: Φράγκος, Χρίστος 2002, «Τα Αναλυτικά Προγράμματα και τα 'νέα' Προγράμματα Σπουδών», Σύγχρονη Εκπαίδευση 125 (Ιούλιος-Αύγουστος 2002), σ. 61.

²²¹ Στο ίδιο, σ. 61.

²²² Στο ίδιο, σ. 61.

τάση το Αναλυτικό Πρόγραμμα να παρουσιάζεται ως μια ορθολογική, αμερόληπτη επιλογή από γνώσεις και δεξιότητες, με βάση γενικά αποδεκτά κριτήρια που είναι ανεξάρτητα από τοπικές, κοινωνικές, πολιτισμικές ιδιαιτερότητες και επιλογές»²²³.

Οι αντιλήψεις για ριζικές αλλαγές στο εκπαιδευτικό πεδίο κατά την περίοδο της μεταπολίτευσης, θα πρέπει επίσης να εξεταστούν σε συνδυασμό με το ευρύτερο κλίμα που επικρατούσε στην ελληνική κοινωνία, τόσο σε επίπεδο κεντρικής-κρατικής διακυβέρνησης, όσο και σε επίπεδο νοοτροπίας των ανθρώπων. Άλλωστε ο θεσμός της εκπαίδευσης δεν μπορεί να εξετασθεί ξεχωριστά από το κοινωνικό σύστημα μέσα στο οποίο αναπτύσσεται. Όπως αναφέρει σχετικά η Πετμεζίδου, «θεσμικοί χώροι όπως το εκπαιδευτικό σύστημα τείνουν να διαμορφώνονται σε κοινωνικούς χώρους όπου μια σειρά από εσωτερικά ζητήματα όπως η παραγωγή γνώσης, η δομή των εκπαιδευτικών προγραμμάτων...διευθετούνται στη βάση της υπερίσχυσης του πολιτικού στοιχείου... [Δηλαδή] «οι εκπαιδευτικοί φορείς συνιστούν κοινωνικούς χώρους στους οποίους επεκτείνεται ο αγώνας για την κατοχύρωση 'νόμιμων διαπιστευτηρίων' πρόσβασης στην πολιτική εξουσία ανάμεσα στις κοινωνικές ομάδες»²²⁴.

Δεν θα πρέπει ακόμη να παραβλέπουμε, ότι η διαδικασία εξαθλητισμού της φυσικής αγωγής κατά τις δεκαετίες του '70 και του '80, μια και θεσμοθετήθηκε ως εκπαιδευτική πρακτική από την κεντρική εξουσία, δεν μπορεί παρά να σχετίζεται με το αυξανόμενο ενδιαφέρον του κράτους για τον αθλητισμό κατά τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο. Ενδιαφέρον το οποίο εκφράστηκε με δύο κυρίως τρόπους. Αφενός σαν προσπάθεια ευρείας διάδοσης του αθλητισμού στην ελληνική κοινωνία και μετατροπής του σε δημοφιλή μαζική ενασχόληση του ελεύθερου χρόνου, αφετέρου σαν προσπάθεια ανάπτυξης του ανταγωνιστικού αθλητισμού υψηλών προδιαγραφών, της ανάδειξης πρωταθλητών και της διαμέσου αυτών προβολής του εθνικού γοήτρου.

Ποιες όμως είναι οι μεταβολές στο κοινωνικό πεδίο οι οποίες μπορούν να δικαιολογήσουν το γεγονός αυτό; Ο εκδημοκρατισμός της χώρας από τη μεταπολίτευση και μετά, και ο βαθμός κοινωνικής ειρήνευσης που προέκυψε είναι μια σημαντική αλλαγή. Επίσης σημαντικές είναι οι αλλαγές στην οικονομία και την

²²³ Βλ. σχετ.: Πάσουλα, Ειρήνη 2003, «Αναλυτικά Προγράμματα, Πολιτισμός και Κοινωνία», Το Εικονικό Σχολείο-The Sciences of Education Online, Τόμ. 3, Τεύχ. 2 (Μάρτιος 2003), στο <http://web.auth.gr/virtualschool>, σ. 3.

²²⁴ Βλ. σχετ. Πετμεζίδου, Μ., 1987, *Κοινωνικές Τάξεις και Μηχανισμοί Κοινωνικής Αναπαραγωγής*, Αθήνα: Εξάντας, σ.207.

παραγωγή, που είχαν ως αποτέλεσμα μια αυξανόμενη διαφοροποίηση -ταξική και δημογραφική- στην ελληνική κοινωνία.

Πιο συγκεκριμένα όπως σημειώνει ο Γιάννης Βούλγαρης, τα νέα κοινωνικά χαρακτηριστικά που κυριαρχούν κατά τη χρονική αυτή περίοδο, είναι η έντονη αστικοποίηση, η κοινωνική κινητικότητα, η αύξηση των μεσαίων στρωμάτων²²⁵, η εμφάνιση μιας 'φορντικής' εργατικής τάξης ως αποτέλεσμα της ανάπτυξης βαριάς βιομηχανίας, η διεύρυνση του δημοσίου τομέα και η αύξηση της αντίστοιχης απασχόλησης, η εμφάνιση νέων κοινωνικών αιτημάτων όχι άμεσα βιοποριστικών, κ.α. Μάλιστα οι θεαματικές αυτές κοινωνικές μεταβολές, «συμπυκνώθηκαν ουσιαστικά σε μια δεκαπενταετία, αλλάζοντας ριζικά την εικόνα της Ελλάδας, την κατανομή του πληθυσμού και της απασχόλησης, τον ρόλο της οικογένειας, τα πρότυπα της κατανάλωσης, τον βιωματικό χώρο των ανθρώπων»²²⁶.

Επίσης η περίοδος αυτή χαρακτηρίζεται ως η πιο «μακρά περίοδος σταθερότητας του δημοκρατικού πολιτεύματος στην Ελλάδα», μια και παρατηρείται ομαλή διαδοχή των κομμάτων στην εξουσία, άρση της διαχωριστικής γραμμής Αριστερά-Δεξιά, «επαναπροσδιορισμός των ιδεολογικών αντιπαραθέσεων και των πολιτικών δυνάμεων», αλλά και «μια διαρκώς αυξανόμενη τάση ομογενοποίησης ορισμένων βασικών κοινωνικών και πολιτικών χαρακτηριστικών του κοινωνικού συνόλου»²²⁷.

Βασική επιδίωξη, κυρίως από την πλευρά της κυβέρνησης του ΠΑ.ΣΟ.Κ., ήταν η πραγματοποίηση μεταρρυθμίσεων που «αναγνώριζαν την ισότιμη παρουσία της μερίδας εκείνης του πληθυσμού που είχε υποστεί διώξεις, φυλακίσεις, εξορίες από το μετεμφυλιακό και το δικτατορικό Κράτος, στην κοινωνική και πολιτική ζωή της

²²⁵ Όπως διαπιστώνει σχετικά για τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο ο Τσουκαλάς: «στο διάστημα μιας γενιάς τουλάχιστον ένα στα δύο παιδιά τεχνιτών και εργατών 'πέρασαν' σε μη χειρωνακτικές 'ανώτερες' απασχολήσεις και αντίστοιχα, ένας στους δύο επιστήμονες ή υπαλλήλους 'προέρχεται' από κατώτερα στρώματα. Παρόλο που στην πραγματικότητα οι ροές είναι πολύ πιο περίπλοκες, το κοινωνιολογικό συμπέρασμα μιας ταχύτατης και εσωτερικευμένης γενικής κινητικότητας δεν μπορεί, νομίζω, να αμφισβητηθεί». Βλ. σχετ. στο: Τσουκαλάς, Κ., 1987, *Κράτος, Κοινωνία, Εργασία στη Μεταπολεμική Ελλάδα*, Αθήνα: Θεμέλιο, σ.240.

²²⁶ Βλ. σχετ Βούλγαρη, Γ., 2001, *Η Ελλάδα της Μεταπολίτευσης 1974-1990 Σταθερή Δημοκρατία Σημαδεμένη από τη Μεταπολεμική Ιστορία*, Αθήνα: Θεμέλιο, σ.123.

²²⁷ Βλ. σχετ. Παναγιωτοπούλου, Ρόη 1996, «'Ορθολογικές' Ατομοκεντρικές Πρακτικές στα Πλαίσια ενός 'Ανορθολογικού' Πολιτικού Συστήματος», στο: Χρ.Λυριντζής-Ηλ.Νικολακόπουλος-Δ.Σωτηρόπουλος (επιμ), *Κοινωνία και Πολιτική Όψεις της Γ' Ελληνικής Δημοκρατίας 1974-1994*, Αθήνα: Θεμέλιο, σ.139-146.

χώρας...Ο τρόπος που λειτούργησε το μεταπολιτευτικό Κράτος έδινε τη δυνατότητα...απορρόφησης των πιθανών κραδασμών...[και οι μεταρρυθμίσεις αποτελούσαν] μια ελάχιστη κίνηση συμβολικής αναγνώρισης του ρόλου και της θέσης των διωχθέντων της μετεμφυλιακής και της αντιδικτατορικής περιόδου»²²⁸. Στα πλαίσια της προσπάθειας αυτής «οι σημαντικότερες μεταρρυθμίσεις που έγιναν από την Κυβέρνηση του ΠΑ.ΣΟ.Κ. ήταν η αναγνώριση της εθνικής αντίστασης, η συνταξιοδότηση των αγωνιστών της, καθώς και ο επαναπατρισμός των πολιτικών προσφύγων. Παράλληλα καταργήθηκαν τα διατάγματα ‘περί κατασκοπίας’ και ‘κατευνασμού των πολιτικών παθών’, τα ΓΕΑ, ο εορτασμός της επετείου του Μακρυγιάννη κ.λ.π. Τέλος, αποστρατικοποιήθηκε η ΥΕΝΕΔ, εκδημοκρατίσθηκε η είσοδος στις στρατιωτικές σχολές, κατοχυρώθηκαν εργασιακά και οικονομικά δικαιώματα στο κατώτερο στρατιωτικό προσωπικό»²²⁹.

Παρατηρείται επιπλέον κατά την περίοδο αυτήν, μια σύγκλιση στα πρότυπα κατανάλωσης, στους τρόπους ψυχαγωγίας, στις προσδοκίες για βελτίωση του τρόπου ζωής αλλά και για τα μέσα που την εξασφαλίζουν, στο πλαίσιο ενός «πραγματιστικού φιλελευθερισμού και ναρκισσιστικού καταναλωτισμού... [που] αποτελούσε ασφαλώς ευθυγράμμιση με τη διεθνή τάση»²³⁰. Προς αυτή την κατεύθυνση συνέτεινε σίγουρα και η βελτίωση του βιοτικού επιπέδου και η σχετική οικονομική ευμάρεια που παρατηρήθηκε το συγκεκριμένο χρονικό διάστημα, τόσο εξαιτίας της αξιοσημείωτης οικονομικής ανάπτυξης της περιόδου 1974-1979, όσο και εξαιτίας της σημαντικής προσπάθειας σύγκλισης των μισθολογικών διαφορών με τις χώρες της Ευρωπαϊκής Κοινότητας²³¹, μετά την ένταξη της Ελλάδας σε αυτήν το 1981.

Το αποτέλεσμα όλων αυτών είναι ότι οι κυβερνήσεις στην Ελλάδα τη χρονική αυτή περίοδο, για πρώτη φορά αντιμετωπίζουν προβλήματα διαχείρισης μεγάλων αστικών πληθυσμών, με σχετικά υψηλό και συνεχώς αυξανόμενο βιοτικό επίπεδο, οι οποίοι επιπλέον δεν έχουν έντονες ιδεολογικές συγκρούσεις. Πρόκειται επομένως για μια έντονα διαφοροποιημένη κοινωνία στην οποία επικρατεί ένας πρωτόγνωρα υψηλός βαθμός ειρήνευσης.

Σε κοινωνίες με αυτά τα χαρακτηριστικά σύμφωνα με την ερμηνευτική προσέγγιση του Νόρμπερτ Ελίας, «τα ψυχαγωγικά παιχνίδια με τη μορφή αθλήματος

²²⁸ Σακελλαρόπουλος, ό.π., σ.398-399.

²²⁹ Στο ίδιο, σ.399.

²³⁰ Βούλγαρης, ό.π., σ.281.

²³¹ Σακελλαρόπουλος, ό.π., σ.388-389 και 498-499.

[λύνουν] το πρόβλημα της βίωσης της χαράς μιας μάχης με μικρό κίνδυνο σωματικών τραυματισμών». Ο μιμητικός χαρακτήρας που έχει ο αθλητισμός σαν δραστηριότητα τηςσχόλης, δίνει αφενός την ευκαιρία βίωσης ισχυρών συναισθημάτων χωρίς να διαταράσσεται η τάξη της κοινωνικής ζωής, ενώ αφετέρου λειτουργεί σαν ένας «ειδικός φυσικός μηχανισμός εξισορρόπησης και άρσης των εντάσεων και του άγχους που παράγονται από τον έλεγχο των ορμών»²³².

Ακόμη, η ανάγκη της κεντρικής διαχείρισης πληθυσμών και χειραγώγησης της δράσης και συμπεριφοράς τους, δε θα μπορούσε παρά να μας οδηγήσει και στην έννοια της βιο-πολιτικής. Η έννοια της βιο-πολιτικής σύμφωνα με τον Foucault αφορά την ενασχόληση της πολιτικής και των σχεδιασμών της, με τη ζωή στο βιολογικό της επίπεδο. Η ζωή πολιτικοποιείται και βαθμιαία-όπως αναφέρει ο Agamben-ενσωματώνεται και υπάγεται στους μηχανισμούς, τους υπολογισμούς και τις επιδιώξεις της εξουσίας²³³. Έτσι «η παραγωγή ενός βιο-πολιτικού σώματος γίνεται η πρωταρχική δραστηριότητα της κυρίαρχης εξουσίας, η οποία δεν ασκείται μόνο διαμέσου της συνείδησης και της ιδεολογίας, αλλά και μέσα στο σώμα με το σώμα»²³⁴.

Τόσο οι επιδιώξεις της αγωγής του σώματος καθεαυτό και της διαμέσου του σώματος αγωγή της συνολικής προσωπικότητας, που επικαλείται στους στόχους της η σχολική φυσική αγωγή, όσο και οι διακηρύξεις σχετικά με την ανάγκη μαζικής άθλησης για όλες τις πληθυσμιακές κατηγορίες στο όνομα της υγείας, της ευεξίας, της κοινωνικότητας κ.α., υπό το πρίσμα της βιο-πολιτικής ερμηνευτικής προσέγγισης δεν είναι παρά πρακτικές άσκησης εξουσίας πάνω στην ανθρώπινη ζωή. Υπό αυτή την οπτική, όπως υποστηρίζει ο Sweetman «η ανάδυση των πρακτικών δίαιτας, διατήρησης σε καλή φυσική κατάσταση και άλλων,

²³² Βλ. σχετικά Ελίας, Νόρμπερτ (1998), «Εισαγωγή», στο Ελίας Νόρμπερτ και Ντάνινγκ Ερικ., *Αθλητισμός και ελεύθερος χρόνος στην εξέλιξη του πολιτισμού*, μετφρ. Σούζυ Χειρδάρη – Γιώτα Κακαρούκα, επιμ.-εισαγωγή Π.Κυπριανός, Αθήνα: Δρομέας, σ.84-89.

²³³ Βλ. σχετ. στο: Agamben, Giorgio 2005, *Ηomo sacer Κυρίαρχη εξουσία και γυμνή ζωή*, μτφρ.: Παναγιώτης Τσιαμούρας, επιμέλεια-επίμετρο: Γιάννης Σταυρακάκης, Αθήνα: Scripta, σ. 189.

²³⁴ Ο Φουκώ πιστεύει ότι το σώμα γίνεται το κεντρικό πεδίο επιβολής της ισχύος της εξουσίας με δύο τρόπους. Αφενός η εξουσία επιβάλλεται στο σώμα-μηχανή με στόχο τη μεγιστοποίηση της ποιότητας και απόδοσης του(παραγωγή, οικονομικά συστήματα ελέγχου) και αφετέρου στο σώμα-είδος επιδιώκοντας τον έλεγχο των βιολογικών διαδικασιών(γεννήσεις, θνησιμότητα, επίπεδο υγείας, δημογραφία). Βλ. σχετ. στο Φουκώ Μισέλ 2005, *Ιστορία της σεξουαλικότητας*, τ.1: Η δίψα της γνώσης, μτφρ.: Γκλόρυ Ροζάκη, επιμ. μτφρ.: Γιάννης Κρητικός, Αθήνα, Κέδρος, σ. 165-178.

προσανατολισμένων στο σώμα, πρακτικών ή δραστηριοτήτων αποτελεί εκδήλωση της αυξανόμενης τάσης να αντιμετωπίζεται το σώμα ως καταστατικό ή εκφραστικό στοιχείο του αναστοχαστικά κατασκευασμένου εαυτού... Αυτή η αυξανόμενη δημοτικότητα της 'μη συμβατικής σωματικής τροποποίησης'[έχει ωθήσει ορισμένους συγγραφείς να επικεντρωθούν] στην κατάσταση του σώματος ως ενός, αν όχι του, πρωταρχικού τρόπου πειθαρχικών σχέσεων εξουσίας στη σύγχρονη κοινωνία...»²³⁵.

Κι αν η παιδαγωγική-σουηδική γυμναστική με την αυστηρή πειθαρχία και την ομοιόμορφη συντονισμένη εκτέλεση των παραγγελμάτων που τη διέκριναν, εύκολα παραπέμπει σε πρακτική άσκησης της βιο-πολιτικής εξουσίας, στις αθλοπαιδιές υπάρχει μια δυσκολία κατανόησης του βίο-πολιτικού ρόλου τους.

Όμως, η αύξηση του βαθμού ελευθερίας που προσέφεραν τα ανταγωνιστικά σπορ και κυρίως οι αθλοπαιδιές στο χώρο της σχολικής φυσικής αγωγής και του αθλητισμού, δεν σημαίνει αναγκαία και απαλοιφή ή μείωση του βιο-πολιτικού χαρακτήρα του ρόλου τους. Αντίθετα μάλλον, σημαίνει μια πιο εκλεπτυσμένη και επομένως πιο αποτελεσματική μορφή διείσδυσης του.

Όταν για παράδειγμα κατά τη διάρκεια συμμετοχής σε μια αθλοπαιδιά, οι συμμετέχοντες έχουν πολλούς τρόπους δράσης, αισθάνονται ότι μπορούν να εκφραστούν ελεύθερα και να αποτυπώσουν με τη δράση τους τη δημιουργικότητα και την ευφυΐα τους²³⁶. Στην πραγματικότητα, όμως, κινούνται μέσα σε ένα αυστηρά

²³⁵ Βλ. σχετ. Sweetman, Paul 2004, «Σημαδεμένα Σώματα, Ανθιστάμενες Ταυτότητες; Τατουάζ, Πίρσινγκ και η Αμφισημία της Αντίστασης», στο: Μακρυνιώτη, Δήμητρα (επιμεισαγ.) 2004, *Τα όρια του σώματος Διεπιστημονικές προσεγγίσεις*, μτφ. Κώστας Αθανασίου-Κική Καψαμπέλη-Μαριάννα Κονδύλη-Θόδωρος Παρασκευόπουλος, Αθήνα: νήσος, σ.296-297.

²³⁶ Προκειμένου να γίνει κατανοητό, ότι παρά τον μεγάλο αριθμό επιλογών οι δυνατότητες δράσης στις αθλοπαιδιές είναι στην πραγματικότητα πεπερασμένες, είναι χρήσιμο να αναφερθούμε σε ένα παράδειγμα από την καλαθοσφαίριση. Ο καλαθοσφαιριστής που επιτίθεται και βρίσκεται στη στάση ετοιμότητας(θέση ισορροπίας με κατοχή της μπάλας), έχει 3 βασικές επιλογές οι οποίες διδάσκονται από τους προπονητές: α) να κάνει βολή-σουτ, β) να κάνει μεταβίβαση-πάσα, γ) να κάνει ντρίμπλα. Στην πρώτη επιλογή υπάρχουν 6 παραλλαγές-επιλογές(είδη σουτ), στη δεύτερη 8 παραλλαγές-επιλογές(είδη πάσας) και στην τρίτη 4 παραλλαγές-επιλογές (είδη ντρίμπλας). Επομένως το σύνολο των επιλογών του καλαθοσφαιριστή που επιτίθεται είναι 18. Ανάλογα με την επιτυχία ή όχι της επιλογής του προκύπτουν νέες εξίσου πεπερασμένες επιλογές κ.ο.κ. Εάν συνυπολογίσουμε ότι στην πραγματικότητα ο αθλητής πρέπει να λάβει υπόψη του και μια σειρά από άλλους παράγοντες όπως τους κανονισμούς του παιχνιδιού, την εξέλιξη του σκορ, το επίπεδο

προκαθορισμένο πεδίο, επιλέγοντας μεταξύ αυστηρά προκαθορισμένων προτύπων κινητικής δράσης και συμπεριφοράς²³⁷. Απλά δηλαδή επιλέγουν μέσα από ένα μεγαλύτερο σύνολο, έχοντας ταυτόχρονα την αίσθηση ότι δρουν ελεύθερα μέσα από τη δική τους βούληση²³⁸.

Η επιφανειακή αυτή ελευθερία, καθώς παρέχει έναν αυξημένο βαθμό ευχαρίστησης²³⁹, κάνει σαφώς ευκολότερη την εσωτερικευση και ενσωμάτωση ομοιόμορφων προτύπων κινητικής δράσης και συμπεριφοράς. Αυτοί οι κώδικες σκέψης και δράσης, υποκειμενοποιούνται, εσωτερικεύονται, σωματοποιούνται και επεκτείνονται σε τέτοιο βαθμό, ώστε αποτελούν από ένα σημείο και μετά, έναν ‘αυθόρμητο’ και ‘φυσικό’ τρόπο του βίου σε όλες τις εκφάνσεις του, ο οποίος όμως στην πραγματικότητα είναι πολύ-επίπεδα και αυστηρά κατασκευασμένος. Πρόκειται

ικανότητας της αντίπαλης ομάδας και της δικής του, τις οδηγίες του προπονητή, τις τεχνικές του δεξιότητες και αδυναμίες κ.α., τότε καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι η ελευθερία επιλογών είναι στην πραγματικότητα ένας μύθος που δεν ανταποκρίνεται στην αλήθεια.

²³⁷ Να σημειώσουμε εδώ ότι αυτά τα προκαθορισμένα πρότυπα κινητικής δράσης και συμπεριφοράς των αθλοπαιδιών, είναι σε σημαντικό βαθμό κοινωνικά προσδιορισμένα. Σίγουρα δεν είναι τυχαίο που οι κανονισμοί των αθλοπαιδιών και οι εσωτερικοί κώδικες λειτουργίας τους, μεταβάλλονται συνεχώς με τρόπο τέτοιο, ώστε κατά κανόνα να αποτυπώνουν τις γενικότερες πολιτικές, πολιτισμικές και κοινωνικές εξελίξεις. Όπως αναφέρουν οι Ελίας και Ντάνινγκ «Οι κανόνες ή οι νόρμες ελέγχου των εντάσεων δεν βρίσκονται πάνω και έξω από τις κοινωνικές διαδικασίες». Βλ. σχετικά Ελίας, Νόρμπερτ και Ντάνινγκ, Έρικ (1998), «Η δυναμική των αθλητικών ομάδων και το παράδειγμα του ποδοσφαίρου», στο Νόρμπερτ Ελίας και Έρικ Ντάνινγκ., *Αθλητισμός και ελεύθερος χρόνος στην εξέλιξη του πολιτισμού*, μτφ. Σούζυ Χειρδάρη – Γιώτα Κακαρούκα, επιμ.-εισαγωγή Π.Κυπριανός, Αθήνα: Δρομέας, σ. 259.

²³⁸ Όπως σημειώνει χαρακτηριστικά ο Eco: «...το αγώνισμα πειθαρχεί και εξουδετερώνει τις δυνάμεις. Παρά τις αντίθετες εντυπώσεις, το αγώνισμα ουσιαστικά είναι ένας μηχανισμός για την εξουδετέρωση της δράσης». Βλ. σχετ.: Eco, Umberto 1999, «Η Σημειολογία στην Καθημερινή Ζωή», μτφ. Αντώνης Τσοπάνογλου, επιμ. Θ. Χατζησυμεών, Αθήνα: Μαλλιάρης-Παιδεία, σ. 95.

²³⁹ Σύμφωνα με τον Καγιούα: «Αυτή η ελευθερία δράσης του παίκτη, αυτό το περιθώριο που χορηγείται στις κινήσεις του είναι ουσιαστικής σημασίας στο παιχνίδι και εξηγεί εν μέρει την ευχαρίστηση που προξενεί». Βλ. σχετ.: Καγιούα, Ροζέ 1996, «Ορισμός του Παιχνιδιού», στο: Αλ. Κορωναίου (επιμ), *Κοινωνιολογία του Ελεύθερου Χρόνου*, μτφρ.: Κική Καψαμπέλη-Γιάννης Σταυρακάκης Αθήνα: νήσος, σ.343.

επομένως, για μια κοινωνικά προσδιορισμένη μορφή άσκησης εξουσίας πάνω στα σώματα, της οποίας τα αποτελέσματα ωθούν στη δημιουργία ανθρώπινων υποκειμένων που σκέπτονται και δρουν ομοιόμορφα, πειθαρχημένα και εντέλει ασφυκτικά ελεγχόμενα²⁴⁰. Όπως έχουν δείξει επιστημονικές μελέτες, «ακόμα και φυσιολογικές διαδικασίες, όπως οι λειτουργίες του αναπνευστικού μας συστήματος και η πίεση του αίματος, υπόκεινται σε κοινωνικές επιδράσεις και πολλοί από τους θεμελιώδεις μεταβολικούς και ομοιοστατικούς μηχανισμούς του οργανισμού μας μπορούν να τροποποιηθούν εκούσια μέσω της εντατικής εκγύμνασης»²⁴¹.

Διευκολύνεται έτσι διαμέσου αυτού του είδους της φυσικής αγωγής-του εξαθλητισμένου-, η δράση μιας άλλου τύπου βιο-εξουσίας πάνω στα σώματα, η οποία ακριβώς επειδή δεν γίνεται πρωτογενώς αντιληπτή (όπως συνέβαινε στην περίπτωση της σουηδικής και της παιδαγωγικής-σουηδικής γυμναστικής), έχει πολύ μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα, καθώς δε συναντά καθόλου ή συναντά πολύ λίγες αντιστάσεις. Επομένως, οι κρατικές παρεμβάσεις εξαθλητισμού στο χώρο της σχολικής Φυσικής Αγωγής, μπορούν να ερμηνευθούν και σαν μια προσαρμογή των βιο-πολιτικών πρακτικών της κεντρικής εξουσίας-συνειδητή ή μη- στα νέα δεδομένα της μεταπολιτευτικής Ελλάδας.

Επιλέον, δεν πρέπει να ξεχνάμε το προφανές, τις σταθερές δηλαδή ‘αξίες’ που προάγονται διαμέσου του αθλητισμού. Το εθνικό γόητρο, τα εθνικιστικά στερεότυπα και συναισθήματα, η διαδικασία συγκρότησης της εθνικής και συλλογικής ταυτότητας, είναι στοιχεία που κατά κανόνα ενισχύονται, αναπαράγονται και προβάλλονται, μέσα από τις διεθνείς κυρίως επιτυχίες στο πεδίο του ανταγωνιστικού αθλητισμού²⁴².

²⁴⁰ «Πολυάριθμοι σύγχρονοι θεωρητικοί υποστηρίζουν ότι είναι η άσκηση εξουσίας πάνω στο σώμα και μέσω του σώματος, καθώς και τα αποτελέσματα της στον τρόπο που το σώμα χρησιμοποιείται, βιώνεται και επιδεικνύεται, εκείνα που οδηγούν στη δημιουργία του κανονικοποιημένου ή πειθαρχημένου ‘σώματος-υποκειμένου’». Βλ. σχετ. Sweetman, ό.π., σ.297.

²⁴¹ Βλ. σχετ. Wacquant, Loïc 2004, «Μποξέρ επί το έργον: σωματικό κεφάλαιο και σωματική εργασία στους επαγγελματίες πυγμάχους», στο: Μακρυνιώτη, Δήμητρα (επιμ-εισαγ.) 2004, *Τα όρια του σώματος Διεπιστημονικές προσεγγίσεις*, μτφ. Κώστας Αθανασίου-Κική Καψαμπέλη-Μαριάννα Κονδύλη-Θόδωρος Παρασκευόπουλος, Αθήνα: νήσος, σ.229.

²⁴² Σημειώνει σχετικά η Χριστίνα Κουλούρη: «Η εθνική διάσταση των σπορ και του αθλητισμού δεν είναι βεβαίως καινούργια ούτε χαρακτηρίζει αποκλειστικά την Ελλάδα. Φτάνει να θυμηθούμε τον αγώνα Ιράν-ΗΠΑ στο πρόσφατο παγκόσμιο πρωτάθλημα ποδοσφαίρου ή, ακόμη, την κατάταξη των μεταλλίων στους Ολυμπιακούς Αγώνες κατά κράτη (έθνη). Πράγματι, από τα τέλη του περασμένου αιώνα περίπου, ο αθλητισμός και τα

Αυτά αποκτούν ακόμη μεγαλύτερη σημασία σε συνδυασμό με την είσοδο της Ελλάδας στην Ε.Ο.Κ. κατά τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο (1980), γεγονός που θέτει τη χώρα σε ένα άμεσα ανταγωνιστικό πεδίο, με πολύ ισχυρότερους εταίρους²⁴³. Είναι σημαντικό για μια μικρή νεοεισερχόμενη χώρα να αναδειχθεί και να διακριθεί σε αυτό το νέο, έντονα ανταγωνιστικό πεδίο. Ο αθλητισμός αποτελεί στην προσπάθεια αυτή ένα πρόσφορο μέσο διάκρισης, το οποίο μπορεί να αποδώσει καρπούς σχετικά εύκολα, χωρίς να καταβληθεί ιδιαίτερη προσπάθεια συνολικής κοινωνικής και οικονομικής ανάπτυξης. Επιπλέον, το γεγονός της ένταξης στην Ευρωπαϊκή οικονομική Κοινότητα, δεν πρέπει να ιδωθεί μονοσήμαντα από την πλευρά της οικονομικής ανάπτυξης, αλλά πολύπλευρα καθώς «σημαίνει και την ένταξη σε μια διαδικασία ομοιογενοποίησης (πολιτικής, οικονομικής, κοινωνικής) με τις άλλες κοινοτικές χώρες»²⁴⁴.

Όλα τα παραπάνω μας οδηγούν σε ένα 'από τα πάνω' επίπεδο ερμηνείας, σχετικά με το έντονο κρατικό ενδιαφέρον της χρονικής περιόδου που εξετάζουμε για την Φυσική Αγωγή και τον αθλητισμό. Αυτό μπορεί να συγκροτηθεί στην ανάγκη ανάπτυξης ενός εξισορροπητικού μηχανισμού άρσης ή και εκτόνωσης των εντάσεων (Ελίας), στην επιβολή μιας νέου τύπου βιο-πολιτικής/βιο-εξουσίας για τη διαχείριση των μαζών (Φουκώ), αλλά και στη δημιουργία ενός ισχυρού πεδίου προβολής του έθνους, ισχυροποίησης της εθνικής ταυτότητας και ανάπτυξης του εθνικισμού μέσω της παραγωγής αθλητών υψηλών επιδόσεων που θα προβάλλουν τη χώρα διεθνώς.

Την ίδια χρονική περίοδο όμως, παρατηρείται και ένας συνεχώς αυξανόμενος βαθμός διείσδυσης του ανταγωνιστικού αθλητισμού στις συνειδήσεις των Ελλήνων, ο οποίος προοδευτικά αποτελεί ένα κοινά αποδεκτό πρότυπο καταξίωσης και

σπορ πρόσφεραν ένα επιπλέον πεδίο εθνικής ταύτισης, ένα μέσο για τη συνοχή και τη συλλογική αναπαράσταση της εθνικής κοινότητας. Αυτό συνέβαινε μέσα στις διεθνείς αθλητικές διοργανώσεις με κορυφαία τους Ολυμπιακούς Αγώνες, αν και η εθνική και φυλετική αντιπαράθεση στα γήπεδα και στα στάδια θα αποκτήσει πολύ σαφέστερη και οξύτερη μορφή μέσα στον 20^ο αιώνα». Βλ.σχετ. Κουλούρη, Χριστίνα 1998, «Ο Στίβος Εθνικό Σπορ της Ελλάδας», Νέες Εποχές: Ιδέες και Τέχνες, Γράμματα, Πολιτισμός, Επιστήμες, στην εφημερίδα Το ΒΗΜΑ της 20/09/1998, σ.Β11.

²⁴³ Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Ανδρέας Καραγεώργης σε σχετικό άρθρο του: «Ο Ευρωπαϊκός χώρος, τεράστιος, πολύμορφος και πολυδύναμος θα αποτελέσει κονίστρα αγώνα για επιβίωση και επικράτηση». Βλ. σχετ. στο: Καραγεώργης, Ανδρέας 1979, «Οι επιπτώσεις στην εκπαίδευση από την ένταξη μας στην Ε.Ο.Κ.», Νέα Παιδεία 11 (Φθινόπωρο 1979), σ. 18.

²⁴⁴ Σακελλαρόπουλος, ό.π., σ.100.

κοινωνικής συμπεριφοράς. Η βαθμιαία αυτή μεταβολή στις αντιλήψεις και τη νοοτροπία των ανθρώπων μπορεί πιθανότατα να αποδοθεί στους εξής κυρίως παράγοντες:

α) Στις λίγες σημαντικές διεθνείς αθλητικές επιτυχίες που είχαν προηγηθεί (Α.Ε.Κ., Κύπελο Κυπελλούχων το 1968 στην καλαθοσφαίριση, Χρήστος Παπανικολάου, τον Σεπτέμβριο του 1970 παγκόσμιο ρεκόρ στο άλμα επί κοντώ, Π.Α.Ο., στον τελικό του κυπέλου πρωταθλητριών ομάδων Ευρώπης ποδοσφαίρου το 1971) και στον πανελλήνιο ενθουσιασμό που είχαν προκαλέσει²⁴⁵.

β) Στη ραγδαία ανάπτυξη των Μ.Μ.Ε, και ιδιαίτερα των ηλεκτρονικών τα οποία αποτέλεσαν τους φορείς μετάδοσης των νέων προτύπων, μεταξύ των οποίων ο ανταγωνιστικός αθλητισμός κατέχει προνομιούχο θέση²⁴⁶.

γ) Στην ευρεία διάδοση και αποδοχή ενός γενικότερου ανταγωνιστικού κλίματος στην ελληνική κοινωνία, το οποίο μπορεί να αποδοθεί στον εντεινόμενο

---

²⁴⁵ Όπως αναφέρεται στην εγκυκλοπαίδεια Πάπυρος: «ο ελληνικός αθλητισμός άρχισε να σημειώνει βήματα προόδου κατά τη δεκαετία του 1970, απόρροια της ανόδου του βιοτικού επιπέδου, αλλά και της σταδιακής εισβολής της τηλεόρασης στη ζωή της ελληνικής κοινωνίας, η οποία εξοικείωσε το ελληνικό κοινό με τα σύγχρονα αθλήματα. Η δημιουργία αθλητικής υποδομής με την κατασκευή σταδίων, κολυμβητηρίων και κλειστών γηπέδων όχι μόνο στις μεγάλες πόλεις, αλλά και στην επαρχία, αναθέρμανε το ενδιαφέρον για τα διάφορα αθλήματα και έφερε πολλούς νέους στους αγωνιστικούς χώρους, ενώ παράλληλα έδωσε τη δυνατότητα στην Ελλάδα να φιλοξενεί μεγάλες διεθνείς αθλητικές διοργανώσεις σε όλο το φάσμα του αθλητισμού». Βλ. σχετ. στο Πάπυρος 1998, «Η Γενική Πορεία του Ελληνικού Αθλητισμού από το 1912 Μέχρι Σήμερα», Ελλάς: Η Ιστορία και ο Πολιτισμός του Ελληνικού Έθνους από τις Απαρχές μέχρι σήμερα, τομ. Β', σ. 648, Αθήνα: Πάπυρος.

²⁴⁶ Ο Bellamy αναφέρει σχετικά με την προνομιακή θέση του αθλητισμού στο χώρο της τηλεόρασης: «Ο αθλητισμός αποτελεί υπόδειγμα τηλεοπτικού προγράμματος που έχει αξιοδοτηθεί στην ταχύτητα αναπτυσσόμενη παγκοσμιοποιημένη βιομηχανία της τηλεόρασης...[καθώς] κατορθώνει να προσελκύει ένα δύσκολο, έως ακατόρθωτο να προσεγγιστεί, επιθυμητό ακροατήριο σε σχέση με τα άλλα τηλεοπτικά προγράμματα. Η φύση της απευθείας μετάδοσης που χαρακτηρίζει τον αθλητισμό δημιουργεί μια συναρπαστική ατμόσφαιρα που δύσκολα δημιουργείται από άλλα τηλεοπτικά προγράμματα». Βλ. σχετ. Bellamy, Robert 1998, «Η Εξέλιξη της Σχέσης του Αθλητισμού και της Τηλεοπτικής Αγοράς», στο: Βένερ, Λόρενς (επιμ.) 2003, *Αθλητισμός και Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας*, μτφρ. Κάτια Μεταξά, εισαγ.-επιμ.: Στέλλιος Παπαθανασόπουλος, Αθήνα: Καστανιώτη, σ.153.

ανταγωνισμό στους τομείς της παραγωγής και οικονομίας, στο ακραιφνώς ανταγωνιστικό εκπαιδευτικό σύστημα, στην ενσωμάτωση ανταγωνιστικών προτύπων κατανάλωσης και κοινωνικής καταξίωσης κ.α.

Επιπρόσθετα, η αλλαγή αυτή των αντιλήψεων του κοινωνικού σώματος σε ότι αφορά τον ανταγωνιστικό αθλητισμό, συνδέεται και με την εν γένει διαφοροποίηση των αντιλήψεων σε ότι αφορά τον ελεύθερο χρόνο και τη σχέση του με την εργασία. Συγκεκριμένα η Πετμεζίδου σε σχετική έρευνα της, αναφέρεται σε τρία πρότυπα αντιμετώπισης του ελεύθερου χρόνου σε σχέση με την εργασία τα οποία επικρατούν κατά τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο. Το πρώτο αντιμετωπίζει τις δραστηριότητες αναψυχής (στις οποίες στην έρευνα της Πετμεζίδου, ο αθλητισμός κατέχει βασικό ρόλο καθώς αποτελεί το 39% του συνόλου), σαν ένα είδος μορφωτικής και πολιτιστικής επένδυσης χρήσιμης για το μέλλον του ατόμου, σαν μια μορφή επέκτασης της εργασίας. Το δεύτερο πρότυπο αποδίδει περιορισμένο ενδιαφέρον για τη παιδαγωγική διάσταση των δραστηριοτήτων αναψυχής, διακρίνοντας τις ουσιαστικά από την εργασία. Το τρίτο πρότυπο τέλος, διαχωρίζει μεν τις δραστηριότητες αναψυχής από την εργασία, αλλά ταυτόχρονα αποδίδει στις δραστηριότητες αναψυχής χρησιμότητα με την πλατύτερη όμως έννοια της πολιτιστικής καλλιέργειας²⁴⁷. Παρατηρούμε επομένως ότι σε μεγάλο βαθμό οι δραστηριότητες αναψυχής και κατ'επέκταση ο αθλητισμός, στις αντιλήψεις των ατόμων αντιμετωπίζονται ως εναλλακτικές μορφές ενίσχυσης των ατομικών και κοινωνικών δεξιοτήτων για αυτούς που συμμετέχουν, στοιχείο που αναμφίβολα αποδίδει σε αυτές τις δραστηριότητες μια εργαλειακή χροιά πέρα από τον αμιγώς ψυχαγωγικό τους χαρακτήρα.

Αυτά τα ερευνητικά συμπεράσματα μας οδηγούν σε σχετικές αντιλήψεις θεωρητικών που αφορούν τον ελεύθερο χρόνο, οι οποίες συνδέουν την κατασκευή της έννοιας του ελεύθερου χρόνου στις σύγχρονες κοινωνίες, με την καταλυτική επίδραση που ασκεί στον εργαζόμενο η αλλοτριωμένη εργασία στον καπιταλισμό. Όπως σημειώνει χαρακτηριστικά ο Τσουκαλάς, η κατασκευή του «ιδεολογήματος» του ελεύθερου χρόνου «μπορεί να θεωρηθεί ως διαδικασία κατασκευής ενός 'αντίβαρου', σε σχέση με την εξακολουθητική αλλοτριωμένη άσκηση της εργασιακής δραστηριότητας»²⁴⁸. Καθώς μάλιστα ο ελεύθερος χρόνος, προβάλλεται ή καλύτερα επιβάλλεται ως κατάκτηση και δικαίωμα «αποδυναμώνει την αντίσταση στην αλλοτριωμένη εργασία και λειτουργεί ως κατεξοχήν νομιμοποιητικός

²⁴⁷ Βλ. σχετ Πετμεζίδου, Μ., 1987, *Κοινωνικές Τάξεις και Μηχανισμοί Κοινωνικής Αναπαραγωγής*, Αθήνα: Εξάντας, σ.322.

²⁴⁸ Τσουκαλάς, ό.π., σ.220.

παράγοντας στη διαδικασία εκβίασης της κοινωνικής συναίνεσης, στο σύστημα της καπιταλιστικής εκμετάλλευσης και στην επιβίωση της καταπιεστικής και αλλοτριωμένης εργασίας»²⁴⁹. Προς μια ανάλογη προσέγγιση κινείται και ο Baudrillard, ο οποίος υποστηρίζει «ότι η αντίθεση ανάμεσα στον εργάσιμο και τον ελεύθερο χρόνο είναι τόσο επιφανειακή και ψευδής όσο και η αντίληψη πως οι βιομηχανικές κοινωνίες είναι κοινωνίες της παραγωγής [ενώ στην πραγματικότητα] είναι κοινωνίες της κατανάλωσης, στις οποίες δεν υπάρχουν τίποτε άλλο εκτός από καταναγκασμοί. Σε αυτό το πλαίσιο, οι δραστηριότητες του ελεύθερου χρόνου δεν αντιπροσωπεύουν παρά την ιδεολογία της αλλοτριωμένης εργασίας, αφού... 'είναι αδύνατο ακόμη και να χάνει κανείς τον καιρό του στη διάρκεια του ελεύθερου χρόνου'»²⁵⁰. Ο αθλητισμός επομένως, ως κυρίαρχη δραστηριότητα του ελεύθερου χρόνου, κατέχει σημαντικό ρόλο σε αυτή τη συμπληρωματική σχέση με την εργασία, επηρεάζοντας καταλυτικά αυτήν την ίδια τη λειτουργία της καπιταλιστικής κοινωνίας. Όπως αναφέρει σχετικά η Ελένη Βαρλάμη, «διαφαίνεται πως ο θεσμός της εργασίας και η εργασία του αθλητισμού, με διαφορετικές μορφές ρόλων, συνδημιουργούν και αναδημιουργούν τα πλαίσια της κοινωνικής ενσωμάτωσης και της κοινωνικοποίησης. Λειτουργούν ως κυρίαρχα πεδία διάκρισης, κατάταξης και αξιολόγησης ως προς την κοινωνική κινητικότητα-ιεραρχία, ως προς την κατανομή προνομίου, γοήτρου και δύναμης-εξουσίας»²⁵¹.

Επιπλέον, η ολοένα αυξανόμενη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου στην ελληνική κοινωνία κατά την περίοδο της μεταπολίτευσης, αναπόφευκτα άρχισε βαθμιαία να στρέφει το ενδιαφέρον των ατόμων πέρα από την κάλυψη των βασικών αναγκών επιβίωσης, σε ζητήματα ποιότητας ζωής. Αρχές της δεκαετίας του '80 για παράδειγμα, εισάγονται σταδιακά στη καθημερινότητα των Ελλήνων έννοιες που αφορούν τη συλλογική υγεία²⁵², την ψυχαγωγία, την καταναλωτική συμπεριφορά κ.α.²⁵³

²⁴⁹ Στο ίδιο, σ.220.

²⁵⁰ Βλ. σχετ.: Κορωναίου, Αλεξάνδρα 1996, «Κοινωνιολογικές Θεωρίες του Ελεύθερου Χρόνου», στο: Κορωναίου(επιμ), ό.π., σ.70.

²⁵¹ Βλ.σχετ. Βαρλάμη, Ελένη 2003, «Ετερότητες μέσα από την Ομοιότητα», Ανακοίνωση στο Διεθνές Συνέδριο Κοινωνιολογίας, 'Ετερότητα και Κοινωνία' Γαλλικό Ινστιτούτο Αθήνα 7-10 Μαΐου 2003, στο <http://www.sociology.gr/pages/articles/Varticles/EEA.htm>, σ. 4.

²⁵² «Κατά τη διάρκεια των δεκαετιών του 1980 και του 1990, μια σειρά μειζόνων κειμένων πολιτικής υγείας συνέχιζαν να δίνουν έμφαση στον ρόλο της πρόληψης των παθήσεων και της προαγωγής της υγείας», τα οποία επικεντρώνονταν σε τρεις βασικούς παράγοντες: το κάπνισμα, τη διατροφή και την άσκηση. Βλ. σχετ. στο: Nettleton, Sarah 2002,

Εντός αυτού του κλίματος, η αυστηρή πειθαρχία και το χαμηλό επίπεδο φυσικής κατάστασης και ψυχαγωγίας που προσέφερε η σουηδική γυμναστική δεν ήταν δυνατό να τύχουν αποδοχής. Αντίθετα τα ανταγωνιστικά σπορ προσέφεραν υψηλό επίπεδο φυσικής κατάστασης, αίσθημα ευεξίας, ψυχαγωγία, τη δυνατότητα ταύτισης με τους πρωταγωνιστές των αθλημάτων που είχαν αναχθεί σε ινδάλματα, καθώς και σημαντικό βαθμό ανάπτυξης, τουλάχιστον επιφανειακά, της ελεύθερης έκφρασης και δημιουργικότητας των συμμετεχόντων.

Ιδιαίτερα η θεσμική επιβολή των αθλοπαιδιών και των αγωνισμάτων ως κυρίαρχων αντικειμένων διδασκαλίας στο χώρο της σχολικής φυσικής αγωγής, μπορούσε να ερμηνευθεί από τους καθηγητές Φυσικής Αγωγής και το μαθητικό δυναμικό, ως τάση εναρμόνισης με τα διεθνή πρότυπα και επομένως εκσυγχρονισμό του μαθήματος, ως προσπάθεια άμβλυνσης του δασκαλοκεντρικού χαρακτήρα του, περισσότερης ελευθερίας κινήσεων και δυνατότητας έκφρασης της ατομικής ικανότητας και δημιουργικότητας, συλλογικής βίωσης του αισθήματος της αθλητικής ενασχόλησης κ.α. (Βέβαια δεν γνωρίζουμε εάν στο επίπεδο της σχολικής πρακτικής εφαρμόστηκαν και σε ποιο βαθμό, και εάν πέτυχαν τις παραπάνω θεωρητικές τους επιδιώξεις).

Όλα τα παραπάνω μας οδηγούν και σε μία από τα κάτω ερμηνεία, ότι δηλαδή οι αλλαγές που επιχειρήθηκαν στο χώρο της σχολικής Φυσικής Αγωγής, δεν ήταν παρά το αποτέλεσμα της αλλαγής των στάσεων, των αντιλήψεων και της εν γένει νοοτροπίας του κοινωνικού σώματος σε ό,τι αφορά τον αθλητισμό και τον ανταγωνιστικό αθλητισμό υψηλών προδιαγραφών, αλλαγή η οποία απλώς εκφράστηκε σε θεσμικό επίπεδο από την επίσημη πολιτεία.

Καταλήγουμε λοιπόν ότι, υπήρχαν ισχυρά ερείσματα τόσο σε επίπεδο κεντρικής εξουσίας, όσο και σε επίπεδο κοινωνικών εξελίξεων και νοοτροπίας του κοινωνικού σώματος, τα οποία επέβαλλαν και επέτρεψαν ή και αντίστροφα επέτρεψαν και επέβαλλαν, τις εξελίξεις προς τη κατεύθυνση του εξαθλητισμού της σχολικής Φυσικής Αγωγής. Με βάση τα όσα αναφέρθηκαν παραπάνω, προκύπτει εύλογα το ερώτημα σχετικά με το βαθμό εφαρμογής των προθέσεων εξαθλητισμού της ελληνικής πολιτείας στη σχολική πράξη, αφού τόσο η ελληνική πολιτεία όσο και το

Κοινωνιολογία της Υγείας και της Ασθένειας, μτφρ.: Ανθή Βακάκη, επιμ.-πρόλογος: Δημοσθένης Αγραφιώτης, Αθήνα: Εκδόσεις Τυπωθήτω-Γιώργος Δαρδανός, σ. 307 και 318.

²⁵³ Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει η Sarah Nettleton, η «έμφαση στη σχέση του τρόπου ζωής με την υγεία αντικατοπτρίζει ευρύτερες κοινωνικές αλλαγές και φαίνεται να συνδέεται με κάποιον ανεξιχνίαστο τρόπο με την εμφάνιση του καταναλωτικού πολιτιστικού προτύπου». Βλ. σχετ. Nettleton, ό.π., σ. 84.

κοινωνικό σώμα, έδειχναν να έχουν διαμορφώσει σε επίπεδο αντιλήψεων και επιδιώξεων τις συνθήκες πλήρους αποδοχής της. Αν και η απάντηση σε αυτό το ερώτημα χρήζει συστηματικής εμπειρικής έρευνας, μπορούμε να αναφέρουμε ως προσωπική μας εκτίμηση ότι η προσπάθεια αυτή έμεινε ημιτελής. Παρά το γεγονός ότι τα Αναλυτικά Προγράμματα και οι νομοθετικές ρυθμίσεις δημιουργούσαν το θεσμικό πλαίσιο για μια πλήρη εφαρμογή του φαινομένου του εξαθλητισμού στην ελληνική σχολική Φυσική Αγωγή, πολλές από τις ρυθμίσεις τελικά δεν εφαρμόστηκαν ή εφαρμόστηκαν πλημμελώς και για μικρό χρονικό διάστημα. Μια πρώτη προσπάθεια αναφοράς στα αίτια που δεν επέτρεψαν τον πλήρη εξαθλητισμό της σχολικής Φυσικής Αγωγής επιχειρήσαμε στο Β΄ Μέρος της εργασίας (βλ. σχετ. σελ. 70-72). Επιπρόσθετα, θα μπορούσαμε να αναφέρουμε δύο γενικότερα αίτια. Το πρώτο είναι η ανεπαρκής χρηματοδότηση που υπήρξε για ένα τόσο σημαντικό και γενικευμένο εγχείρημα, το οποίο απορρέει από τη γενικότερη οικονομική δυσπραγία στο χώρο της εκπαίδευσης κατά τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο²⁵⁴. Το δεύτερο αίτιο, αφορά τη γενικότερη αδυναμία του ελληνικού κράτους να εφαρμόσει στην πράξη τις μεταρρυθμιστικές του προσπάθειες στην εκπαίδευση, γεγονός που κατά πάσα πιθανότητα σχετίζεται με τη μονομέρεια του σχεδιασμού τους από την πλευρά της κεντρικής διοίκησης. Όπως αναφέρει η Καρανταΐδου, «το παραδοσιακό μεταρρυθμιστικό Παράδειγμα στην εκπαίδευση και ειδικότερα στη Φυσική Αγωγή, που συνίσταται στο μεταρρυθμιστικό μοντέλο σχεδιασμού ‘από πάνω προς τα κάτω’, ‘από το κέντρο προς την περιφέρεια’, στηρίζεται, σε κάποιο βαθμό, σε λαθεμένες (λανθάνουσες ή έκδηλες) παραδοχές και, ως εκ τούτου, δε φτάνει ποτέ στην υλοποίηση-εφαρμογή, άρα θα πρέπει να κριθεί ανεπαρκές»²⁵⁵.

²⁵⁴ Όπως αναφέρει σχετικά ο Κυπριανός: «Η υποχρηματοδότηση της εκπαίδευσης συνδέεται με την οικονομική κατάσταση της χώρας, η οποία επιδεινώνεται μετά το 1984...[Όμως] η υποχρηματοδότηση δεν οφείλεται μόνο στην οικονομική δυσπραγία. Απορρέει και από δύο άλλους λόγους: τις νέες ιδεολογικές αντιλήψεις για την εκπαίδευση και την υποβάθμιση της εκπαίδευσης σε ζήτημα ήσσονος σημασίας». Βλ. σχετ. Κυπριανός, ό.π., σ.292.

²⁵⁵ Η Καρανταΐδου αναφέρεται στην αναντιστοιχία επίσημων προδιαγραφών σχετικά με τη Σωματική Αγωγή και στην υλοποίηση-εφαρμογή τους από το 1862 έως το 1940, αλλά το συγκεκριμένο εγχείρημα που χρησιμοποιεί στην γενικότερη ερμηνεία της, ισχύει κατά την εκτίμηση μου σε μεγάλο βαθμό, και στην αντίστοιχη περίπτωση που αναφερόμαστε στην εργασία αυτή. Βλ. σχετ. στο: Καρανταΐδου, Μαρία 1997, «Αναντιστοιχίες Ανάμεσα στη Θέσπιση Επίσημων Προδιαγραφών Σχετικά με τη Γυμναστική (Σωματική Αγωγή) και στην Υλοποίηση-Εφαρμογή τους κατά το χρονικό διάστημα 1862-1940», Φυσική Αγωγή & Αθλητισμός 41 (Περίοδος Β΄1997), σ. 36.

2. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ-ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Στην εργασία αυτή εκκινήσαμε από την ερευνητική υπόθεση, εάν πράγματι κατά τη χρονική περίοδο από τα μέσα της δεκαετίας του '70 έως και τα τέλη της δεκαετίας του '80, έλαβε χώρα σε επίπεδο προθέσεων της πολιτείας, μια διαδικασία εξαθλητισμού της ελληνικής σχολικής Φυσικής Αγωγής. Εάν δηλαδή, το μάθημα της Φυσικής Αγωγής στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα, άλλαξε κατά το συγκεκριμένο χρονικό διάστημα το εννοιολογικό και ιδεολογικό του υπόβαθρο, προσαρμοσμένο στη διαφοροποίηση των επιδιώξεων της επίσημης πολιτείας στο ευρύτερο πεδίο του αθλητισμού. Επιδιώξεις οι οποίες, σε ό,τι αφορά τις στοχεύσεις και τη μεθοδολογία της σχολικής φυσικής Αγωγής, προσομοιάζαν στα πρότυπα οργάνωσης, τις μεθόδους και τις στοχεύσεις του ανταγωνιστικού αθλητισμού υψηλών προδιαγραφών, όπως αυτά κυρίως εκφράζονται στο σωματειακό αθλητισμό. Σε σχέση με το περιεχόμενο του μαθήματος, εξετάσαμε εάν η διαφοροποίηση αυτή εκφράστηκε με μια τάση αλλαγής του περιεχομένου των Αναλυτικών Προγραμμάτων του μαθήματος, από παραδοσιακές μορφές σωματικής αγωγής όπου κυριαρχούσε η σουηδική γυμναστική, προς μορφές σωματικής άσκησης όπου κυριαρχούσαν τα ατομικά αθλήματα και οι αθλοπαιδιές. Επιπλέον, η διερεύνηση μας επικεντρώθηκε, στις αξίες και τις ευρύτερες αντιλήψεις για την κοινωνία που προήγαγαν οι σωματικές αυτές δραστηριότητες.

Αφού εξετάσαμε τις νομοθετικές ρυθμίσεις της μεταπολιτευτικής περιόδου στο χώρο του αθλητισμού, τις μεταβολές των Αναλυτικών Προγραμμάτων της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, καθώς και τις αλλαγές σε θεσμικό επίπεδο και σε επίπεδο προγράμματος σπουδών στις σχολές εκπαίδευσης των γυμναστών, καταλήξαμε ότι πράγματι επαληθεύεται η αρχική υπόθεση που θέσαμε, η οποία και τεκμηριώνεται κυρίως στα εξής:

α) στην οριστική κατάργηση της σουηδικής-παιδαγωγικής γυμναστικής στα Αναλυτικά Προγράμματα της εκπαίδευσης.

β) στην εισαγωγή των αγωνιστικών αθλημάτων και των αθλοπαιδιών ως κυρίαρχου αντικειμένου διδασκαλίας στα Αναλυτικά Προγράμματα της σχολικής Φυσικής Αγωγής.

γ) στη διασύνδεση του σχολικού αθλητισμού με τον σωματειακό αθλητισμό σε θεσμικό επίπεδο, αλλά και σε ό,τι αφορά τα πρότυπα οργάνωσης και μεθοδολογίας

δ) στις ρητά διατυπωμένες προθέσεις στα Αναλυτικά Προγράμματα του μαθήματος της Φυσικής Αγωγής για επιδίωξη μεγιστοποίησης των επιδόσεων των μαθητών, για συμμετοχή τους σε αγωνιστικές δραστηριότητες, για δημιουργία

αθλητών, αλλά και στην επιλεκτική μεταχείριση που προτείνεται για τους ταλαντούχους μαθητές-αθλητές.

ε) στη θέσπιση από την πλευρά της πολιτείας σημαντικών κινήτρων για την προαγωγή του πρωταθλητισμού, πολλά από τα οποία αφορούσαν τους μαθητές (εισαγωγή στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, διορισμοί στο δημόσιο τομέα κ.α.).

στ) στις θεσμικές αλλαγές στις σχολές εκπαίδευσης των γυμναστών, αλλά και στις ανάλογες προσαρμογές των προγραμμάτων σπουδών τους προς την κατεύθυνση του εξαθλητισμού.

ζ) στις διαπιστώσεις αθλητικό-κεντρικού προσανατολισμού της σχολικής Φυσικής Αγωγής από τη σχετική δευτερογενή βιβλιογραφία και τους ιθύνοντες του χώρου.

η) στο ότι υπάρχουν σαφείς αναφορές στα επίσημα κανονιστικά κείμενα, σύμφωνα με τις οποίες η διδασκαλία των αθλημάτων και των αθλοπαιδιών, συνοδεύτηκε από αντιλήψεις και προτροπές προς τους διδάσκοντες του μαθήματος, που προήγαγαν τον ανταγωνισμό, την ιεραρχική κατηγοριοποίηση του μαθητικού δυναμικού στη βάση των αθλητικών επιδόσεων, αλλά και την αναπαραγωγή έμφυλων στερεοτύπων.

Στη συνέχεια επιχειρήσαμε να αναλύσουμε και να ερμηνεύσουμε τους λόγους, οι οποίοι τελικά οδήγησαν την πολιτεία στο να προωθήσει τη λογική του εξαθλητισμού. Είδαμε ότι τόσο σε επίπεδο επιδιώξεων της κεντρικής εξουσίας, όσο και σε επίπεδο νέων κοινωνικών χαρακτηριστικών και δεδομένων της ελληνικής κοινωνίας, πράγματι κατά τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο υπήρχαν ισχυρά ερείσματα που συντέλεσαν στην προώθηση της διαδικασίας εξαθλητισμού της ελληνικής σχολικής Φυσικής Αγωγής, σε θεσμικό και κανονιστικό επίπεδο.

Συνοπτικά μπορούμε να πούμε ότι οι λόγοι που σε επίπεδο κεντρικής εξουσίας ήταν το κίνητρο των εξελίξεων, αφορούσαν στις δυνατότητες της Φυσικής Αγωγής και του αθλητισμού να αποτελέσουν έναν εξισορροπητικό μηχανισμό άρσης ή και εκτόνωσης των εντάσεων της κοινωνίας, να συμβάλλουν στην επιβολή μιας νέου τύπου βιο-πολιτικής/βιο-εξουσίας για τη διαχείριση των μαζών, αλλά και στο να αποτελέσουν ένα ισχυρό πεδίο προβολής του έθνους, ισχυροποίησης της εθνικής ταυτότητας και ανάπτυξης του εθνικισμού.

Όσον αφορά το επίπεδο των κοινωνικών εξελίξεων, οι λόγοι που συνέτειναν στην αποδοχή του νέου ρόλου της Φυσικής Αγωγής και του αθλητισμού γενικότερα, στη ζωή των Ελλήνων, αφορούσαν την ελευθερία και ψυχαγωγία που προσέφεραν τα σπορ, τα νέα δημογραφικά και εργασιακά δεδομένα που βίωναν, καθώς και την αποδοχή νέων αξιών και αντιλήψεων όσον αφορά τα πρότυπα

συμπεριφοράς, κοινωνικής καταξίωσης, κοινωνικότητας, κατανάλωσης, και διαμόρφωσης ινδαλμάτων.

Κάνοντας μια γενικότερη κριτική, θα λέγαμε ότι πράγματι η παιδαγωγική-σουηδική γυμναστική δεν μπορούσε πλέον κατά την μεταπολιτευτική περίοδο να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις των καιρών σε πολιτικό, επιστημονικό, παιδαγωγικό και κοινωνικό επίπεδο. Επομένως μια αλλαγή στο περιεχόμενο της σχολικής Φυσικής Αγωγής ήταν επιβεβλημένη. Ίσως μάλιστα να ήταν η ενδεδειγμένη, η εισαγωγή σε κυρίαρχο ρόλο των αθλοπαιδιών και ευρύτερα των σπορ ως μέσου σωματικής αγωγής. Εκείνο το οποίο δεν ήταν επιβεβλημένο, ήταν ο τρόπος με τον οποίο επιχειρήθηκε η διαχείριση του διδακτικού αυτού μέσου στο μαθητικό δυναμικό, μια και οι ίδιες αυτές δραστηριότητες, υπό μια διαφορετική νοοτροπία και ιεραρχική κατανομή των στόχων κατά τη διδασκαλία τους, θα ήταν δυνατό να επιδράσουν με εντελώς διαφορετικό τρόπο στο μαθητικό δυναμικό²⁵⁶. Αντίθετα, στην ελληνική περίπτωση που εξετάσαμε, ήταν εμφανής η τάση της επίσημης πολιτείας να αντιμετωπίσει τον ευαίσθητο χώρο της εκπαίδευσης εργαλειακά, αντλώντας από αυτόν, αθλητές υψηλών αγωνιστικών προδιαγραφών. Με τον τρόπο αυτό, άστοχα και επιπόλαια ή ίσως και σε ένα βαθμό προσχεδιασμένα, επιτράπηκε η διείσδυση και η αναπαραγωγή στο ευαίσθητο πεδίο της εκπαίδευσης των κυρίαρχων κοινωνικών και πολιτικών αντιλήψεων του καπιταλιστικού συστήματος. Δηλαδή, η επικράτηση ‘μέτρων’, που συντελούν στο βαθμό που τους αναλογεί στην παθητική αποδοχή και αναπαραγωγή των ανισοτήτων και των σχέσεων κυριαρχίας της ίδιας της καπιταλιστικής κοινωνίας, στη βάση της επίκλησης ‘αντικειμενικών’, -αυστηρά κοινωνικά κατασκευασμένων στην πραγματικότητα-, κριτηρίων. Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά ο Jean-Marie Brohm η λογική του εξαθλητισμού «είναι η αναπαραγωγή, στα πλαίσια του αθλητικού μικρόκοσμου, όλων των κυρίαρχων ιδεολογικών τάσεων που κυριαρχούν στα πλαίσια της παγκοσμιοποιημένης καπιταλιστικής κοινωνίας»²⁵⁷.

²⁵⁶ Βλ. σχετ, υποσημείωση 25 σ. 14.

²⁵⁷ Brohm, Jean-Marie 1997, «Ολέθρια ιδεολογία», (μτφρ. αποσπασμάτων Γιάννης Χρυσοβέργης, Αγγελική Στουπάκη, Μάγδα Κλαυδιανού, Τόνια Καφετζάκη), στο *Ελληνική Έκδοση του Maniere de voir* 12: (Οκτώβριος 1997), (αφιέρωμα *Le Monde diplomatique*: Ο αδυσώπητος πόλεμος των Σπορ), σ. 76.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Α. ΠΗΓΕΣ²⁵⁸

Β.Δ.289 15/4/1960 «Περί ενάρξεως και λήξεως του ακαδημαϊκού και διδακτικού έτους, των διδασκομένων μαθημάτων, του ωρολογίου προγράμματος, των εισαγωγικών, τμηματικών και πτυχιακών εξετάσεων της Εθνικής Ακαδημίας Σωματικής Αγωγής (Ε.Α.Σ.Α.)», ΕτΚ., Α.Φ.Ε.Κ. 61.

Β.Δ. 672 13/9/1961 «Περί του αναλυτικού και ωρολογίου προγράμματος των γυμνασίων της πρώτης βαθμίδος», ΕτΚ., Α.Φ.Ε.Κ. 160.

Ν.Δ. 4379 16/10/1964 «Περί οργανώσεως και διοικήσεως της Γενικής (Στοιχειώδους και Μέσης) Εκπαιδεύσεως», ΕτΚ., Α.Φ.Ε.Κ. 182.

Β.Δ. 1074 21/12/1966 «Περί ωρολογίου και αναλυτικού προγράμματος της Β΄ τάξεως Λυκείων», ΕτΚ., Α.Φ.Ε.Κ. 289.

Α.Ν. 129 19/9/1967 «Περί οργανώσεως και διοικήσεως της Γενικής Εκπαιδεύσεως και άλλων τινών διατάξεων», ΕτΚ., Α.Φ.Ε.Κ. 163.

Β.Δ. 673 2/10/1968 «Περί των ωρολογίων προγραμμάτων των μαθημάτων των Σχολείων Μέσης Εκπαιδεύσεως», ΕτΚ., Α.Φ.Ε.Κ. 239.

Β.Δ. 723 10/11/1969 «Περί των ωρολογίων και αναλυτικών προγραμμάτων των μαθημάτων των σχολείων Μέσης Εκπαιδεύσεως», ΕτΚ., Α.Φ.Ε.Κ. 225.

Β.Δ. 398 21/4/1966 «Περί α) τροποποίησης του υπ' αριθ.289)1960 Β.Δ. 'Περί ενάρξεως και λήξεως του ακαδημαϊκού και διδακτικού έτους, των διδασκομένων μαθημάτων, του ωρολογίου προγράμματος, των εισαγωγικών, τμηματικών και πτυχιακών εξετάσεων της Εθνικής Ακαδημίας Σωματικής Αγωγής' και β) συμπληρώσεως του από 12)25.6.58 Β.Δ)τος», ΕτΚ., Α.Φ.Ε.Κ. 103.

---

²⁵⁸ Δεν περιλαμβάνονται τα Π.Δ., οι εισηγητικές εκθέσεις, οι εγκύκλιοι, οι διακηρύξεις κ.λ.π. τα οποία έχουν αντληθεί από αναδημοσιεύσεις τους στη βιβλιογραφία. Αναλυτική αναφορά στις πηγές αυτές γίνεται στις υποσημειώσεις του κειμένου της εργασίας.

Β.Δ. 402 17/6/1972 «Περί τροποποιήσεως του Β.Δ. 289)1960, 'Περί ενάρξεως και λήξεως του ακαδημαϊκού και διδακτικού έτους, των διδασκομένων μαθημάτων, του ωρολογίου προγράμματος, των εισαγωγικών, τμηματικών και πτυχιακών εξετάσεων της Εθνικής Ακαδημίας Σωματικής Αγωγής (Ε.Α.Σ.Α.)' ως ετροποποιήθη διά του ΒΔ)τος 398)1966», ΕτΚ., Α.Φ.Ε.Κ. 98.

Π.Δ. 660 2/10/1974 «Περί ενάρξεως και λήξεως του ακαδημαϊκού και διδακτικού έτους, του εορτολογίου, των διδασκομένων μαθημάτων, του ωρολογίου προγράμματος, του προγράμματος σπουδών, των τμηματικών και πτυχιακών εξετάσεων της Εθνικής Ακαδημίας Σωματικής Αγωγής (Ε.Α.Σ.Α.)», ΕτΚ., Α.Φ.Ε.Κ. 287.

Π.Δ. 222 8/4/1975 «Περί αυξήσεως των ετών φοιτήσεως εις την Εθνικήν Ακαδημίαν Σωματικής Αγωγής», ΕτΚ., Α.Φ.Ε.Κ. 65.

Π.Δ. 592 4/9/1975 «Περί ενάρξεως και λήξεως του ακαδημαϊκού και διδακτικού έτους, του εορτολογίου, των διδασκομένων μαθημάτων, του ωρολογίου προγράμματος, του προγράμματος σπουδών, των τμηματικών και πτυχιακών εξετάσεων της Εθνικής Ακαδημίας Σωματικής Αγωγής (Ε.Α.Σ.Α.)», ΕτΚ., Α.Φ.Ε.Κ. 194.

Π.Δ. 831 20/9/1977 «Περί ωρολογίου προγράμματος του Ημερησίου Γυμνασίου και αναλυτικού προγράμματος των Α' και Β' τάξεων αυτού», ΕτΚ., Α.Φ.Ε.Κ. 270.

Π.Δ. 1034 12/11/1977 «Περί των διδασκομένων μαθημάτων και του Αναλυτικού και Ωρολογίου Προγράμματος του Δημοτικού Σχολείου», ΕτΚ., Α.Φ.Ε.Κ. 347.

Π.Δ. 861 21/11/1978 «Περί ενάρξεως και λήξεως του ακαδημαϊκού και διδακτικού έτους, του εορτολογίου, των διδασκομένων μαθημάτων, του ωρολογίου προγράμματος, του προγράμματος σπουδών, των τμηματικών και

πτυχιακών εξετάσεων της Εθνικής Ακαδημίας Σωματικής Αγωγής (Ε.Α.Σ.Α.).», ΕτΚ., Α.Φ.Ε.Κ. 205.

Π.Δ. 922 26/9/1980 «Περί του ωρολογίου και αναλυτικού προγράμματος της Β΄τάξεως Ημερησίου Λυκείου Γενικής Κατευθύνσεως των Β΄και Γ΄ τάξεων του Εσπερινού Λυκείου της αυτής κατευθύνσεως και της Β΄ τάξεως του Προτύπου Ελληνικού Κλασσικού Λυκείου», ΕτΚ., Α.Φ.Ε.Κ. 230.

Π.Δ. 1286 16/10/1981 «Περί τροποποιήσεως του ωρολογίου και αναλυτικού προγράμματος των σχολείων της Μέσης Γενικής Εκπ/σεως», ΕτΚ., Α.Φ.Ε.Κ. 315.

Π.Δ. 91 19/3/1984 «Ωρολόγιο και Αναλυτικό Πρόγραμμα των Σχολείων Μέσης Γενικής Εκπαιδύσεως», ΕτΚ., Α.Φ.Ε.Κ. 35.

Π.Δ. 77 1 Μαρτίου 1985 «Οργανισμός της Γενικής Γραμματείας Αθλητισμού», ΕτΚ., Α.Φ.Ε.Κ. 28.

Π.Δ. 438 26/8/1985 «Ωρολόγιο και αναλυτικό πρόγραμμα Γυμνασίων», ΕτΚ., Α.Φ.Ε.Κ. 158.

Π.Δ. 479 18/9/1985 «Ωρολόγιο και αναλυτικό πρόγραμμα Λυκείων Μέσης Γενικής Εκπαίδευσης», ΕτΚ., Α.Φ.Ε.Κ. 170.

Ν. 1566 26/9/1985 «Δομή και λειτουργία της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και άλλες διατάξεις», ΕτΚ., Α.Φ.Ε.Κ. 167.

Ν. 1824 30/12/1988 «Ρύθμιση θεμάτων εκπαιδευτικών και άλλες διατάξεις», ΕτΚ., Α.Φ.Ε.Κ. 296.

Π.Δ. 11 12/1/1990 «Τροποποίηση και συμπλήρωση ωρολογίων και αναλυτικών προγραμμάτων σχολείων Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης», ΕτΚ., Α.Φ.Ε.Κ. 5.

Παναγιωτόπουλος, Δ.Π. 1990, Αθλητικός Κώδικας, Αθήνα-Κομοτηνή: Σάκκουλα.

ΥΠ.Ε.Π.Θ. 1990, *Αναλυτικά Προγράμματα Φυσικής Αγωγής Γυμνασίου και Λυκείου. Οδηγίες Εφαρμογής στη διδασκαλία*, Αθήνα: Δ/νση Φυσικής Αγωγής.

ΥΠ.Ε.Π.Θ. 1997, *Η Φυσική Αγωγή στο Δημοτικό Σχολείο: Βιβλίο για τον Διδάσκοντα*, Αθήνα: Ο.Ε.Δ.Β.

Εισηγητική Έκθεση του νόμου 4379 της 16)24 Οκτωβρίου 1964 «Περί οργανώσεως και διοικήσεως της Γενικής (Στοιχειώδους και Μέσης) Εκπαιδεύσεως», 13 Ιουλίου 1964.

Αιτιολογική Έκθεσις του Ν. 309 της 30/4/1976 «Περί οργανώσεως και διοικήσεως της Γενικής Εκπαιδεύσεως», 12 Μαΐου 1975.

Εισηγητική Έκθεση Προσθήκης Άρθρου στο σχέδιο νόμου «Για τη δομή και λειτουργία των ανωτάτων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων», 24 Ιουνίου 1982.

Εισηγητική Έκθεση του σχεδίου νόμου «Δομή και λειτουργία της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και άλλες διατάξεις», 26 Ιουνίου 1985.

B. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Agamben, Giorgio 2005, *Hoμo sacer Κυρίαρχη εξουσία και γυμνή ζωή*, μτφρ.: Παναγιώτης Τσιαμούρας, επιμέλεια-επίμετρο: Γιάννης Σταυρακάκης, Αθήνα: Scripta.

Αναστασιάδης, Αντώνης – Γιδάρης, Δημήτρης 1993, *Η γυμναστική στην εκπαίδευση*, Θεσσαλονίκη: «Μαϊάνδρος».

Αυγερινός Θ. 1987, *Κοινωνιολογία της φυσικής αγωγής και του αθλητισμού*, Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.

Αυγερινός, Θεόδωρος 2000, *Διδακτική και Μεθοδική της Αθλητικής Αγωγής*, Αθήνα: εκδ. οίκος δεν αναφ.

Vigarello, Georges 2004, *Από το παιχνίδι στο αθλητικό θέαμα Η γέννηση ενός μύθου*, μτφρ. Λία Βουτσοπούλου, επιμ. Νάσια Ντινοπούλου, Αθήνα: Αλεξάνδρεια.

Βασιλειάδου, Όλγα 2006, «Αποτελεσματικότητα στη Φυσική Αγωγή», Αναζητήσεις στη Φυσική Αγωγή & τον Αθλητισμό τομ.4(2) Αυγ.2006, σ. 341-350.

Βένερ, Λόρενς (επιμ.) 2003, *Αθλητισμός και Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας*, μτφρ. Κάτια Μεταξά, εισαγ.-επιμ(ελλην. έκδ.): Στέλλιος Παπαθανασόπουλος, Αθήνα: Καστανιώτη.

Βούλγαρης, Γιάννης 2001, *Η Ελλάδα της Μεταπολίτευσης 1974-1990: Σταθερή Δημοκρατία Σημαδεμένη από τη Μεταπολεμική Ιστορία*, Αθήνα: Θεμέλιο.

Γερογιάννης, Κωνσταντίνος 2003, «Στόχοι και αντιδράσεις στην εκπαιδευτική μεταρρύθμιση του 1964», Νέα Παιδεία 105 (Ιαν.-Φεβ.-Μαρ. 2003), σ.155-168.

Γιαννάκης, Θωμάς 1990, *Ιστορία Φυσικής Αγωγής (Από τους πρωτόγονους λαούς μέχρι σήμερα)*, 2 τ., Αθήνα: Πανεπιστήμιο Αθηνών Τ.Ε.Φ.Α.Α.

Γκίντενς Άντονυ 2002, *Κοινωνιολογία*, μτφρ.-επιμ. Δ.Γ. Τσαούσης, Αθήνα, Gutenberg.

Eco, Umberto 1999, «Η Σημειολογία στην Καθημερινή Ζωή», μτφ. Αντώνης Τσοπάνογλου, επιμ. Θ. Χατζησυμεών, Αθήνα: Μαλλιάρης-Παιδεία.

Ελίας Νόρμπερτ και Ντάνινγκ Ερικ 1998, *Αθλητισμός και ελεύθερος χρόνος στην εξέλιξη του πολιτισμού*, μτφρ.Σούζυ Χειρδάρη – Γιώτα Κακαρούκα, επιμ.-εισαγωγή Π.Κυπριανός, Αθήνα: Δρομέας.

Harre Dietrich 1991, *Προπονητική: Μεγιστοποίηση της Αθλητικής Απόδοσης*, μτφρ.: Σοφία Κλεισούρα, εισαγ.-επιστημ. επιμέλεια: Βασίλης Κλεισούρας, Αθήνα: Συμμετρία.

Ζουνχιά, Κατερίνα 2000, *Φυσική Αγωγή στο Δημοτικό Σχολείο Προς τη 'δια βίου' άσκηση*, Αθήνα: Πανεπιστήμιο Αθηνών.

Ιωαννίδη, Μαίρη Φθιν.1987-Άνοιξη 1988, «Σύντομη Ιστορία και Κριτική των Γυμναστικών Συστημάτων που Επικράτησαν στη Νεώτερη Ελλάδα», *Λόγος και Πράξη* τευχ.33-35 τομ.έννατος, σ. 165-166.

Κανιόγλου, Άγγελος 1998, *Η διδακτική της σχολικής φυσικής αγωγής*, Θεσσαλονίκη: University Studio Press.

Καραγεώργης, Ανδρέας 1979, «Οι επιπτώσεις στην εκπαίδευση από την ένταξη μας στην Ε.Ο.Κ.», *Νέα Παιδεία* 11 (Φθινόπωρο 1979), σ. 17-22.

Καντζίδης, Δημήτρης, *Ο Ιων Ιωαννίδης και η Συμβολή του στη Μεταρρύθμιση της Φυσικής Αγωγής*, Θεσσαλονίκη 2002 [Διδακτορική Διατριβή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο - Τμήμα Επιστήμης Φυσικής Αγωγής και Αθλητισμού].

Καρανταΐδου, Μαρία 2000, *Η φυσική αγωγή στην ελληνική μέση εκπαίδευση (1862-1990) και ιδρύματα εκπαίδευσης γυμναστών (1882-1982)*, Θεσσαλονίκη: Αδελφών Κυριακίδη α.ε.

Κορωναίου, Αλεξάνδρα (επιμ) 1996, *Κοινωνιολογία του ελεύθερου χρόνου*, μτφρ. Κική Καψαμπέλη-Γιάννης Σταυρακάκης, Αθήνα: νήσος.

Κουλούρη, Χριστίνα 1997, *Αθλητισμός και όψεις της αστικής κοινωνικότητας. Γυμναστικά και αθλητικά σωματεία 1870-1922*, Αθήνα, Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας (Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς) - Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών Ε.Ι.Ε.

Κουλούρη, Χριστίνα 1998, «Ο στίβος εθνικό σπορ της Ελλάδας», Το Βήμα 20/9/1998, σ.Β11.

Κουτσογιάννη, Ιερεμία χχχχ, *Θεωρία και Πράξη της Φυσικής Αγωγής*, Αθήνα: Εκδόσεις Δανιά.

Κωνσταντινάκος, Παντελής – Peluso Elio 1988, *Μεθοδολογία Διδακτική της Φυσικής Αγωγής*, Θεσσαλονίκη: University Studio Press.

Λάμπρου, Χρήστος, *Η εφαρμογή του Αναλυτικού Προγράμματος της Φυσικής Αγωγής στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση*, αδημοσίευτη διπλωματική μεταπτυχιακή εργασία στο Τμήμα Φιλοσοφίας Παιδαγωγικής και Ψυχολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών, Αθήνα 2002.

Λυριντζής, Χρ.- Νικολακόπουλος, Ηλ.- Σωτηρόπουλος, Δ. (επιμ) 1996, *Κοινωνία και Πολιτική: Όψεις της Γ' Ελληνικής Δημοκρατίας 1974-1994*, Αθήνα: Θεμέλιο.

Μακρυνιώτη, Δήμητρα (επιμ-εισαγ.) 2004, *Τα όρια του σώματος Διεπιστημονικές προσεγγίσεις*, μτφ. Κώστας Αθανασίου-Κική Καψαμπέλη-Μαριάννα Κονδύλη-Θόδωρος Παρασκευόπουλος, Αθήνα: νήσος.

Μουντάκης, Κώστας 1986, «Θεωρίες που εξετάζουν ποια μαθήματα πρέπει να διδάσκονται στα σχολεία με ειδική αναφορά στη φυσική αγωγή- Σκοποί της φυσικής αγωγής στο σχολείο», *Λόγος και Πράξη* 29 (Άνοιξη 1986), σ. 92-113.

Μουντάκης, Κώστας 1989, «Προγραμματισμός της Φυσικής Αγωγής στο Δημοτικό και Γυμνάσιο», *Λόγος και Πράξη* 39 (Φθινόπωρο 1989), σ. 73-106.

Μουντάκης, Κώστας (επιμ.) 1992, *Η Φυσική Αγωγή στο Γυμνάσιο και στο Λύκειο*, Θεσσαλονίκη: Salto.

Μουντάκης, Κώστας 1993, *Ανατομία ενός Ημερήσιου Μαθήματος Φυσικής Αγωγής Δημοτικού & Γυμνασίου*, Θεσσαλονίκη: Salto.

Μουρατίδη, Ιωάννη 1990, *Ιστορία Φυσικής Αγωγής (Με Στοιχεία Φιλοσοφίας)*, Θεσσαλονίκη: Κ. Χριστοδουλίδη.

Μπελίτσος, Παναγιώτης – Κουβαρά, Αλεξάνδρα 1986, *Η Φυσική και Αθλητική Αγωγή στο Δημοτικό Σχολείο: Το βιβλίο του Παιδαγωγού*, Αθήνα: Τ.Ε.Φ.Α.Α.

Brohm, Jean-Marie 1972, «Πολιτική Κοινωνιολογία του Αθλητισμού», *Σύγχρονα Θέματα* 85 (Ιούλιος 2004), (αφιέρωμα: Αθλητισμός), σ.42-47.

Nettleton, Sarah 2002, *Κοινωνιολογία της Υγείας και της Ασθένειας*, μτφρ.: Ανθή Βακάκη, επιμ.-πρόλογος: Δημοσθένης Αγραφιώτης, Αθήνα: Εκδόσεις Τυπωθήτω-Γιώργος Δαρδανός.

Νικηταράς, Νικήτας χχχχ, *Μαζικός Αθλητισμός I Θεωρητικό Πλαίσιο*, Αθήνα: Τελέθριον.

Παναγιωτόπουλος, Δημήτρης 1990, *Θεωρία Αθλητικού Δικαίου*, Αθήνα-Κομοτηνή: Αντ.Ν.Σάκκουλα.

Παναγιωτόπουλος, Δ. 1992, *Φυσική Αγωγή Δίκαιο της Διοίκησης*, Αθήνα: Τελέθριον.

Παναγιωτοπούλου, Ρόη 1996, «'Ορθολογικές' Ατομοκεντρικές Πρακτικές στα Πλαίσια ενός 'Ανορθολογικού' Πολιτικού Συστήματος», στο: Χρ.Λυριντζής-Ηλ.Νικολακόπουλος-Δ.Σωτηρόπουλος (επιμ), *Κοινωνία και Πολιτική: Όψεις της Γ' Ελληνικής Δημοκρατίας 1974-1994*, Αθήνα: Θεμέλιο, σ.139-160.

Παπαϊωάννου, Αθανάσιος – Θεοδωράκης, Γιάννης – Γούδας, Μάριος 1999, *Για μια καλύτερη διδασκαλία της φυσικής αγωγής*, Θεσσαλονίκη: Salto.

Παπανούτσος, Ευάγγελος 1982, *Απομνημονεύματα*, Αθήνα: Φιλιππότη.

Παππάς, Χρήστος 2002, *Εισαγωγή στην Κοινωνιολογία της Φυσικής Αγωγής και του Αθλητισμού*, Αθήνα: Τυπωθήτω-Γιώργος Δαρδανός.

Παρθύμος Παναγιώτης, *Η εξέλιξη της ενόργανης γυμναστικής στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση*, Αθήνα 1992 [Διδακτορική διατριβή, Πανεπιστήμιο Αθηνών-Τμήμα Φιλοσοφίας, Παιδαγωγικής και Ψυχολογίας].

Πετμεζίδου, Μ., 1987, *Κοινωνικές Τάξεις και Μηχανισμοί Κοινωνικής Αναπαραγωγής*, Αθήνα: Εξάντας.

Σακελλαρόπουλος, Σ., 2001, *Η Ελλάδα στη Μεταπολίτευση: Πολιτικές και Κοινωνικές Εξελίξεις 1974-1988*, Αθήνα: Λιβάνη.

Σεραφειμίδης, Γιάννης 1993, «Η Παιδαγωγική Γυμναστική στην Ελληνική Εκπαίδευση», *Λόγος και Πράξη* 55 (Χειμώνας 1993-94), σ. 82-88.

Σεραφειμίδης, Ιωάννης 2003, *Βασική θεωρία και διδακτική της σχολικής φυσικής αγωγής*, Αθήνα: Αθλότυπο.

Σωτηριάδης, Αδάμ 1991, *Διδακτικές Σημειώσεις Διοίκησης & Οργάνωσης της Φυσικής Αγωγής και του Αθλητισμού*, Αθήνα: Πανεπιστήμιο Αθηνών.

Τσουκαλάς, Κωνσταντίνος 1987, *Κράτος, Κοινωνία, Εργασία στη Μεταπολεμική Ελλάδα*, Αθήνα: Θεμέλιο.

Φουκώ Μισέλ 2005, *Ιστορία της σεξουαλικότητας*, τ.1: Η δίψα της γνώσης, μτφρ.: Γκλόρυ Ροζάκη, επιμ. μτφρ.: Γιάννης Κρητικός, Αθήνα, Κέδρος.

Φουρναράκη, Ελένη 1998, «Σωματική αγωγή των δύο φύλων στην Ελλάδα του 19^{ου} αιώνα», Ανάτυπο από τα Πρακτικά του Διεθνούς Συμποσίου: Οι χρόνοι της ιστορίας. Για μια ιστορία της παιδικής ηλικίας και της νεότητας. Αθήνα, ΙΑΕΝ/ΓΓΝΓ – ΚΝΕ/Ε.Ι.Ε., 1998, σ.293-315.

Φουρναράκη, Ελένη 2004, «Ένα κείμενο, μια ιστορία: Για το Γαλλικό ρεύμα της ‘κριτικής θεωρίας του αθλητισμού’», Σύγχρονα Θέματα 85 (Ιούλιος 2004), (αφιέρωμα: Αθλητισμός), σ.34-41.

Φράγκος, Χρίστος 2002, «Τα Αναλυτικά Προγράμματα και τα ‘νέα’ Προγράμματα Σπουδών», Σύγχρονη Εκπαίδευση 125 (Ιούλιος-Αύγουστος 2002), σ. 60-68.

Φραγκουδάκη, Άννα 1985, *Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης: Θεωρίες για την Κοινωνική Ανισότητα στο Σχολείο*, Αθήνα: Παπαζήση.

Hardt, Michael – Negri, Antonio 2002, *Αυτοκρατορία*, μτφρ. Νεκτάριος Καλαϊτζής, Αθήνα: Scripta.

Χαραλάμπους, Ηλίας 1995, «Οι έννοιες του αναλυτικού προγράμματος και της ανάπτυξης αναλυτικών προγραμμάτων», περ. Νέα Παιδεία 74 (Ανοιξη 1995), σ. 129-134.

Χατζηχαριστός, Δημήτρης 1990, *Σύγχρονο Σύστημα Φυσικής Αγωγής*, Αθήνα: Α.Ν. Σάκκουλα.

Χρόνη, Άνη 2006, «Ισότητα & Ισοτιμία στον Αθλητισμό: Εκπαίδευση Προπονητών & Καθηγητών Φυσικής Αγωγής σε Θέματα Φύλου», *Σύγχρονα Θέματα* 94 (Ιούλιος-Σεπτέμβριος 2006), σ. 85-88.

ΠΙΝΑΚΕΣ-ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΠΙΝ.1: ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ 1977

	A'+B'	Γ'+Δ'	Ε'+ΣΤ'
Αθλοπαιδιές/ Αγωνίσματα	1 (20%)	3 (60%)	3 (60%)
Προ-αγωνιστικές Δραστηριότητες/ Προετοιμασία	4 (80%)	1 (20%)	1 (20%)
Ελληνικοί Χοροί	-	1 (20%)	1 (20%)
Σύνολο Δραστηριοτήτων	5 (100%)	5 (100%)	5 (100%)

ΠΙΝ.2: Α' και Β' Γυμνασίου 1977

	A' Τάξη	B' Τάξη
Αγωνίσματα/Αθλοπαιδιές	7 (70%)	7 (70%)
Προαγωνιστικές Δραστηριότητες/ Προετοιμασία	2 (20%)	2 (20%)
Ελληνικοί Χοροί	1 (10%)	1(10%)
Σύνολο Δραστηριοτήτων	10 (100%)	10 (100%)

ΠΙΝ.3: Β' Τάξη Ημερήσιου Λυκείου Γεν. Κατεύθυνσης 1980

	B' Τάξη
Αγωνίσματα/ Αθλοπαιδιές	6 (75%)
Προ-αγωνιστικές δραστηριότητες/ Προετοιμασία	1 (12,5%)
Ελληνικοί Χοροί	1 (12,5%)
Σύνολο Δραστηριοτήτων	8 (100%)

ΠΙΝ.4: Πρόγραμμα Γυμνασίου 1984

	A'	B'	Γ'
Αθλοπαιδιές/ Αγώνισματα	5 (56%)	5 (56%)	5 (56%)
Προ-αγωνιστικές Δραστηριότητες/ Προετοιμασία	3 (33%)	3 (33%)	3 (33%)
Ελληνικοί Χοροί	1 (11%)	1 (11%)	1 (11%)
Σύνολο Δραστηριοτήτων	9 (100%)	9 (100%)	9 (100%)

ΠΙΝ.5: Πρόγραμμα Γυμνασίου 1985

	A'	B'	Γ'
Αθλοπαιδιές/ Αγώνισματα	5 (56%)	5 (56%)	5 (56%)
Προ-αγωνιστικές Δραστηριότητες/ Προετοιμασία	3 (33%)	3 (33%)	3 (33%)
Ελληνικοί Χοροί	1 (11%)	1 (11%)	1 (11%)
Σύνολο Δραστηριοτήτων	9 (100%)	9 (100%)	9 (100%)

ΠΙΝ.6: Λύκεια Μέσης Γενικής Εκπαιδύσεως 1985

	A'	B'	Γ'
Αθλοπαιδιές/ Αγώνισματα	6 (75%)	6 (75%)	6 (75%)
Προ-αγωνιστικές Δραστηριότητες/ Προετοιμασία	1 (12,5%)	1 (12,5%)	1 (12,5%)
Ελληνικοί Χοροί	1 (12,5%)	1 (12,5%)	1 (12,5%)
Σύνολο Δραστηριοτήτων	8 (100%)	8 (100%)	8 (100%)

ΠΙΝ.7: Λύκειο 1990 (Κατά κατηγορία Δραστηριοτήτων)

	A'	B'	Γ'
Αθλοπαιδιές/ Αγωνίσματα	7 (87,5%)	7 (87,5%)	7 (87,5%)
Ελληνικοί Χοροί	1 (12,5%)	1 (12,5%)	1 (12,5%)
Σύνολο Δραστηριοτήτων	8 (100%)	8 (100%)	8 (100%)

ΠΙΝ.8: 1990 Γυμνασίου (Κατά Τάξη)

	Τάξη A'	Τάξη B'	Τάξη Γ'
Αθλοπαιδιές	35 (44%)	42 (52,5%)	25 (47%)
Στίβος- Φυσική Κατάσταση	26 (32%)	19 (23,75%)	14 (26%)
Ενόργανη Γυμναστική	7 (9%)	7 (8,75%)	5 (9,5%)
Ελληνικοί Χοροί	6 (7,5%)	6 (7,5%)	4 (8%)
Αξιολόγηση/ Τεστ	6 (7,5%)	6 (7,5%)	5 (9,5%)
Σύνολο Δραστηριοτήτων	80 (100%)	80 (100%)	53 (100%)

ΠΙΝ.9: 1990 Γυμνασίου (Όλες οι Τάξεις)

	Τάξεις A'+B'+Γ'
Αθλοπαιδιές	102 (48%)
Στίβος- Φυσική Κατάσταση	59 (28%)
Ενόργανη Γυμναστική	19 (8%)
Ελληνικοί Χοροί	16 (7%)
Αξιολόγηση/ Τεστ	17 (7,%)
Σύνολο Δραστηριοτήτων	213 (100%)

ΠΙΝ.10: 1990 Γυμνασίου (Κατά Κατηγορία)

	A'	B'	Γ'
Αθλοπαιδιές/ Αγώνισματα	68 (85%)	68 (85%)	44 (83%)
Λοιπές Δραστηριότητες/ Προετοιμασία	6 (7,5%)	6 (7,5%)	4 (7,5%)
Αξιολόγηση/ Test	6 (7,5%)	6 (7,5%)	5 (9,5%)
Σύνολο Δραστηριοτήτων	80 (100%)	80 (100%)	53 (100%)

ΠΙΝ.11: 1990 Γυμνασίου (Κατά Κατηγορία Όλες οι Τάξεις)

	A'+B'+Γ'
Αθλοπαιδιές/ Αγώνισματα	180 (84,5%)
Λοιπές Δραστηριότητες/ Προετοιμασία	16 (7,5%)
Αξιολόγηση/ Test	17 (8%)
Σύνολο Δραστηριοτήτων	213(100%)

ΠΙΝ.12: 1988 Δημοτικό Σχολείο

	A Κύκλος (Τάξεις Α'+Β')	B Κύκλος (Τάξεις Γ'+Δ')	Γ Κύκλος (Τάξεις Ε'+ΣΤ')
Αίσθηση Χώρου- Χρόνου/Συντονισμός Κινήσεων	14 (27,5%)	-	-
Ισορροπία/Κιναίσθηση (Κινητικές Δεξιότητες)	15 (29%)	6 (11,1%)	-
Στίβος: Δρόμοι-Άλματα-Ρίψεις (Παιγνιώδης Μορφή)	11 (21,5%)	6 (11,1%)	6 (11,1%)
Ρυθμός	3 (6%)	-	-
Αναπνευστικές Ασκήσεις	3 (6%)	-	-
Αθλητική Γιορτή (Προετοιμασία)	2 (4%)	-	-
Αξιολόγηση/ Test	3 (6%)	3 (5,7%)	-
Αθλοπααιδιές	-	10 (18,5%)	37 (68,5%)
Ενόργανη Γυμναστική	-	4 (7,4%)	7 (13%)
Ελληνικοί Χοροί	-	4 (7,4%)	4 (7,4%)
Εξάσκηση Φυσικών Ικανοτήτων	-	13 (24%)	-
Ορθοσωματικές Ασκήσεις	-	8 (14,8%)	-
Σύνολο Δραστηριοτήτων	51 (100%)	54 (100%)	54 (100%)

ΠΙΝ.13: 1988 Δημοτικό- Κατηγορίες Δραστηριοτήτων

	A Κύκλος (A'+B')	B Κύκλος (Γ'+Δ')	Γ Κύκλος (E'+ΣΤ')
Αθλοπαιδιές/ Αγωνίσματα	11 (21,5%)	33 (61%)	50 (92,6%)
Λοιπές Δραστηριότητες/ Προετοιμασία	37 (72,5%)	18 (33,3%)	4 (7,4%)
Αξιολόγηση/ Test	3 (6%)	3 (5,7%)	-
Σύνολο Δραστηριοτήτων	51 (100%)	54 (100%)	54 (100%)

ΠΙΝ.14: ΩΡΟΛΟΓΙΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ Ε.Α.Σ.Α. 1960-66-72-74-75-78(ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΜΑΘΗΜΑΤΩΝ²⁵⁹)

	Α΄ ΕΤΟΣ		Β΄ ΕΤΟΣ		Γ΄ ΕΤΟΣ		Δ΄ ΕΤΟΣ		
	Α	Θ	Α	Θ	Α	Θ	Α	Θ	ΣΥΝΟΛΟ
	Ω - %	Ω - %	Ω - %	Ω - %	Ω - %	Ω - %	Ω - %	Ω - %	Ω - %
1960									
Παιδαγωγικής Κατ.	4-12,1	4-11,4	5-13,9	5-13,2	6-18,2	6-17,1			30-14,3
Αθλοπαιδιές	3-9,1	3-8,6	3-8,3	3-7,9	3-9,1	3-8,6			18-8,6
Λοιπά Αθλήματα	9-27,2	9-25,7	8-22,2	8-21,1	8-24,2	8-22,9			50-23,8
Προπονητικής Κατ.	-	-	-	-	2-6,1	2-5,7			4-1,9
Άλλα Μαθήματα	17-51,6	19-54,3	20-55,6	22-57,8	14-42,4	16-45,7			108-51,3
Σύνολο	33-100	35-100	36-100	38-100	33-100	35-100			210-100
1966									
Παιδαγωγικής Κατ.	4-10,8	4-10,3	5-12,5	5-12,5	6-16,2	6-15,4	Α <td>Θ</td> <td>ΣΥΝΟΛΟ</td>	Θ	ΣΥΝΟΛΟ
Αθλοπαιδιές	4-10,8	4-10,3	4-10	3-7,5	4-10,8	4-10,3	Ω - %	Ω - %	Ω - %
Λοιπά Αθλήματα	14-37,8	14-35,9	13-32,5	12-30	14-37,8	14-35,9			81-34,9
Προπονητικής Κατ.	-	-	-	-	2-5,4	2-5,1			4-1,7
Άλλα Μαθήματα	15-40,6	17-43,5	18-45	20-50	11-29,8	13-33,3			94-40,6
Σύνολο	37-100	39-100	40-100	40-100	37-100	39-100			232-100
1972									
Παιδαγωγικής Κατ.	4-11,1	4-10,8	3-8,3	3-7,9	5-15,2	5-14,7	Α <td>Θ <td>ΣΥΝΟΛΟ</td> </td>	Θ <td>ΣΥΝΟΛΟ</td>	ΣΥΝΟΛΟ
Αθλοπαιδιές	4-11,1	3-8,2	4-11,2	3-7,9	4-12,1	3-8,8	Ω - %	Ω - %	Ω - %
Λοιπά Αθλήματα	13-36,1	13-35,1	13-36,1	13-34,2	13-39,4	13-38,2			78-36,5
Προπονητικής Κατ.	-	-	-	-	2-6,1	2-5,9			4-1,8
Άλλα Μαθήματα	15-41,7	17-45,9	16-44,4	19-50	9-27,2	11-32,4			87-40,7
Σύνολο	36-100	37-100	36-100	38-100	33-100	34-100			214-100
1974									
Παιδαγωγικής Κατ.	2-6,7	2-6,4	4-12,5	4-12,5	3-11,1	3-10,7	Α <td>Θ <td>ΣΥΝΟΛΟ</td> </td>	Θ <td>ΣΥΝΟΛΟ</td>	ΣΥΝΟΛΟ
Αθλοπαιδιές	4-13,4	3-9,8	4-12,5	3-9,4	4-14,9	3-10,7	Ω - %	Ω - %	Ω - %
Λοιπά Αθλήματα	13-43,2	13-41,9	13-40,6	13-40,6	11-40,7	11-39,3			74-41,1
Προπονητικής Κατ.	-	-	2-6,3	2-6,2	-	-			4-2,2
Άλλα Μαθήματα	11-36,7	13-41,9	9-28,1	10-31,3	9-33,3	11-39,3			63-35
Σύνολο	30-100	31-100	32-100	32-100	27-100	28-100			180-100
1975									
Παιδαγωγικής Κατ.	3-10,7	3-11,2	-	-	4-14,3	4-14,3	Α <td>Θ <td>ΣΥΝΟΛΟ</td> </td>	Θ <td>ΣΥΝΟΛΟ</td>	ΣΥΝΟΛΟ
Αθλοπαιδιές	6-21,4	4-14,8	6-22,2	4-14,3	6-21,4	4-14,3	Ω - %	Ω - %	Ω - %
Λοιπά Αθλήματα	9-32,2	9-33,3	10-37,1	11-39,3	8-28,6	10-35,7			50-24
Προπονητικής Κατ.	-	-	2-7,4	2-7,1	2-7,1	2-7,1	Α <td>Θ <td>ΣΥΝΟΛΟ</td> </td>	Θ <td>ΣΥΝΟΛΟ</td>	ΣΥΝΟΛΟ
Άλλα Μαθήματα	10-35,7	11-40,7	9-33,3	11-39,3	8-28,6	8-28,6	Ω - %	Ω - %	Ω - %
Σύνολο	28-100	27-100	27-100	28-100	28-100	28-100			208-100
1978									
Παιδαγωγικής Κατ.	4-12,5	4-12,5	3-9,7	3-9,7	2-6,3	2-6,3	Α <td>Θ <td>ΣΥΝΟΛΟ</td> </td>	Θ <td>ΣΥΝΟΛΟ</td>	ΣΥΝΟΛΟ
Αθλοπαιδιές	7-21,8	5-15,6	7-22,6	5-16,1	7-21,9	5-15,6	Ω - %	Ω - %	Ω - %
Λοιπά Αθλήματα	11-34,4	11-34,3	11-35,4	11-35,5	11-34,4	12-37,5			56-23,3
Προπονητικής Κατ.	-	-	-	-	5-16,5	5-15,6	Α <td>Θ <td>ΣΥΝΟΛΟ</td> </td>	Θ <td>ΣΥΝΟΛΟ</td>	ΣΥΝΟΛΟ
Άλλα Μαθήματα	10-31,3	12-37,6	10-32,3	12-38,7	7-21,9	8-25	Ω - %	Ω - %	Ω - %
Σύνολο	32-100	32-100	31-100	31-100	32-100	32-100			240-100

259

Η κατηγοριοποίηση των μαθημάτων έχει γίνει ως εξής: Παιδαγωγικής Κατεύθυνσης: παιδαγωγική, διδακτική, ψυχολογία, φιλοσοφία, κοινωνιολογία. Αθλοπαιδιές: παιδιά, καλαθοσφαίριση, πετοσφαίριση, χειροσφαίριση, ποδόσφαιρο. Λοιπά Αθλήματα: γυμναστική, αγωνιστική στίβου, θαλάσσια αγωνίσματα, ενόργανη γυμναστική, κολύμβηση, κλασικός αθλητισμός, στίβος(άλματα, ρίψεις, δρόμοι), καλλιτεχνική γυμναστική θηλέων. Προπονητικής Κατεύθυνσης: κινησιολογία, βιοκινητική, εργοφυσιολογία, μεθοδολογία προπόνησης, πρακτική άσκηση εις συλλόγους, εργομηχανική, εργομετρία. Άλλα Μαθήματα: οποιοδήποτε άλλο μάθημα του προγράμματος σπουδών που δεν περιλαμβάνεται στις πιο πάνω κατηγορίες, όπως ανατομία, φυσιολογία, λογοτεχνία, υπαίθρια ζωή, ξένες γλώσσες, ελληνικοί χοροί, ιστορία Φ.Α., μουσική, κ.α.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1: ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΜΑΘΗΜΑΤΩΝ Ε.Α.Σ.Α. 1960-1978

